

ELEK ARTÚR

ÁLARCOSMENET

NYUGAT
IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1913

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5531-43-9 (online)
MEK-13667

TARTALOM

A TORONYSZOBA.
A PLATÁNSOR.
AZ EGYNÓTÁJÚ EMBER.
APPASSIONATA.
A HÓBAÍRÓ EMBER.
A VÉNUSZ-CSILLAG.
FARSANG.
ILARIA.
JAKAB A FATALISTA.
AZ UTOLSÓ.
A NÁSZHAJÓ.
A TÁLTOS.
A BEHÚNYTSZEMŰ EMBER.
LALA NÉNÉM.
SÁMI ELLA.
AZ ÁRNYÉK.

A TORONYSZOBA.

I.

Nyolc éve múlt, hogy hírét se hallottam, amikor egy őszi napon levelét vettem gyermekkori barátomnak, Orzó Bálintnak. Mindössze néhány sor volt az írása:

- Csodálkozol rajta, úgy-e, hogy jelentkezem. De megkivántalak, látni akarnálak, beszélgetni szeretnék veled. Régen szorítottam meg a kezedet, pedig te vagy a legrégebb barátom. Az jutott az eszembe, hogy meghívlak ide hozzám egy hétre, kettőre, ameddig jól esik. Ideje is már, hogy meglátogasd gyermekkori emlékeidet, a sírjaidat, az öregtoronyot. Emlékszel-e még az öregtoronyra? Hát a vérszerződésünkre? Tudod-e, hogy láttam a toronyszobát, megfordultam benne, ismerem a titkát? Nevethetsz rajta, de a mende-monda igazat beszélt: mikor be mentem, barna volt még a hajam, amire kijöttem belőle, fehér egészen. Nevetni való dolog, mi? Azóta én vagyok a falu legöregebb örege. Még Hólyag apó is - sohase hal meg az öreg, ma is friss erővel rángatja a harangkötelet - bátyámuramnak szólít. Már csak ezért is gyere el okvetetlen. Kocsira, főrspantra gondom lesz. Áldjon meg az Isten!

Gondolkodóba ejtett a levél: valami nem tetszett a hangjában. De nem sokat tanakodtam, hanem vasútra ültem, mert a levél, mint egy jól ismert kéz, amely benyúl az ablakon és félrehúzza a függönyt, egy rántással föltakarta az elfeledett éveket, a gyermekségem, az ifjúkorom idejét. Amiközben a vasút szaladt velem hegyes-völgyes hazám felé, rendre fölbredezett bennem a sok szendergő emlék. Vitt-vitt a vasút a hegyek közé, amiken túl szétterült és kisímult a világ és a szepesi fennsík nyújtózkodott, annak szögletében a szűk kis völgy bújt meg, benne az én rejtőzködő kicsi falum. Őrt áll-e még a völgyecske szája előtt az Orzók vén kastélya, meg az öregtorony? A kicsi völgy egyik faházában nevelkedtem én, a mohos tetejű vén kastélyban lett ember Orzó Bálintból. A falusi oskolában együtt tanultuk meg a betűvetést, ott lettünk jó barátokká. Aztán megnyílt előttem a kastély is, a csodák birodalma s a messze elnyúló park, amelyben olyan furcsa szép virágok nyíltak. Nehéz régi épület volt a kastély, az esztendők nagyon rákönyököltek, megroskadt kissé alattuk, búbos teteje belapult, homlokának cifra kis köormocskái letöredezték. Az Orzó-nemzetség hajdanában földesura volt az egész vidéknek, tizennyolc falu népe törte neki robotba a földet s mind övé volt a rozs, a zab, a hajdina, ami messze határban termett. A nagy hatalom azóta megfogyatkozott, meg a vagyon is, bár maradt ebből is, abból is néhány nemzedéknek való. Bálint apját jó gazdának becsülték a környéken. Ahogy rá gondoltam, egyszeriben megjelent emlékemben az alakja. Szikár, magas férfi volt, csupa csont és ideg. Korán megöszült fejét mintha gerebennel tépázta volna meg valami vad vihar: csomónyi hiányosságok voltak benne, irtások a bozontos rengetegben. Soha én oly aránylag fiatal ember arcán annyi barázdát, annyi egymásba futó gyűrődést nem láttam. De a viharvájta arcot megfiatalította a fekete karikába foglalt kékeszürke szem, amely hidegen, elszántan nézett bele az emberekbe. A felesége fiatalon halt el mellőle - Bálint még gyermek volt akkor - s a fájdalom, úgy beszéltek, nagyon megváltoztatta Bálint apját. Kerülte az embereket, vendéget attól fogva ritkán látott, igaz, hogy olyankor egy hétig is cigánytól, énekszótól volt hangos a kastély. Egyetlen szenvedélye a lovaglás lett; fekete paripáján beszáguldozta a síkot, patak, hegy meg nem állította; roppant merész lovas volt. Félelmetes hire kelt lassanként a nép között, akár a mesebeli fekete lovagnak, aki nem leli nyugtát a földön. Magam is láttam nem egyszer messziről, amint tajtékos paripáján belerohant a szélbe, porba, versenyt vágatott velük, azután széjjel oszlott, beléjük mosódott az alakja.

Néha napok múltán került haza még megtépázottabban, még sápadtabban. Szilaj kalandozásaira a fiát is szerette elvinni. Bálint azután sokat mesélt az apja istenkisértő vakmerőségéről.

Sok minden csodás holmi izgatta a mi gyermeki képzeletünket, de semmi sem annyira, mint az az ócska torony, amely néhány lépésnyire állt a kastélytól, nehézkesen, előregedve. Ormótlan négyszögű kőtorony volt, kicsorbult végébe zsindeyes sisakot nyomott egyszer valamelyik Orzó. Ebből a vén bagolyfészekből rajzottak ki a környék legendái. Régi mondák jártak róla szájról-szájra, borzongató történetek. Beszélték, hogy van egy titkos szobája, abba bejárata senki másnak nincsen, csak az Orzó-nemzetség fejének. Valami nehéz nagy titkot őriz a toronyszobában, amit senkinek sem szabad látnia. De ha elsőszülött fia megnövekszik és nagykorú lesz, akkor az apja megmutatja neki a titkot. És mindig úgy volt még, hogy a fiatalember megőszülve jött ki a szobából.

Hogy mi a toronyszoba titka, arról nagyon sok magyarázat járta. Az egyik szerint valamelyik Orzó egyszer oda zárta be ellenségeit s addig koplaltatta őket, amíg a szerencsétlenek egymást ették meg halálos kínjukban. A másik szerint Orzó Kelemen annak a szobának falába vakoltatta be hűtelen hitvesét, Olaszi Krisztinát; azóta is minden éjjel sírás hallatszik a toronyból. Megint másik szerint minden száz esztendőben egyszer kutyafejű gyermek születik az Orzók nemzetségében és a kis szörnyetegnek ott kell elpusztulnia a toronyszobában, nehogy megcsúfolja a nemzetségét. Beszélték azután, hogy a hírhedett Orzó Menyhárt, aki Rudolf király idejében uralkodott a kastélyban, a toronyszobában kockázott egyszer a szomszéd várúrral, Szamolnok Boldizsárral. Hétfőn fogtak a játékba s egy álló hétig kockáztak és ittak, amíg nem rájuk virradt a szent vasárnap. Akkor bezörgetett az ajtón Orzó Menyhárt gyóntató papja és a lelkére beszélt a két játékosnak. Arra kérte őket, hagynák abba a kockázást, mert szent vasárnap vagyon és minden igaz lélek a templomban dicséri az Urat. De Menyhárt úr rácsapott az asztalra, hogy táncra keltek rajta a boroskupák:

- Ha ítélet napjáig itt ülünk, akkor is végigjátsszuk ezt a játékot!

Alig hangzott el a fogadkozása, valahonnan a földből vagy a falból megszólalt egy rettentő hang: »Hát szavatok szerint légyen, bűnös két lélek. Az ítélet napjáig itt üljetek és játsszátok játékotokat!«

És attól a naptól fogva minden éjjel csörög a kocka a toronyszobában és játszik kakaskukorékolásig a két elkárhozott lélek.

A toronyszoba titka nem hagyott nyugton minket. Örökké abban törtük a fejünket, hogy miképpen járhatnánk a végére. Százféle kalandos tervet is kieszeltünk. De a toronyba bejutni lehetetlenség volt, mert vaspántos tölgyfa-kapuját nehéz keresztrudak szorították a falhoz. Az ablaknyílásai is túlon túl magasan voltak nekünk. Be kellett érnünk azzal, ha egy-egy jól előlódított kövünkkel betaláltunk az ablaknyíláson. Az ilyesmi már valóságos siker-számba ment, mert rendszerint kizavartunk vele vackából egy-egy megriadt denevért. Nekem támadt végre az ötletem, hogy legjobb lenne tán, ha Bálint az apjától tudakolná meg, mi a toronyszoba titka. Az Orzó-nemzetségnek ő a feje, ki tudhatna bizonyosat, ha nem ő. De Bálint huzódózott a feladattól, tudta, hogy az apja nem szereti az éretlen tréfát. Egyszer mégis megkockáztatta a kérdést. Meg is bánta nagyon, mert az öregebbik Orzó mód nélkül felindult rajta, leszidta a fiát, hogy dajkamesékre fülel, holott tudhatná, hogy az öregtoronyban korhadott belül minden, lépcső, padozat leszakadna az ember alatt, azért szögeztette be az ajtaját.

Jó ideig szóba sem került ezután közöttünk a torony, mert Bálintnak igen zokon esett az apja feddése. De a kíváncsiság azért egyre dolgozott bennünk s egy este Bálint ünnepélyesen megfogadta, hogy amint nagykorú lesz és belenézett a toronyszobába, a világ végéről is hazahív és beavat a titokba. Hogy annál is ünnepélyesebb színe legyen a fogadalomnak, elkereszteltük vérszerződésnek.

Ezzel a fogadkozással váltunk el, amikor engem a kollégiumba küldtek szüleim diáknak, Bálint mellé nevelőt fogadott az apja s otthon tartotta a kastélyban. Most már csak a nagy vakációban láthattuk egymást, és én évről-évre jobban csodálkoztam rajta, mennyire megfőrfiasodott Bálint, mennyire tágult az öntudata, mennyire meggyarapodott a tudománya. Csodálatos hirtelenséggel fejlődött büszke, bátor férfivá, aki alig győzi végigvárni, hogy emberré nőjön és nekimehessen az életnek. A tehetsége szinte korlátlan volt, minden tudomány, minden művészet érdekelte, valamennyiben járatos volt, de lovas, vadász is alig akadt hozzáfogható. Nagy embernek, híres embernek szánta mindenki, aki ösmerte. Ő maga is annak készült s amikor évek multán az apja külföldi egyetemekre küldte és ő bucsuzásul megszorította a kezemet, abban a szorításban benne volt az egész büszke magabizalma.

Attól fogva nem láttam. Az öregeim elhaltak és én eltemettem őket a hegyoldali kicsi temetőben. Engem meg magába szívott a főváros. Csak levélben érintkeztünk egymással. Az első esztendőben sűrűn leveleztünk, aztán mindinkább gyéren. Az öregtoronyról meg is feledkeztünk szépen és a vérszerződés se jutott eszünkbe, amikor Bálint nagykorúvá lett. Különben is épp abban az esztendőben temette el édesapját. A halál híre megrendített, de nem mozdulhattam akkoriban a helyemből, és levelet küldtem magam helyett a temetésre. Azóta nyolc esztendő múlt el.

Mire emlékeim végére értem, megállt a vonat a kis állomáson, onnan jó hat órányira volt váltott lóval a szülőfalum. Kocsi várt az állomáson, és a két jó pej vágatva indult neki az útnak. A rozs- és zabtáblák elmaradoztak s az út emelkedésnek indult. Aztán megpillantottam a völgy sötétlő száját és előtte a magaslaton az Orzó-kastélyt. Mögötte, a sárgás színű alkonyatra, mint üvegablakra a lehellet, úgy rajzolódott rá a Magas-Tátra kopott, sivatag-fehér csúcsainak képe. Sziklák, cserjék között csavargott az út. Nagy hallgatásomat a kocsis zavarta meg. Hátra fordult és ostorával visszamatatott a földek felé. Porfelhő emelkedett arra, és hogy jobban kinyitottam a szememet, egy vágató lovas pillantottam meg igen messze, porba, ködbe veszve.

- Ahol ni a tekintetes úr, - magyarázta a kocsis. - Megkésétt, úgy tetszik, - most lóhalálában igyekezik hazafelé.

Elámulva néztem a lovas felé. A kocsis elébem sietett a magyarázattal.

- Amióta az öreg tekintetes úr meghalt, nincsen nyugta. Örökké lovon van, halálra hajszolja a szegény párákat.

Még egy-két forduló, azután feltűnt egészen közlelől az öregtorony, mellette a kastély, előtte a nagy zöld kert, a nagy kőoszlopos fehérrácsos kerítés. A kapu tárva várta a vendéget, és alig hogy befordult rajta a kocsim, jöttek elébem a házbeliek. Csupa új ember, mind szíves, becsületes arc. A tisztartó lesegített a kocsiról és mentegetően mondta, hogy a ház gazdája nincsen honn, de éppen várják haza, rossz néven ne vegyem. Alig értem föl a széles kőlépcsőn a kastély elején épült terraszra, amikor valaki elrikkantotta magát, hogy ott jön vágatvást a tekintetes úr. Jött is csorgó tajtéktól fehér paripáján a lovas, akit az imént még messze láttam. Rámeresztettem a szememet, mint aki kísértetet lát. Mert az a szikár, magas férfi, aki a lovat megülte, szakasztott mása volt a néhai való öreg Orzónak: ugyanaz a megtépázott hajú és szakállú fej, ugyanaz a sűrűre barázdált arc, ugyanaz a kemény nézésű hideg szürke szem. A haja, a szakállá is majd olyan fehér volt, mint az apjé.

Vágatva jött be a kapun, a lépcső előtt hirtelen nagyot rántott a kantáron és a következő pillanatban már lenn volt a földön, a terrazon termett, izmos két karjába kapott. Szilaj hévvel vitt be a kastélyba és közben csak úgy ontotta a kérdéseket, amikre nem válaszolhattam az újabb, meg újabb kérdések miatt. Azzal betuszkolt a vendégszobába és kijelentette, hogy ad tizenöt percet, annyi elég lesz, hogy rendbe szedjem magamat, akkor bejön értem. Le sem járt

a határidő, amikor jött már mint a fergeteg, karon fogott és hurcolt be az ebédlőterembe. Ott égett már gyertya, csillár, lámpa, az asztal fényesre volt megterítve, rajta egész armádia borospalack.

Asztalnál megint csak ő beszélt. Idegesen, el-elharapva a szót, kérdezett és maga felelt a kérdéseire, közben harsányakat kacagott. Mikor az italtra került a sor, intett egy cselédnek, s arra bevonult öt szál cigány. Bálint meglátta arcomon a meglepődést, és félig mentegetődzve mondta:

- A te tiszteletedre hozattam el őket Iglóról. Hadd szóljon a zene, hadd folyjon a bor, úgy is ki tudja, mikor látjuk egymást megint!

Egy ideig beszélt még, azután elhallgatott és tenyerébe fogta a fejét. A cigány húzta a régies-régi hallgatókat, amikre kikelt sírjából minden régimódi ruhás halottam és elébeim tipegtek ócska családi képeim alakjai. Bálint fel-felnézett, töltött a pohárba, koccintott s arra megint búsulásnak adta fejét. Hajnalodott már-már s a cigány még egyre húzta. Végre is én álltam föl, mert undorodtam már a bor szagától és émelyített a muzsika. Bálint elkisért a szobámig, a küszöbön megrázta kezemet.

- Nagyot aludj, pajtás! - biztatott hangos szóval, azzal ment vissza nehéz léptekkel.

Agyamban sokára jött álom a szememre.

- Mért nem hagyott szóhoz jutni egész éjjel? - kérdeztem magamtól. - Zenébe, borba, kérdésbe, kacagásba mért fojtotta szavamat?...

II.

Négy napig szólt a zene, folyt a bor. Mint egy megbomlott ördög, úgy vitt magával Bálint bele a vidámságba, a szomorúságba, a fejfájdító és megsibbasztó feledésbe. De negyednapra felocsúdtam a mámorból. Megkeménykedtem.

- Nem kell az italod, nem kell a muzsikád! Elég volt a feledkezés, én emlékezni akarok!

Bálint rám nézett, belém ásta hideg tekintetét.

- Lesz benne módod bőven - mondta lassan és gúnyosan. - Hisz azért híttalak.

- Akkor hát gyerünk az öregtoronyba, hadd nézem meg a titkos szobát.

Bálint felkacagott:

- Minek? Nincsen abban semmi. Beszögeztetem a kapuját, mert korhadt benne lépcső, gerenda, veszedelem ott a járás.

- De te megfordultál benne? Azt írtad, hogy jártál benne.

- Tréfa volt, lóvá tettelek. Ha emlékezni akarsz, hát gyere, elmegyünk a faluba, fölkapaszko-dunk a fenyvesbe, megnézzük gyermekkori játszóhelyeinket.

Fölkerekedtünk, és napok teltek el azzal, hogy elmentünk minden gyermekkori kedves helyünkre. Szótlanul jártunk meg hegyet-völgyet. Egyszer egy alkonyatkor benytottunk a hegyoldali temető kis rácsoskapuján. Bálint karon fogott és magához húzott. Meggörnyedve, lehajtott fővel járkáltunk lassan a sírok között.

- Itt fekszenek az öregeid, - mondta Bálint, amikor egy fejfával megtűzdelt virágos sírhalom elé értünk. - Látod úgy-e, gondjukat viselem. Hiszen majd úgy szerettek, mint téged, a fiokat.

- Most pedig - szólt kis vártatva - gyerünk az enyimhez. Ott fönn ásattam neki sírt, legfölül; ott egymaga van. Nem temettem a kriptába. Kiragadtam a nemzetségebeliek közül. Nem akartam, hogy teste az Orzók között nyugodjék!

A hangjára fölnéztem; az arcán kerestem szavainak értelmét. Összeszorított állkapcsa ki-nyomódott az arcán, a szeme különös fényvel világított.

Nehéz kőlap volt Bálint apjának a sírja. Sokáig álltunk előtte szótlantul.

- Alszik-e vajjon? - mondta végre Bálint. - Amíg élt, olyan nehéz álmú volt szegény.

Esteledett. Gyenge harangszó hallatszott.

Bálint vállamra tette a kezét és a fülemhez hajolt:

- Tudod-e, - mondta rekedten - tudod-e, hogyan halt meg az apám? Megölte magát.

Megdöbbenve néztem reá. Szólni akartam, kérdezni. De ő megrázta a fejét és kézen fogott.

- Gyerünk - mondta kurtán.

Haza indultunk. Mikor az öreg torony elé értünk, Bálint valami furcsa gúnyosan nézett végig rajta, azzal ment odább, be a kastélyba. Végighaladtunk a homályos, ódonillatos szobákon. Egy tágas, nagy teremben megálltunk.

- Ez volt az apám kedves szobája, itt dolgozott, itt halt meg, - mondta Bálint.

Sötét, félelmetes képek lógtak a falakon, régi nehéz butorok voltak szana-szét, megfakult aranyozású zsöllyék, amelyeknek színefelelt virágos selyme összegyűrődött. Csupa réges-régi holmi, amik néma vén cselédek módjára tartogatták magukban a kastély emlékeit.

Bálint világot gyújtatott és öles léptekkel méregette a szobát. Egyszerre megállt és belenézett merően a szemembe.

- Emlékszel-e még az apámra? - kérdezte.

Hogyne. Hiszen ahogy ránéztem, mintha az édesapját láttam volna. Ugyanaz a szálas, csontos termet, amelyről hús, izom lehámlott. A kabátujján keresztül is ráéreztem karján a kitakaródzott, csupasz idegekre.

- Hát azt tudod-e, hogy kicsodám volt nekem az apám? - mondta lassan Bálint. - Emlékszel-e még nagy önbizalmamra, a magamhoz való hitemre, az erőm tudatára? Mind ő sugallta belém. Mikor elmentem külföldre és négy esztendeig idegenek közt forgolódtam és megfürödtem az életben, a szemem akkor is mindig csak rajta függött. Úgy vigyázott a lépteimre messziről is, mint amikor járni tanított. Megkivánta, hogy hosszú levelekben számoljak be neki minden gondolatomról. A nagy tervek, a nekikészülések kora volt az. Más ember meghatottan emlékezik életének erre a részére, én gyűlölettel. Száz nagy dologra készültem, el tudnám beszélni apróra, hogy mi minden foglalkoztatott. De minek? Semmi sem valósult meg belőlük. De még akkor nagyon bíztam magamhoz és mindig csak előre gondoltam. Sűrűn írtam az apámnak és lehetetlen, hogy a magabizalmam benne ne lett volna a leveleimben. Az apám mégis józan, szűkszavú levelekkel válaszolt. Levelei egyre kurtábbak lettek. Egyszer csak elfogytak. Ekkor nyugtalanság fogott el, és hazajöttem. Megdöbbenve láttam, mennyire megöregedett az apám a négy esztendő alatt. Mennyire meggörbedt, milyen fáradt lett a járása. A szavát mind ritkábban hallottam most már. Néha napok elmúltak úgy, hogy két szót nem váltottunk egymással. Hogyan, mivel töltöttem az időmet, magam se tudom. Emlékszem rá, hogy minden milyen kicsinynek tetszett magam körül. A templom tornya, a Tátra csúcsai, mind törpeségnek látszottak, amikor arra gondoltam, hogy mekkorákat cselekszem majd én. Azt hittem, hogy tervezetek és cselekedni készülök, pedig csak álmodoztam. Én magam észre se vettem. De amikor az apámnak szóba hoztam terveimet és ránéztem az arcára, valami

bizalmatlan, szinte ellenséges kifejezés fogadott rajta, amitől megálltak ajkamon a szavak. És valahányszor terveimre gondoltam, mindig apámnak arcát láttam s rajta azt az idegen, azt a titokzatos kifejezést. Emlékezhetsz rá, sokszor beszélünk róla: titkok között serdültem föl. Már mint gyermek megéreztem, hogy házunkban, az életünkben valami titok lappang. Az anyámra, aki fiatalon halt meg, úgy emlékszem mint egy bús árnyékra. Az apámat mindig bámultam és tiszteltem, de igazi meghittje sohase voltam. Tudtam, hogy szeret, de valahogy rejtve, sejtve mindig úgy éreztem, mintha nem magamért szeretne, mintha olyasvalamit szeretne bennem, ami nem én vagyok. Soha mosolyogni nem láttam. Néha oly zordon volt, hogy félttem tőle, máskor meg szilaj, duhaj. Nem értettem. De mennél öregebb lettem, annál inkább éreztem, hogy a lelke fenekén valami nagyon keserű, valami nagyon szomorú titok csirázik. És nőtt, terebélyesedett benne, kihajtott belőle és bekúszta az egész kastélyt, lassanként elfogta a nap világát, felszívta a levegőt és elsötétítette minden ember szívét. És egyszerre csak fölbredtem álmaimból. És megrettenve néztem körül. Mi az - kérdeztem magamtól - hogy ily tétlenül ülök itt, holott vágatva múlnak a napok. Holott minden izmom feszül és tele vagyok a cselekvés vágyával? Mi az, hogy minden elhatározásom mögött mint baljóslatú kérdőjelet látom az apám arcát. Megújultak emlékemben a régi mondák, amiket együtt hallgattunk gyermekkorunkban és lassanként rögeszmévé állt össze bennem az a gondolat, hogy apámnak, a kastélynak, a nemzetségemnek titka, a végzetes nagy titok a toronyszobába van elzárva. Attól fogva a naptárt néztem örökké s kémelem az idő múlását az órán. És mikor huszonnegyedszer kelt föl az a nap, amely születésemkor rám sütött, szívemre szorítottam kezemet és benyitottam az apám szobájába. Ugyanebbe a szobába.

- Apám - mondtam - férfi lettem ma, minden zár megnyílhatik előttem, mindent szabad most már tudnom.

Az apám rám nézett és elgondolkozott. »Az ám - mondta halkán - ma van a napja.«

- Most már mindent megtudhatok - folytattam. - Én nem félek már semmi titoktól... Családi hagyományaink nevében kérem, nyissa meg apám, a toronyszobát.

Apám fölemelte a kezét, mintha el akarna némítani. Kisértetiesen sápadt volt az arca.

»Jól van - mondta halkán - megnyitom a toronyszobát.«

Azzal felrántotta kabátját, föltépte ingét és a szíve helyére mutatott:

»Itt a toronyszoba, fiú! - mondta rekedten - itt a toronyszoba, benne a mi nemzetségünk titka. Látod belül sötétleni? Látod?«...

Csak ennyit mondott, de amikor odanéztem, egyszeriben beleláttam a titokba. Minden megvilágosodott előttem. És megsejtettem, hogy most valami szakadni készül, most valami össze fog törni.

Az apám föl-alá járt, azután megállt és ide mutatott, ezekre a képekre; ugyanezekre.

»Szemügyre vetted-e valaha az ősapáidat? Orzó mindahány. Ha az arcukra hajolsz, megismerheted rajtok az apádat, magadat, a nagyapádat. És ha elolvasod valaha az írásaikat, melyek ránk maradtak - ott a ládában - akkor megtudod majd, hogy belül is ugyanazok voltak, mint mi. Ugyanolyan volt az eszük járása, olyanok a vágyaik, az akaratjok, az életük-haláluk. Volt köztük katona, volt pap, tudós, de nagy ember, de híres ember egy se volt közöttük, pedig a tehetség, az erő majd szétfeszítette őket. Mindannyiban megfogant a családi átok: nem lett belőlük semmi. Az én apámból se, a tiedéből se...«

Ekkor úgy éreztem, hogy most mindjárt valami rettenetes szalad ki a száján. A lélekzetem is elállott. De apám nem mondta végig, amit gondolt, hanem megállt és egy percig hallgatott. »Én is egyetlen reménysége voltam az apámnak - folytatta kisvártatva - én is tehetségesnek

születtem, én is nagy dolgokra készültem. De megfogott az Orzók sorsa, és ládd, mivé lettem! Belenézttem a toronyszobába, és tudod, mi van benne? Tudod, mi a neve a mi titkunknak? Aki azt a titkot meglátta, az többé magában hinni nem tud, annak jobb lett volna meg se születnie. De én szerettem az életet és nem akartam lemondani. Feleségül vettem az anyádat. Ő vigasztalt meg addig, amíg megszülettél te. Akkor azután megjött az élethez való kedvem. Tudtam most már, hogy mi a tennivalóm ebben az életben: azzá nevelem a fiamat, amivé az apja nem tudott lenni. Attól fogva egy pillanatra nem tágítottam mellőled. Meglestem az álmodat és vizsgáltam, tanultam a lelkedet. Emlékszel rá, hogyan neveltelek? Nem tömtem meg tudománnyal, nem tömtem meg tanáccsal a fejedet, megszerzed azt, tudtam, nélkülem is. Hisz csecsemő voltál még, amikor a lelkedben elolvastam már az én terveimet, az én nagyszerű terveimet, amikből soha sem lett valóság. Még az anyád kebelén csüngtél, amikor tudtam már, hogy nagyra születtél. Egyébre én nem neveltelek, csak arra, hogy mindig előre nézz, hátra sohase fordítsd a fejed, magadba ne tekints. Ezért nyargaltam veled viharba, veszedelembe... Csak vissza ne nézz, csak magad felé ne fordítsd a fejedet! Mennél nagyobb lettél, annál inkább bizakodtam benne, hogy megtörtem a végzetünket. És nyugodt lélekkel bocsátottalak el, amikor világot látni mentél. Azután jöttek a leveleid. Külön tanulmányoztam minden sorukat, minden betűjüket, mert nem akartam hinni az eszemnek. Azt gondoltam eleinte, hogy bennem a hiba, hogy rémet látok ok nélkül. De nem úgy volt, mert amit kiolvastam belőlük, az ami végzetünk volt, az Orzók átka. A szavaidból, az eszed járásából kitaláltam, hogy hiába minden, te is visszafordítottad a fejedet, te is belenéztél magadba és megláttad ott azt, amitől örökké meddő lesz, aki megismerte. Észre se vetted még, mit míveltél, eszeddel föl nem érted még, amit megláttál, de a méreg benned már, a méreg benned már...«

- Nem lehet az apám! - tört ki belőlem a rémület.

De ő szomorúan megcsóválta a fejét.

»Bár neked lenne igazad és bár sohase tudnád meg azt, amit én... Isten veled fiam, késő az idő, fáradt vagyok.«

- Kitértem a szobájába és elvonultam a magam szobájába. Nem tudtam gondolkozni, az eszem nem forgott, zsibbadtan könyököltem a lámpám előtt. Egyszer csak nehéz, kongó lépéseket hallottam az apám szobájából. Felugrottam és az ajtajához futottam, mert egész bizonyosan tudtam, hogy az apám valami végzetes dologra készül. Hallgatóztam, azután rányitottam az ajtót. Megállt jártában és rám nézett oly szelíden, ahogyan soha addig. Sápadt volt, mint a halál, és a keze, az ajka remegett.

»Nem alszol te sem? - kérdezte halk hangon. - Ha legalább meg tudnálak vigasztalni, szegény fiam!... Igyekezzél élni és felejteni, vegyél feleséget, talán boldog leszel úgy, talán nem fogsz megcsalódni a fiadban, mint ahogy megcsalódott az apád.«

- Arcát, hangját, amivel ezt a kegyetlen ítéletet kimondta, nem bírom, nem is fogom soha elfeledni. Úgy rémlett, mintha gúnnyal tetézné hitetlenségét. Mind a ketten ébren töltöttük az éjszakát. Én összeroskadva, ő járkálva. Pirkadáskor csönd lett a szobájában és keserűen gondoltam el, hogy ím ő elnyugodott már, de mikor térek nyugalomra én!... Mikor reggel bementem hozzá, az ágyában feküdt, de már nem élt; halott volt. Mérget evett, s a búcsuszavait egy papiroslapra írta. Azt kívánta, senki se tudja meg, hogy maga vetett véget az életének.

Bálint elhallgatott és kimeredt szemmel nézett az ablak felé, a sötétbe. Csöndesen hozzája mentem és rátettem kezemet a vállára. Az érintésemre fölrezzent.

- Megszökött előlem a halálba! Attól félt, hogy meghazudtolom a jóslatát?... Megkísérletem... Óh, ha tudnád, mennyire dolgoztam, mennyire sajtoltam ezt az agyvelőt. Hegyeket törhettem volna ketté avval az erővel, amit elfecséreltem hiába. Még sem mentem semmire. »Az apád lemondott rólad, az apád nem hitt benned«; ez a szózat zúgott örökké a fülemben és üldöz

nappal, üldöz éjjel. Boldogok azok, akik meg nem érhették azt, hogy az apjuk kételkedjék bennök... Sokáig hittem, hogy győzne az akaratom, ha az apám meg nem futamodott volna előlem, hogy meg tudnám mutatni neki, mégis mennyire más vagyok, mint ő és apái, ha élne még, ha előttem állna és dacolásra kényszerítene hitetlen mosolyával. De így az emléke megkeseredett bennem és odáig jutottam, hogy úgy gondolok rá sokszor, mint a végzetes, a halálos ellenségemre. Nem lelem helyemet a földön, napról-napra jobban érzem, hogy nincsen itt semmi keresnivalóm. Pedig, lásd, nem halt még el bennem semmi; nézd ezt a kezet, nézd ezt az öklöt. Az ujjaim olyanok, mint egy vaskeréknek a fogai. Ha én ezt a világot egyszer közéjük kaphatnám, összemorzsolnám. A földgolyóbis közepéig le birnék ásni velök. Rombolni, rombolni igen, de alkotni... Ha háború törne ki valahol, igen, az segíthetne talán rajtam... Ha füstbe, vérbe vethetném magam... Nem, az is hiába lenne. Nem tudnék harcba rohanni úgy, hogy a győzelmemben higgyek és hogy a vezéri hivatottságomban higgyek és abban, hogy győzelmem az egész mindenségre nézve fontos és hogy elhiggyem, hogy én, én vagyok a világtörténet... Sokszor elkérdelem magamtól: meddig, meddig még? Nem bírok elpusztulni, mert buzog még bennem az erő és mert vágyódva gondolok még mindig az életre. Még volna egy reménységem, amit próbára nem tettem. Nem egyszer, nem egyszer gondoltam arra a nőre, aki anyja lehetne a fiamnak. Hányszor fogott el a kísértés, hogy megfogadjam az apám utolsó tanácsát. De olyankor mindig eszembe jutott, hogy lehetne nekem is olyan fiam, aki azt vághatná az apja szemébe, hogy gyáva volt, hogy feláldozott a maga csalóka reménységének egy másik életet. Nem teszem. Én vagyok az utolsó Orzó, és én magvát szakasztom a nemzetiségemnek. Az apáim gyávák és gazok voltak, - az én emlékemet ne átkozza senki!

Megcsókoltam Bálint nedves homlokát; tudtam, hogy utólszor láttam. Másnap elutaztam. Harmadnapra megjött a halála híre. Véget vetett az életének, mint az édesapja. Ő volt az utolsó Orzó, és én fordítottam meg feje fölött a címet.

A PLATÁNSOR.

Az Angyalosi-kastély könyvtárában napok óta halkán muzsikáltak a régi könyvek, finom cirpegés kelt belőlük, langyos zsongás, mintha reszketős kerekű pici zenélő-órák ketyegnének belsejükben régesrégi dallamokat. Zarándok Endre hiába szegezte szemét az ósdi fóliánsnak, a betűk nem mozdultak, a könyv nem fogyott előle. A hangok föl-fölemeltek fejét, nem hagyták, hogy alábukjék a halott bölcsek mély gondolatai közé, és elejüket keresse a gondolatoknak lenn, a lakatlan homályban, ahol az öntudat pirkad. Az öt esztendő óta, hogy Angyalosi grófhhoz került Enyedről levéltárat rendezni, megszokta, hogy minden könyv csak egy-egy másik könyvnek a folytatása. És most vége a folytonosságnak. A könyvek becsukódtak és hátat fordítottak egymásnak. Idegenek lettek egymáshoz.

Nedves hangokkal volt tele a könyvtárszoba. Szívig ható melódiák suhantak el Zarándok Endre füle mellett. A fehér keretű ablakokon hosszan elhangzó fájdalmas kiáltások hallatszottak be: lenn a faluban minden órában megölte magát egy legény, egy leány. És bongtak, búgtak messziről a klostrom harangjai, ébresztgették téli álmukból a füveket, a bokrokat. Lassan zizegett a levegő, sercegett a növekvő fű, fel-felcsattantak a nyiladozó rügyek. A fák tüdeje mélységeseket lélezett, zúgás támadt, zengés, pattogás, sustorgás és a hangok megittasodtak ennen erejüktől, egyre tágabbra nyíltak a tüdők, egyre szilajabban törtek fel a hangok. Messziről tátott szájú hahota hallatszott, rekedt kurjantás, - és egyszerre megdobbant a föld akkora erővel, mintha száz eszeveszett paripa rohanna le a hegyekről, gázolna át patakon, haraszton, virágágyakon, lihegve, fújva, zihálva. És mindig közelebb-közelebb jött az ordítás, egyre közeledtek a kurjantások, mintha mázsás kalapácsal döngetnék a szívet, akkorákat dobogott a föld, a kastély ablakai is rezegtek belé, a régi könyvek ide-oda dűledeztek tőle. Azután hirtelen beleütött valaki az ablakokba, hogy csörömpölve csapódtak szét, s a nyíláson egy szőrös kar nyult be, kezében égő csóvát forgatott, amitől vakító világosság és fojtogató illatok öntöttek el a termet, s abban a pillanatban vad hahota rikácsolt fel az ablak alatt:

- Ha, ha, ha!

Egy perc volt az egész, azután eltűnt a szőrös kar, - és már távolodott a dobogás, a hahota. Zarándok Endre az ablakhoz támolygott. Ott rontott előtte tüskön-bokron keresztül, föl nem szikkadt hólétől csapzott testtel, bukdácsolva a felemás lábú fia ördög és forgatta feje fölött a tüzes csóvát, azután végighúzta a füveken és a fákon, mint a lámpagyújtogató. Abban a nyomban piros pörsenés futotta el a fák bőrét, lobot vetett a fű, fejét hányta a virág. Buján ringtak galyaikon a rózsaszínbe haló lilás magnoliák, selyem krinolinjuk alatt, mintha asszonyi idomok duzzadtak volna. Mint megszinesedett átkok szisszentek fel a földből szederjes ajkú fekete tulipánok és sikoltó színü piros tulipánok, amiknek kelyhe mélyén fekete karikás asszonyszemek pillái nyíltak és hunyódtak. A park meddő vén fáinak lombja belefehéredett a virágbontás erőfeszítésébe, és fehér ruhás sudár nyoszolyóleányok módjára sereglettek a megkótyagosodott agg vőlegény, a mohos képű, félrebillent födelű vén barok-kastély köré.

A legöregebbek sem emlékeztek ilyen tavaszra.

Zarándok Endre arra fordult vissza, hogy egy meleg kéz szorítja meg csuklóját. Megrázkodott. Fehér főkötős kis komorna állott előtte: finomak voltak az arca vonásai, mint a városi kis-asszonyokéi, a szeme csintalanul izgett-mozgott. Egyre fogta puha taplós kezével Zarándok Endre csuklóját és mosolygott reá bizalmasan és hamiskásan. Csak azt jött jelenteni, hogy a kegyelmes úr vendégül óhajtja ma tisztelni a tanár urat, - de ahogy beszélt, a szeme mindig oldalt sandított, az íróasztal felé, amelyen a fóliáns volt szétterítve; és a keze melegen, vér-bizsergetően fogta körül Zarándok Endre csuklóját. A tanár úr álomba merülten nézett rá

zavaros színű szemével, maga se tudta mért, hogyan, óvatosan kihúzta a gyengén szorító ujjak közül a kezét és az íróasztal felé indult. Hallgatta a távozó komorna puha lépteit, azután leült és ráhajtotta nehéz fejét az ódonszagú könyvre. A sárga papirosú fóliás lapjai közé ibolyaszínű levélke volt becsusztatva, a levélen leánybetűkkel, mintha illatos póklábak húzták volna, néhány sor, semmi megszólítás:

Én álmodom - és maga aluszik. Sohasem voltak magának álmai, hogy le nem tudja olvasni egy bohó leány arcáról, milyen szomorú az élete és mennyire tudna tisztelni, tisztelni és sz..... valakit, akinek egy biztató pillantása, egy mosolya nincsen számára?

A bánatos kis

L.....

U. i. Ezek itt a könnyecsepeim (két, vékony vonallal bekerített halvány foltocska), írás közben hullottak le. Bocsásson meg értük.

Zarándok Endrének úgy rémlett, mintha a kis levélpapiros egyik lapja volna a nagy fóliásnak, és mintha az a zenebona, amivel még az imént is tele volt a füle és a szive, a fóliás régi latin betűs szavaiból hangzott volna. Végigsimította homlokát, és hideg keze érintésére szétoszlott a káprázat. Most már megjedtt. A sárga könyvek várába belopódzott az ellenség, amely elől elvonult eddig, amelytől félt, noha vágyódás húzta feléje. Nagyon zavart volt még, amikor alkonyatkor fölment a szobájába és fölhúzta aránytalan, hosszú tagjaira a fekete ruhát.

A nagy szalonban együtt voltak már Angyalosi gróf vendégei, a környék előkelőségei. Az excellentiás úr történettudósi kedvében volt, mint rendszerint, amikor a bécsi udvarból haza nézett néhány hétre. Az urakat levéltári adatokkal szédítette el, Zarándok Endrének pedig leereszkedő kartársi mozdulattal mutatott helyet. A hosszú, szikár levéltáros nyugtalan volt. Arcán egy égő tekintetet érzett folyton, és nem mert arra nézni, amerről a szemek sugara érte. Az asztalnál csaknem szemközt került Lucretia comtesseszel, akit nagyapja, a gróf, jobbjára ültetett. A grófkisasszony rózsaszínű pajkos arcoskáját hosszúkásra nyujtotta valami szokatlan komolykodó kifejezés. Alig-alig felelt a kis Melinda comtesse évődő megjegyzéseire és csak olyankor vetette föl szőke szempilláit, amikor édesanyja rá-rászólt halkán, hogy nem illik oly szórakozottan ülni. Zarándok Endre akármerre nézett, egy szőkeglóriás rózsaszín arcot látott mindenfelé. Körülötte hangosan beszélgettek, az urak pohárköszöntőket mondtak, és ő ült gondolat nélkül, nem nézett, és nem látott. Olykor halk csilingelést hallott, mint amikor két pajkos gyermek dévajul, alattomosan egymásra kacag; Zarándok Endre nem ütődött meg rajta.

Mikor észrevétlenül felosont a szobájába, a gróf vendégei még hangosan voltak. A hold besütött a kis szoba kertre nyíló ablakán. A csönd, a hirtelen hűvösség és a nagy fekete árnyékok megborzongatták Zarándok Endrét. A lépcsőn a fehér főkötős komorna surrant volt el mellette, még most is hallotta puha lépteit és látta fehér főkötőjét, amint a szoba árnyékos zugaiból feléje villan hol erről, hol arról. Az asztalon egy piros pecsétes levélkére sütött a hold. Zarándok Endre remegve olvasta el a levelet.

Ma, vagy holnap talán meghalok. De előbb beszélnem kell önnel. Óh, ha tudná!... Ma éjjel, ha tizenkettőt ütött az óra és minden elcsendesült, jöjjön le a platánsorba. Várom. El kell jönnie, mert kétségbeesem. Óh jöjjön, ha van egy csöpp irgalom a szívében!

Az ön kétségbeesett szomorú

L.....ja.

U. i. Ne a kertajtón jöjjön, hanem az ablakából bocsátkozzék le; úgy nem veheti észre senki.

Zarándok Endre lehúnyta a szemét. Hiába bujkált a kísértés elől, most reá lelt mégis. A boszorkánykarok utána nyúlnak, behálózzák, magukkal ragadják. Vad félelem fogta el. Az ablakhoz sietett és jól megvizsgálta, ha gondosan be van-e téve, azután az ajtóhoz ment és ráfordította a kulcsot. Lélekzetét visszafojtva neszelt. A vendégek hintái elrobogtak már, mindegyre nőtt a kastélyban a csöndesség; de Zarándok Endre hangokat hallott. Könnyű léptek csoszantak meg ajtaja előtt, suttogó hangok gyöngyfüzére csillant meg a holdsugárban, s mint könnyű párafelhők buborékolnak fel, innen is, onnan is áttetsző sóhajok. Tudta, hogy nem fog elmenni a találkozóra, és mégis aggódva számlálta érverésén a másodperceket. Az öt esztendő, amit a kastélyban eltöltött, öt pillanat volt, öt érverés: könyvek szinesítették meg, s az ízük is könyvízü volt. Az ember véletlenül él, de tudatosan tanul és keres. Hanem az utolsó két hét csupa esemény volt és csupa kísértés. Azok a rajta-rajtafeledkező bámuló szemek! Azok a messziről hangzó csúfondáros kis kacajok!... Zarándok Endre összeszorította a fogát.

- Badarság! - szólt magára szigorúan - én komoly ember vagyok, én csak könyvekhez értek, s ezt meg kell magyaráznom neki! E z é r t megyek el a találkozóra; észére kell térítenem a szegény gyermeket.

Úgy érezte, hogy ezzel megnyugtatta lelkiösmeretét. Az ajtónak indult elszántan; de ott eszébe jutott Lucretia grófkisasszony utóirata. Kinyitotta csöndesen az ablakot. A felhős égen éppen részre lelt a hold és fénye zuhogva árasztotta el az ablakot. Zarándok Endrét szorongás fogta el a nagy világosságban. Egy pillanatig habozott, azután felbukkant ösztövére fekete alakja a párkányon. Pajkos kacajok csendültek meg jobbról-balról a sötétben. De már ezt a levéltáros nem hallotta, mert egy suta mozdulattal éppen akkor ugrott le az ablakfáról. A szokatlan mozdulat, az ugrás, az esés elszedítette kissé. Egy pillanatig nem tudta, miért is jutott a kertbe, de azután lassan, óvatosan megindult előre. A hold bujkált a tejszínű felhők között, egy-egy percre árnyékba borult minden; azután meg-megcsillant ismét a holdsugár. Messze elnyúló gyepágyak között kanyargott a kavicsos ösvény. Még fa nem látszott, csak a buja fű ringatódzott lustán, kéjesen. Gyötrődve nyitogatták benne szemöket a tavasz mérges virágai, amik éjfélkor születnek, alkonyatra meghalnak, éjfélre újra születnek. Halk pöfögve csattantak fel a méregporos kelyhek és lassan tekergőző fehér pára kelt belőlük, amely vékonyan kigyózva kúszott fel a levegőben és nehéz illatú felhőkben gomolygott. Mintha láthatatlan apró áldozati oltárokon gyújtottak volna tüzet elkárhozott lelkek, úgy csavarodott égnék a sok fehér füstoszlopocska. Zarándok Endrének a lélekzete akadozott; sebesebben lépkedett. Már közeledett a nagy platánsorhoz, amely a rengeteg szívébe visz. Egymásután jelentek meg a faszúzek. Még lábuk köré volt csavarva a barna-szürke színekben játszó tarka viganó, de ahol meg-megrepedezett a barna kéreg, már előbukkant a szűzies fehér bőr és alatta a finom tapintatú kék erek. Némán nyujtották egymásnak kezüket a platánok, s fejüket összedugták, mint a sugdolódzó leányok és minduntalan villamos remegés futotta el lombjukat. Feketén nyúlt messzire Zarándok Endre előtt a platán-út, mintha kifelé vinne a meleg illatok, az édes zsongások életéből. Hűvös szellő suhogott az arcába. Megborzadt. Megfordult volna, futva menekült volna vissza, a világosság felé, de leányhangok halk vihorászása csapta meg fülét és a tátongó platánsorból hosszú fehér fátyol lebbent feléje.

- Én komoly ember vagyok - gondolta Zarándok Endre egész ereje megfeszítésével. - Meg kell ezt magyaráznom neki!

Nem akart egyébre gondolni, csak erre a fogadalmára, nem akart egyebet látni, csak a fogadalmom szavait.

Sietve indult előre. A hosszú fehér fátyol előtte lebegett és jobbról-balról is nesztelen fehér szövetek lebbentek eléje, pókszótte derengő fényű csalánszövetek csaptak ki a sötétségből, de bele is mosódtak rögtön, mintha láthatatlan kezek hirtelen visszakapták volna. És rózsaszínű

arcok villantak meg, amerre a derengő fény eltűnt, gödröcskés angyalarcok, amelyekből enyhe fehér fény szűrődött. A platánokra csillogó ezüstsálak tekergőztek, és mintha tündérkezek vetélték volna hirtelen, ezüst köntös símult szűzi derekukra. Pihegve emelkedett a platánok keble, mély sóhajtások keltek belőle, amik megremegették a levegőt. És a remegő levegő a galyakon pici ezüstcsengőket himbált meg, amiknek olyan volt a szava, mint összezsúcsörített ajkaknak mézes csicsergése.

Az ördög megnyergelte Zarándok Endre szívét és belevágta sarkantyúját, attól támadt az a nagy zakatolás a mellében. Meg kellett állnia. A platánsor végére ért. A fák óvatosan kijebb kanyarodtak, nagyokat lépve elszéledtek kissé, azután körbefogódtak. A hold mint egy fényes halszörnyeteg úszkált a nesztelen felhőhabok alatt.

Zarándok Endre még tétovázott. De egy fehér kendő csücske villant ki a sötét körből és még egy hívogató kendőlobogtatás... halk sziszegések kúsztak el a füle mellett, meleg lehelletek fújtak az arcára. Szívére szorította kezét és ment előre részegen. Odabenn kőlócák futottak köralakban és a padokon emberi alakok ültek. Két lóca, három lóca, hat lóca és mindeniken két emberalak egymás ölében és mindeniküket talpig eltakarta a barna árnyék. Zarándok Endre csodálkozva nézett körül. Azt hitte, rossz helyre tévedt. És nagy zavarában levette kalapját s bocsánatkérően dűnnyögte:

- Én, én komoly ember vagyok...

De az ülő alakok megmozdultak. Szétnyíltak a karok és görcsösen lecsukódtak. A fejek mohón keresték egymást és remegve temetkeztek a fekete árnyékba. Minden ölelés után meglazultak a karok, hogy mindjárt vad borzongással csatolódjának megint a fekete alakok dereka köré. Kétségbeesetten nyíltak és csukódtak a mezítelen karok, néma ujjongással záródtak egymásba az ujjak, kígyószerű mozdulattal csavarodtak egymás körül a nyakak, a mígnem összebújt a két fej és dideregve egymásra tapadt. A két emberalak egymásba merült, egyetlen vonagló testté olvadt. És egy jajszó nem hallatszott, egy nyögés, egy pihegés: a barna homály behúnyta szemét és bágyadtan ringatózott.

Zarándok Endre rettegve nézte a viaskodó emberpárokat. Tolakodónak érezte magát, aki idegen emberek rejtekhelyére lopózkodott be. Tudta, hogy távoznia illenék - és mégis állt, állt mozdulatlan, és megcsuklott a lába, és térdre roskadt. Az egész teste reszketett. De magáról ő nem tudott semmit; két szemét karja mögé rejtette, úgy térdelt ott sokáig, az éjszaka közepébe, a hangok nesztelenségébe...

Lassan emelte föl fejét a karja mögül. Egy pillanatig homályosnak látott még mindent, de azután lenyúltak a holdnak ezüstgyűrűs ujjai, gyöngéden megfogták az ölelkező párok barna leplét és gondosan, óvatosan lehúzták róluk. Egyszeriben fehér fényesség öntötte el az ölelkező alakokat. És a hideg világosságban megmeredten álltak helyükön a régi park ósdi barokszobrai, a törött orrú nymphákat ölelgető mohos testű faunok, a najádokkal évődő torz tritonok.

AZ EGYNÓTÁJÚ EMBER.

Hypnophanes könyvekből ismerte meg a világot és az embereket. Szívósan meg volt tehát győződve arról, hogy az embereket ő alaposan ismeri. Fiatalságával járt, hogy az ismertet akaratlanul is kevesebbre becsülte az ismeretlennél, és embertársaira azért nem igen vetett ügyet. Nem érezte szükségét annak, hogy közelebb kerüljön hozzájuk, határozottan tudta, hogy nem szorul rájuk, mert Hypnophanes agya bámulatosan működő szerkezet volt, amelyben a tapasztalatok hiányát képzelete pótolta.

Igen különös valami volt az ő képzelete, amolyan elvont phantasia, amely nem képeket rajzol, hanem színeket fest, bűvös fényességű, enyhe, lágy, vagy ujjongó és fenyegető színfelhőket. A valóság őt nagyon kevésbé érdekelte, hiszen le is nézte, de láz fogta el mindig, valahányszor arra gondolt: mi rejtőzik a valóság mögött. Képzelete mint a pók, tapogató szálakat eregetett, amelyek örökké résre lestek, hogy átjuthassanak rajta a valóság szinfalai mögé.

Nem csoda, ha embertársait kevésre tartotta. A sok kurtalábú kis kopasz nyüzsgése olyan kicsinyesnek tetszett neki. Olyan nagyon komolyan tesznek-vesznek, lótnak-futnak oly jelentéktelenségekért és annyifelé kapkodnak! Igen, főképpen az a sokfelé kapkodás! Minden emberi fogyatékoságok közül ez volt a természetétől legidegenebb. Hypnophanes az emberi élet ideálját az egységes nagy akaratban kereste, amely szét nem forgácsolódik. Nagy elszigeteltségében egészen másnak látta magát, mint embertársait. És talán fiatal korával járt az is, hogy a maga kiváltságos voltában való tudat az én bálványozásává fejlődött benne. Hirtelesen elfelejtette, hogy ő csak afféle érzékeny fényképlemez volna: azt képzelte, hogy a lemezen megragadt képek az ő énjének vetített változatai.

De ha az embereket és kezük műveit nem is, annál őszintébben szerette a puszta természetet. Órák hosszant elfeküdt a fűben és álmodozott. Álmaiból rendszerint egy kíméletlenül józan kérdésre riadt föl, amely értelméből kopogtatott át hozzája: mi lesz, hová akarsz?

Soká nem jelentkezett a kérdésre válasz. De nem nyugtalanította a késés: tudta, hogy a válasz széjjelszóródva, össze nem alakulva, meg sem születve, benne van. Hiszen egy egész világ élt benne, épp olyan vékony kérgű izzó tömeg, mint a csillagászoké és ugyanannyi forrongó alkotórésszel teli, mint amaz.

Mikor az alkalmatlankodó vendéget ezzel a gondolattal lecsillapította, álmaiba vetette magát megint.

Szeretett elsétálni egy ősi fenyőszálak benötte hegyre. Csodálatos volt azon a hegyen a tenyészet. Az emberderék vastagságú fenyőtörzsek oly sűrűn szorultak össze, hogy ágas-bogas lombjuk egymást földte el a nap elől. A koronák zöld gallysora alatt puha, fakó tűlevél borította a hegyoldalt, a törzsek pedig kopaszak voltak. Egy-egy letört ág helyén vérzett csak a lombjafosztott fa illatos gyantát. Hypnophanes soká elbolyongott a fák alatt és mikor elúnta az árnyékot, a tisztásokra huzódott ki. Oda bőven jutott napsugár s azokon a helyeken dagadó, bársonyos mohával voltak megágyazva a kiálló sziklák. Sok idejét töltötte el azzal, hogy a puha mohán hanyatt terülve heverészett és nézte és hallgatta maga körül a nyüzsgést. A frissen hajtott moha haragos-zöld levélkéi között nagyfejú, veres potrohú hatalmas hangyák kúsztak-másztak és vakmerően felkapaszkodtak Gulliver úr cipőjére, onnan végig a lábaszárán föl a melléig, amíg nem egy hatalmas meleg fuvalat lesöpörte őket. Hazátlan zöldhátú hernyók lassan vonszolták csíkos testüket az avaron és meg-megpróbálkoztak egy-egy fátörzsszel. Mind élet volt ez is, de az élet igazi hangjai a levegőben jártak. Micsoda zümmögés, micsoda éneklés, csipogás, sűgás és zűgás volt az! Ezek a hangok mihamar összes érzékszerveit lefoglalták Hypnophanesnek. Ezután ő már a szemével, az orrával is csak hallott, s azok a

csodálatos íz-érzetek, amelyek a nyelve útján tudatához jutottak, szintén hangokat idéztek föl képzeletében. Neki a természet minden hangja egyformán értékes volt. A szúnyog halk suhanását csak olyan zeneként fogta el füle, mint a leveli béka recsegő hangját. De minden állati hangok közül legközelebb férközött szívéhez a madár hangja. Oh ettől csodálatos gyönyörűségek fogták el. Amikor valamerről madárdal hangzott, olyankor végképpen lezáródott többi érzékszerve, mint ahogyan az éjszaka suhogására halkan becsukódnak a házak ablakai. De ugyanakkor felcsapódtak, mint ahogyan széttáruznak a szerelmes karok, lelkének titkos billentyűi, azok az álomszálakból szőtt kis padlásablakok és beáramlottak rajtuk az életnek megtisztult, légiessé ritkult hangjai.

Az örökös hallgatódzásban nagyon kifinomodott a hallása. Füle mint egy zenészhadseregeket igazgató karnagy, a legkülönösebb modulációkat érezte ki a madarak énekéből.

Az ő fülének a madárhangok nem voltak olyan egytagú füttyök, mint nekünk, ő összefüggést, szívhez szóló dallamokat fedezett föl abban, amiben mi csak tagolatlan csipogást hallunk. Észrevette, hogy a magános madárdalok voltaképpen csak részei egy nagy zenekari műnek, amelynek a világ Ura a mestere és amelyben tökéletesebben ki van osztva minden hangszernek a szerepe, mint bár a legnagyobb emberi zeneszerzők műveiben. Füle idővel hozzászokott a madárének időmértékéhez és attól fogva titkos összehangzásukban tudta élvezni az egyes madár-szólamokat. És mikor végre ennyire jutott, akkor megnyíltak előtte a legtitkosabb harmóniák csudái, amiktől olyan bűvöletbe esik az ember, hogy a legerősebb mámorító szerek hatása sem fogható ahhoz. Nem volt semmi nyugtalan abban az állapotban, sőt a legmélyesegesebb pihenés volt az, talán az az állapot, amely a többi ember életében csupán azon néhány percnyi időköz alakjában jelentkezik, amely a szenvedéseitől megtisztult beteget elválasztja a haláltól.

A végtelen csöndnek órái után az ébredés is óriási gyönyörűségekkel járt. Az elzsibbadt érzékek feloldóztak és a nagy nyugalomra szédületes iramodásnak indult Hypnophanes képzelete. A hangokat most is csak úgy elkapdosta füle, mint az imént, de élvezete most már nem tisztán zenei élvezet volt, hanem kivette részét abból a többi érzék is. A hangok értékük szerint, színekre és alakokra, ízekre és szagokra bomlottak, hogy végül megint hangokká olvadjanak össze. Egészen emberiek, egészen földiek voltak ezek a gyönyörűségek.

Egy égignyúló nagy lúcfenyőn kicsike rigó madár gyújtott dalra. Valami édes selypes hangon füttyörészett és csattogott a pici állatka, az a hang egy bájos, fiatal énekesnő képét idézte föl Hypnophanesben és a szíve megtelt vágyódó szerelemmel.

Így teltek-múltak Hypnophanes napjai. És mint ahogy a széltől fogant Ilmatar tündér közeledő anyaságát, úgy érezte meg ő, hogyan lesz a lelke zsongó hangokkal terhes. Vagy úgy tetszett neki, mintha egy nagyszerűen összeépített hatalmas orgonaszekrény volna ő, amelynek száz, meg száz sípja örökké szűrné, szitálná melódiává, egyetlenegy bűgő melódiává a nyüzsgő hangokat.

Egyetlen melódiává!

Lassan érett meg benne tudattá ez az érzés.

De minő diadal volt az azután.

Felszökött a moha-ágyról és ujjongva kelt táncra a vén fenyőszálak között. Forgatagos nagy kedvében egyszer csak elkapta a legvénebbik fát, egy gyantakönnyes szemű fenyőanyókat és pajkos áradozással ölelgette, szorongatta, járta körülötte szilajon a táncot. És közben a legcsudásabb hangok szakadoztak ki belőle; azoknak a hangoknak más volt a színe is, a természete is, mint a közönséges emberi hangoké, megannyi egy-egy ígérete volt annak a nagy tervnek, amely mint a tengerre készülő hajó, bontogatta már vitorlát Hypnophanes lelkében.

- Találtam egy nótát! - kiáltotta ki könnyes szemmel az erdőbe - találtam egy nótát... egy nótát... egy nótát!

Óh, de milyen nóta lesz az! Benne zsong majd abban az erdő minden hangja, a tavasz zsendülése, madár szerelme, búja, a hegy szivedobogása - és mindezek a hangok megtisztulva szűrődnek át a lelkén és amikor hanggá kijöttek, egyetlenegy nótává olvadtak egybe, amelyben mégis száz, meg száz hang reszket... És aki boldog halandó füle meghallja, színes és szagos lesz tőle egész nyomorult élete. Az erdők elpihent szellemei kikelnek hallatára odvaikból, a felhők megállnak újak elején és a nap soha árnyékba nem borul és egyetlen diadalmas ujjongástól lesz hangos a föld.

De több lesz az a nóta, ennél is több. Aki sohasem hallotta hírére Hypnophanesnek, megtudja belőle, hogy volt egyszer egy nagy énekes, aminőt sem addig, sem azután nem hallott a világ, és amikor régen liszté őrlték már a férgek, mikor a neve csengése is idegenné vált a földön, akkor is kiérezzi majd mindenki abból a nótából, hogy olyan ember lelke ömlött meg benne hanggá, aki csak félig volt ember, félig isten volt, aki behúnyt szemmel járt és mégis mindent látott, aki a természet dadogó hangjaiból olyan dalt épített, amely a legmagasabb tornyokkal vetekedik, amely a legmagasabb hegyek fölé emelkedik - mert az Istennek örök nagy művésze volt az az ember...

Hypnophanes tudta, hogy ő művész és boldogan gondolt rá. Tudta, hogy az ő életének hivatása az alkotás: de nagyot kell alkotnia, olyan nagyot, hogy a föld lakói elszédüljenek, a menny lakói könnybe lábadjanak láttára. És mikor az ő nagy alkotására gondolt, olyankor kétszeres szánakozással mosolygott az embereken, azokon a kavicszúzókon, akik morzsákon élnek és kalyibákat építenek és százfelé kapkodnak.

Hypnophanesnek nem igen voltak barátai. Az a néhány ember, akiket barátainak hívott, mind más anyagból való volt mint ő, nem nagyon kereste azért őket és soha igazán meg nem mutatta nekik magát. Most azonban, hogy annyira boldog volt, hogy annyira fölötte látta magát minden embernek és hogy annyira tele volt a szíve, most elment hozzájuk.

Barátai mosolyogtak a rajongón, csak egyiküknek képe nem változott. Az az egy megcsóválta a fejét és ezt mondta komolyan:

- Hogyan lehet művész olyan víg kedvű, mint te? Semmi kétség se bánt? Nem sajog semmi? Nem érzed, hogy a művészet fáj az emberben?

Hypnophanes rábámult barátjára szótlanul, mint aki nem érti, mit beszélnek hozzá. Azután hitetlenül megcsóválta fejét.

- Bolond beszéd - gondolta; sarkon fordult és ment föl a fenyőerdővel borított hegyre.

Amióta tudatára jutott annak, hogy művész, érezte, hogy kötelességek súlyosodnak rája. A művész-ember még sem járhat húnyt szemmel: a művésznak tudatosan kell gyűjtenie élete nagy alkotásának anyagát. Hypnophanes azért most éber füllel járkált a fenyvek aljában és mérlegelgette, osztályozgatta benyomásait.

Egy csendes nyári délutánon, amikor a fenyők sűrűje is alig tudta lehűteni a nap forró sugarait, különös zaj ütötte meg Hypnophanes fülét.

Azaz, hogy zaj! Közönséges fül semmit sem hallott volna, de Hypnophanes szívére mély szomorúság ereszkedett azoktól a hangoktól. Körülnézett, és az avaron egy holt madárkát fedezett föl. Szegényke szárnyatörötten feküdt ott hanyatt, és testét undok habzsolással! kezdték ki a férgek. Rágó szerveiknek hangja volt az a zaj, amely megijesztette Hypnophanest.

A halált eladdig sohasem látta Hypnophanes. Az a szó ismeretlen fogalmat takart előle. Most, hogy az édes kis madáron falánk szörnyetegek dulakodását látta, hirtelen megborzadt, mint

akit békés álmából a félrevert harang riaszt föl. Elfordította fejét arról a helyről és belevette magát a sűrűbe. De a nyugalom cserben hagyta, szívében tanyát ütött a félelem és akárhová ment, úgy rémlett neki, mintha a férgek fogainak őrlő zaját hallaná mindenütt. Menekült előle. De egyszer, amikor a hegy tulsó feléből kibuggyanó patak partján ült, hogy a víz csobogásával némíttassa el azt a gyötrő zajt, közel, egészen a közelében hallotta meg a percegő hangokat. Lélekzete elállt az iszonyodástól és borzadva hallgatódzott, hallgatta maga-magát a nagy csöndességben, a melyben a patak szava is elnémult. Most már tudta, hogy azok a percegő hangok belőle szólnak. És tudta, hogy közel a halál.

A szeme megtelt könnyel és zokogva ölelt meg egy fenyőszálat.

- Óh csak addig ne, amíg el nem énekelem az én nótámat!

Kétségbeesett arra a gondolatra, hogy a halál torkára forraszthatná dalát. Pedig képzelete mind közelebb, közelebb idézte hozzá a fagyos szárnyú rémet.

Napokat töltött el azzal, hogy könnyezve járta be a hegyoldalt és segítséget keresett mindenfelé. Nem talált.

Ebben a nagy nyomorúságában eszébe jutottak barátjának szavai és fájdalmasan mosolyogva kérdezte magában:

- Hát ez a sajgás, ez a rágó fájás: ez a művészet?

És vigasztalást szívott ebből a gondolatból. Nem tépelődött már annyit, kezdett felszabadulni a lidércnyomás alól és nyugalma lassanként visszatért beléje. Elszánta magát arra, aminek el kellett következnie, leszámolt vele, hogy az idő sürgeti és elhatározta, hogy belefog a nagy műbe. Hisz elég anyagot gyűjtött már, a forrongó hangok rég leülepedtek benne.

Fölöntes mosollyal készülődött a nagy műre. De, maga sem tudta, már ott lappangott benne akkor a kétség s az a mosoly is önmaga altatása volt csak. Micsoda természetű volt a kétsége? Annyi bizonyos, alakja nem volt még, egyelőre fájdalommal sem járt, csak zsibbasztó hatással. Hypnophanes lankadtan járt-kelt és halogatta a kezdést. Félt valamitől, ami még a halálnál is rettentőbb, mert boldog ember, aki a halálba tud menekülni előle.

Még sohasem próbálta meg tudományát. Eddig gögös magatehetségében nem érezte szükségét, most titkos aggódással halogatta. Hiszen az csak nyilvánvaló, hogy a lelke tele van dallammal - és vajjon nem művész-e ő?

A napok azonban múltak, és Hypnophanes borzadva gondolt reá, hogy a lejárati órája néhány lépésnyire van már csak. Összeszorította a fogát és azt mondta magában:

- Holnap!

Fölkelt a másnap is. Az álmatlan éjszaka után sápadtan ébredt Hypnophanes. Kiment az erdőbe és neszelte az erdő hangjait. Abban az órában megint a réginek érezte magát, annak a csodálatos énekesnek, aki a legnagyobb, leghatalmasabb, a legszebb nótával fogja megajándékozni a világot. A szíve ujjongani kezdett és dalra nyílt. Csak egyes hangok törtek ki belőle, de azokból a hangokból bűbáj áradt. Ember torkából még olyan hangok ki nem jöttek.

- És ezekből a hangokból ne tudnám én megépíteni az én dalomat?!

Hypnophanes elkacagta magát, és könnyelműen legyintett:

- Majd holnap... vagy akármikor...

De a visszatért bizalom elmúlt belőle mihamar.

Hypnophanes most már szenvedett és kínjai közepett ismét barátjának szavaira emlékezett:

- Hát ez volna a művészet? Ez az a sajnág, ez az az őrlő fájás.

Az arcán nagy csöppekben folytak le könnyjei.

Már az erdő hangjai sem segítettek rajta - olyan untig ismerős volt mind, olyan közönséges.

Hypnophanesnek úgy rémlett, hogy ennek a nagy változásnak okai ő benne vannak, de rettegve kerülgette a feltóladó kérdéseket. Nem volt ereje ahhoz, hogy megfeleljen reájuk.

Sokat figyelt az utóbbi időben egy cinegepárt, amely fészket építette az erdőszélen, a patak szomszédságában. Napról-napra elnézte, hogyan halad a fészek építése, és sokszor megbámulta a kis hím fáradhatatlan szorgoskodását. De a fészek csak nem akart elkészülni. Az egymáson átvetelt fűszálak kioldóztak és mire a fészek szája is elkészült volna, az alja leszakadt. Ez a meddő munka ingerültté tette a kis hímet, vijjogva csapdosott szerelmes párja felé s el-eltűnt, hogy nagysokára kerüljön csak vissza. Egyszer egy este hiába várta vissza párja a hímeckéjét. Hypnophanes véresen, holtra váltan akadt reá egy fenyőfa tövében. Pici megtört szeme fehér hályogba volt borulva, csőröcskéje ketté törve csüngött le a vékony csonthártyán.

Hypnophanes elsápadt, amikor meglátta a madártetemet. Szinte öntudatlanul vált le ajkáról a szó:

- Aki nem tud építeni, az meghal.

A legsötétebb gondolatokkal vivódott.

- Nagyisten - tört ki belőle a kétségbeesés - hát én nem vagyok... hát én ne volnék...

Azt az egy szót ki nem tudta mondani. Felcsukló sírás fojtotta el hangját. De hamar elapadtak a könnyjei. Hypnophanes nem sírt, csak sápadt volt, mint a viaszgyertya, és szótlannal, összezugorodva bocsátkozott le a hegyről. A patak felől való lejtőn egy sötét barlang tátotta a száját. Abba ment be Hypnophanes, lefeküdt a sziklapadlóra, behúnyta a szemét, nesz elől elzárta a fülét és úgy várta a halált. Most már nem félt tőle.

APPASSIONATA.

Ajtó, függöny, a csend rájuk csukódott: életre-halálra fogva voltak a néma kastélyban, a régies butorú szoba boruló félhomályában.

Leültek és sápadtan néztek egymásra.

- Tudtam, hogy eljön a levelemre, - kezdte halkán a nő, és mintha már is megbánta volna, amit mondott - de nem hittem, hogy ilyen szomorú lesz.

- Nem szomorúság... Hirtelen ért, elkábított kissé... megelőzte az álmaimat... - mondta tétovázva a férfi.

Violante elmosolyodott. Finoman, tudatosan.

- Meglepte a levelem! Nem várta, nem várhatta, hogy azt írom, jöjjön el, vigyen el, a magáé vagyok.

- Egy pillanatra nagy világosságot láttam, de azután nem láttam semmit: összefolytak a betűk.

- Az első pillanat a nagy érzéseké volt; de azután jöttek az apró gondok... mondja, Álmos, mire gondolt a következő pillanatban?

- Nem tudom. Fájt a szívem.

- Fájt, a mi diadalmas, szép óráinkban? - kérdezte szelíden, szemrehányóan Violante.

- Olyasfélét éreztem, hogy nem úgy lett, ahogyan megálmodni szerettem volna.

- Erre gondolt? - kérte számon szinte ridegen a nő.

- Úgy éreztem, hogy titkok lebegnek köztünk, Violante.

Elhallgatott és ránézett a nőre, szorongó szívvel. Félt, hogy megbántotta, és mégis vigasztaló szavakat várt tőle. De Violante asszony szelíden mosolygott, lehajolt hozzá és a szemébe nézett gyöngéden, mint ahogyan az anyák szokták.

- Kétkeddel bennem, rossz fiú! - súgta édes szóval.

- Nem benned, te drága - mondta hevesen Álmos - nem benned...

- Ne resteld: nem érted, mért lágyultam el olyan egyszerre. A váratlan hívásnak nem látod okát.

- Nem keresem.

- De keresed. Tudom, hogy keresed. Én is keresném. Hiszen hallani sem akartam eddig róla. Mióta írod a leveleidet? Mióta esenkedel? És most egyszerre csak azt írom vissza, hogy gyere, gyere, minden a tiéd.

- Kegyetlen beszéd.

- Nem érted, mi történt és keresed a levelem nyitját. Igen, keresed.

- Óh! nem keresem.

- Nem gyanakodtál, mondd? Semmi rosszra nem gondoltál?

A férfi sápadtan nézett le és hallgatott.

- Ha tettetted, okod volt rá - folytatta határozottan Violante. - Meg kell tudnod, mért hívtalak. Az uram megbántott.

Álmos ajka összeszorult.

- Megbántott - ismételte elszántan a nő. - Közte és közöttem most már mindennek vége.

- Ezért hivattál - mondta halkán a férfi.

- Ezért. Te a szerelmem vagy. Ő a lelkiösmeretem volt. Összetörtem.

- A lelkifurdalástól most már nem félsz.

- Annak vége. Most már nem a rémek veszedelmesek, hanem az élők. Te nem ismered Gábort.

- Beszélük, hogy megölt egyszer valakit. Hogy miattad tette.

- Miattam. Most is megtenné. Ide hurcolt a városból, ide ebbe a kastélyba, hogy embert ne lássak.

- Ki volt az az ember?

- Te voltál az. Akit úgy vártam mint téged. A szabadító.

- Én nem vagyok szabadító.

- Ő az volt... Te is... Ti azért jöttetek, hogy széttörjete egy bilincset, amit egy ember kovácsolt a lelkemre.

- Igen. A férjed erős ember, durva ember. Mért lettél a felesége?

- Legyőzött. Még nem tudtam akkor, hogy bennem is szunnyad valami. Én uralkodásra születtem.

- És mi azért jöttünk, hogy fölébresszük benned a szunnyadót.

- Azért. Előbb ő, aztán te.

Álmos felállt és keserűen mondta:

- Folyton ő róla beszélsz. A halottról.

Violante megfogta a fiatal ember kezét és ráhajtotta a fejét.

- Rólad beszélek, te édes. A szabadítómról. Aki megmentesz. Én, aki a tied vagyok.

Álmos lehúnyta szemét és megcsókolta Violante kezét.

- Titkok settenkednek közöttünk, Violante.

A nő keze idegesen megrándult; fölkapta a fejét.

- Mire gondolsz most, Álmos - kérdezte nyugtalanul.

- Semmire. A szíved verését hallgatom. Halkan ver; idegenül ver.

Violante asszony halkán föl kacagott. Megragadta a fiatal ember kezét és az ablakhoz húzta. Ott megállt és nézett merően a szemébe. Aztán sebesen, lázasan mondta:

- Mikor az ajtó nyílását hallottam, éppen akkor néztem a tükörbe. Vénülök. Nézz meg jól: itt az ajkam alatt és az ajkam fölött látod a fekete árnyékokat? Ez a jel. Ezért hívtalak nem holnap, ma. Szeretni akartalak, a tied akartam lenni még ma, ma, ma!

Álmos letérdelt eléje. Violante széttárta a karját.

- Így gondoltam rád mindig, így, széttárt karral - súgta, azzal összecsukódott két karja a fiatal ember körül, mint a kaloda.

A vörös, fonnyadt park felől hosszú árnyékok suhantak a szobába. Langyosan, némán remeggett az este.

- Most meg akarok halni, nem tudlak már csókolni - susogta bágyadtan Álmos.

Az ölelő két kar szorítása megenyhült, azután elhalt egészen. A fiatalember lázasan, dideregve kereste a homályban azt, aki eltűnt mellőle és esenkedve szólította. Hangok jöttek helyette. Halk kis zokogások, fuldokló dallamok, harci nesz, egy riadó ének... A zongora ébredt föl a sötétben, és dobogott a szíve és sóhajok szálltak melléből.

Álmos hallgatta sokáig, úgy érezte, hogy a dallamok fölemelik és viszik... Nem látta, illatukról ismert rá az ujjakra, amik megnyomják, megérintik, mint ajak az ajkat a zongorát. És megcsókolta az illatot. A mély hangok elcsitultak, az ujjak lesiklottak a billentyűkről és a fiatal ember haja közé merültek; de a másik kéz közben is szölongatta a lázas, tikkadt hangokat.

- Most, most haljunk meg, amíg zenél a szívünk - sóhajtotta Álmos és térdre ereszkedett. A zongora megremegett. Elhallgatott. A fiatal ember Violante ölébe hajtotta fejét és rimázkodva kérte:

- Óh csak tovább! Borzasztó az, ha elnémul a zene: a bomlás hangjait hallom mindjárt.

Violante ujjai végigfutottak a billentyűkön, hűvös szellő libbent át a szobán.

- Hogy szívja, hogy gyúrja magába a sötétség a hangokat - suttogta Álmos. - Az éjszaka a hangok anyja, hozzá szállnak, hozzá bújnak és ő betakarja őket fekete köpenyével.

- Az éjszaka a fájdalmak anyja, - mondta tompa hangon Violante - símogatja, dédelgeti őket.

Súlyos, döngő hangok szálltak fel a zongorából.

Álmos megrázkódott és megfogta a nő kezét. Violante keskeny fehér arca, fényes nagy szemefehére világított a sötétben.

- Fojtogatja torkomat a tisztátalanság - mondta komoran Álmos.

Violante nem felelt.

- Gyerünk, - nógatta a fiatalember - késő lesz.

- Félsz? - sziszegte fülébe a nő.

Álmos megcsóválta a fejét.

- Mitől, te drága? Hiszen száz esztendeje készültem hozzád.

- És mégis azt mondod, nem úgy lett, ahogyan megálmodni szeretted volna.

- Nem. De jó hogy így lett. Hogy tisztátalanságba estünk és hogy megvezeklünk érte, minnek-előtte ránk jönne a megbánás.

- Igen, megvezeklünk - ismételte a nő.

- Gyerünk hát - sürgette Álmos - legyen vége mindennek, amíg a zene szól.

Ajka a nő ajkát kereste; az elhuzódott előle, csak tágra nyílt szeme világított fehéren.

Az ezüsthúrok megzörrentek a zongorában. Violante keze a fiatal emberéhez kapott.

- Csitt! - susogta - hallod?

- Hallom. A szívedet, a szívemet, benne az elmúlásnak csöndességét.

- Hallod a lódobogást? - kérdezte lázasan a nő.

- Hallom. Megállt a ló. Ki jött rajta?

- Az uram. Most meg kell halnunk.
- Sárban, szennyben fogunk meghalni...
- Óh nem! Fényben, ragyogásban.
- Meghalunk mint szolgák, mint cselédek. Másnak akarata öl meg minket.
- Ne hidd! Én akartam, hogy így legyen. Gábor mindent tud.
- Elárultad szerelmünket?
- Megmutattam neki a leveleidet. Az elsőt, az utolsót, a többit is.
- Mért tetted ezt, Violante?
- Tudta, hogy elhívlak, hogy a tied akarok lenni. Megmondtam neki.
- Nem akartad úgy-e, hogy bemocskoljon a hazugság.
- Gyűlölöm azt az embert. Letepert. Meggyalázott. Belém ojtotta a maga életét.
- Akkor hát megcsaltál. A boszúdnak kellek csak.
- Igen, te vagy a boszúm eszköze. És a szerelmem és a bűnöm, a szabadítóm!
- Borzadok attól, hogy együtt haljak meg veled.
- Nem bocsátlak el. Körülfonlak, behálózlak, én vagyok az akaratod.
- Meghalok, és nem tudom meg soha, micsodád voltam én neked.
- Az ifjúságom, te édes, te drága, a tűnő ifjúságom, a sápadt, a tiszta.
- Bocsáss el, ne fojtogass!... Gyűlöllek, gyűlöllek.
- Szeretlek. És megöllek és magamhoz szívlak, soha el nem bocsátlak... Szt! hallod? Hogy csapja a kaput, az ajtót, hogy rohan a lépcsőn... Nézd, hogy furódik át a fény a falakon. Hogy villognak a bagolyszemek... Húnyd be a szemedet, húnyd be a szemedet!...

A HÓBAÍRÓ EMBER.

Nesztelenül libbentek meg, mint fehér mécslángocskák az éjszakában, a kövér hópelyhek. Fellobbantak, elaludtak, lehullottak, felröppentek, sűrű lombú karácsonyfa láthatatlan ágain pislogó, öltögetődző, elhúnyó, tunya, álmos lángocskák módjára és tejszinű világosság szűrődött belőlük a párás sötétségbe. Egy fiatal pár tipegett-topogott haza, a Városliget felé. Összebújva mentek, egymást melengetve, majd aprózva a lépést, majd rövideket csusszanva, egy táncdallamra, amellyel tele volt még a fülök. A fehér bolyhok jöttek, mentek körülöttük szorgosan, rábocsátkoztak az asszonyka kikandikáló fürtéire s rászálltak az ajkára, mint messze epedő ismeretleneknek kihült csókjai. Az asszonyka kéjesen megborzongott tőlük. Nagy volt a csend az utcán és néptelen az aszfalt. Csak jó messze botorkált egy alak, meg-megállt, a vékony hórteget döfködté botjával, azzal ment előre megint. Az asszonyka vette észre elsőnek.

- Nini, - kiáltotta - a hóba ír az az ember. Nézzük meg mit ír.

Vidáman kirántotta karját az urából és futott előre. Egyszerre megállt, lehajolt, azután lassan fölegyenesedett. A fiatal férj már akkor kíváncsian betűzte a hóba írott sorokat. Némi munka árán eligazodott bennök és akkor elolvasta hangosan is:

Benedetto sia 'l giorno e 'l mese e l'anno
E la stagione e 'l tempo e l' ora e 'l punto
E 'l bel paese e 'l loco ov'io fui giunto
Da' duo begli occhi, che legato m'anno.

Elolvasta bizonytalan kiejtéssel, azzal csodálkozva mondta a feleségének:

- Ejnye, hisz ez olaszul van!

Végignézett az aszfalton és észrevette, hogy néhány lépésnyivel odább szintén fel van túrva a hó: ott is szarkalábak feketéllenek ki belőle.

- Ahol ni a folytatása - kiáltotta jókedvűen - olvassuk el azt is.

Az asszony nem felelt. Álmodozva nézett el messze, amerre csak fekete foltként mozgott már a hóbaíró ember. A férj nyugtalan lett, felesége tekintetét követte, majd a behavazott írásra pillantott, de nem szólt. Egyszerre halkán felsóhajtott az asszonyka és hirtelen mozdulattal az ura karjába fogódzkodott.

- Minek is jöttünk gyalog! Fázom. Siessünk innen.

Mikor a hóbaírott sorok mellett haladtak el, félrefordította a fejét és még gyorsabban lépkedett. Szótlanul értek föl a lakásukba.

- Lefekszünk? - kérdezte nyugodtan a férfi.

- Én fenmaradok még - felelte gyorsan a nő és besietett a kis szalonba.

Férje egy ideig fel-alá járt a hálószobában, idegesen rágta a szivarja végét, aztán óvatosan, csöndesen benyitott a szalonba. Félhomály volt a puha, tarka kis szobában, a cserépkályha üvegajtaján átpiroslott az izzó parázs. Az asszonyka a kályha előtt ült, a hintaszékben elnyúlva; a szeme le volt húnyva.

A férfi nesztelenül közeledett feléje, egy darabig figyelmesen elnézte finom vonású, egészséges kis arcát, amelyet megpirosított a parázs fénye, azután halkán megszólította:

- Alszol, Tilda?

- Nem alszom.

A férj zsöllyét gördített a kályha elé. Jó ideig hallgattak, akkor megszólalt a férfi:

- Regényes ötlet: verset írni a hóba. Még pedig szerelmes verset. Nem hiába mondják, hogy mámor a költészet.

Tilda megrezzent és hevesen, szinte indulatosan vágott az ura szavába:

- Ne mondd, hogy részeg volt az az ember.

Azzal elhallgatott és megint lehúnyta a szemét. A férj is csendesen volt, azt akarta, hogy nyugodtnak lássék.

- Úgy látszik, tudod, kicsoda volt - ejtette oda kis vártatva.

Tilda asszony lassan felült a hintaszékben és belenézett a parázsba merő tekintettel.

- Nem tudom. De ismerem azt a költeményt, nagyon ismerem. Úgy rémlik gyakran, mintha hozzám írták volna sok, sok száz évvel ezelőtt.

- Tehát emlék - vetette oda kissé gúnyosan a férfi.

- Az, emlék.

- Akkor Dámon Endre jár az eszedben. Ahogy megálltál az utcán és olvastad a hóba írott verset, mindjárt tudtam, hogy ő furakodott megint közibénk.

Fölkelt a zsöllyéből és megsímogatta Tilda haját. Az asszonyka panaszos hangon felelte:

- Igen, ő reá gondoltam és végigfutott rajtam a hideg... Úgy félek, Károly, úgy félek...

Károly úr gyöngéden lehajolt hozzá és az arcához szorította Tilda fejét.

- Mitől, kis bohó? Attól, aki a hóba ír éjjelidőben? Vagy attól a négy sornyi mámoros verstől?

- Ó, ne gúnyold azt a verset! Hányszor mondta, hogy a legszebb dal az, amit férfi valaha nőről dalolt! És ő annál is szebbet akart írni rólam.

Károly úr elbocsátotta Tildát; neheztelt reá. Az asszonyka nem vette észre, és beszélt tovább.

- Összszugorodva ült előttem, összetette a kezét és azt mondta, hogy úgy érzi, mintha leborult volna előttem, és hogy most imádkozni fog, és ilyenkor mondta végig azt az olasz verset, dideregve és szomorúan. Azt mondta, hogy az Istennel sem a maga nyelvén beszél az ember, az evangelisták ígéit veszi szájára, mert fél, hogy a maga szavai dadogásnak tetszenének odafönn.

A zsöllye könnyet nyikorgott: Károly úr szótlán boszankodással bocsátkozott beléje.

- Miért félted tőle? - folytatta zavartalanul Tilda. - Amikor oly félénk volt a közelemben. Lesütött szemmel és halkán beszélt hozzám mindig, de amit mondott, az csupa kevélység és gögösség volt. Ez az, ami nem tetszett rajta. Azt ígérte, hogy halhatatlanná teszi az emlékeimet. A világ legszebb dalába akarta belefoglalni a nevemet. Azt mondta, úgy érzi, mintha csupán annak az egy dalnak megköltéseért született volna; utána nyugodtan meg tudna halni. Néha úgy beszélt arról a dalról, mintha nálam is fontosabb volna neki... Nem, nem szerettem, sohasem tudtam szeretni. Borzongtam tőle, kivált amikor hallgatott. Sokszor éreztem ilyenkor úgy, mintha halott ember ülne a közelemben, csak a szemében ég még élet: ha lehúnyja, egyszeriben hideg lesz az egész ember. Fáztam, amikor hallgatott... De az is borzasztó volt, ha beszélt. Mintha minden szavával a lelke akarna kiszabadulni belőle olyankor. Szinte láttam, hogyan markolja meg a szavakat, hogyan tartja, húzza őket, nehogy jajgatva tóduljanak ki

belőle. Az erőlködéstől rángatódzott az ajka. Olyan volt, mint egy állat. Utálatos volt... Nem, nem, elhiheted, igazán nem szerettem. Csak jól esett az imádása, talán büszke is voltam reá. Elhittem neki, hogy nagy ember lesz belőle. Sokáig hittem...

Tilda elmerengett kissé.

- Azt szokta volt mondani, - kezdte azután lassan - hogy az ő költeményeit száz év múlva értik majd csak meg az emberek, addig halott lesz ő is, én is. Akkor egyszerre feltámadunk és a halhatatlanságunk összeölelkezik.

- Valóban, - szólt közbe hidegen Károly - az emberek egyelőre nem értik a költeményeit. Senki sem érti; én sem. De te persze...

- Nem tudom. Amikor ő mondta őket, Dámon, oly különösen suttogva, lázasan, elfuladozva, olyankor mintha mindent megértettem volna bennök. A hangjában lehetett valami, ami ki-világította a sötét sorokat. Mindent megértettem bennök. De csak addig, amíg hangja a fülemben csengett. Azután megint elsötétedtek. És a hitem megingott.

- És éreztetted is ezt vele?

- Nem mertem. Attól tartottam, kárt tenne magában. Hisz hányszor mondta, hogy az én hitem az ő ereje. Úgy kért, hogy higgyek benne, hogy cserben ne hagyjam, akármit beszélnek is róla körülöm. Olykor órák bosszant alig szólt egyet, csak engem nézett, és amikor elment, a szívére szorította kezét és azt súgta, hogy érzi, mint zsongnak benne a dalok, mint nőnek, ömlenek, szabadulnának... Végre elúntam a beszédét. Mert akkor te jöttél...

- És én nem csimpajkóztam beléd, nem akartam rajtad élőködni, - én a feleségemmé akartalak tenni.

- Az uram akartál lenni.

Károly úr szép csöndesen egészen a felesége mellé húzódott zsölléjén. Egyszerre karján érezte az asszony puha kezét.

- Mert akkor te jöttél, - folytatta Tilda - te, aki mindig tudtad, mit akarsz ma és mibe fogsz holnap; eljöttél a vidám nevetéssel, a férfiassággal. Nem az az örökös szomorúság, az a holdkóros álmodozás, azok a furcsa beszédek és versek... amiket nem is értettem, igen, nem is értettem, mert senki sem értheti, mert örült ember versei...

- Ez az, - hagyta helyben Károly - kíméletből nem akartam nevén nevezni. Örülök, hogy kivetted a számból.

- Igen, örült ember volt, - erősgette nekibuzdulva az asszonyka - örült ember... Tudod, hogyan lett közöttünk vége mindennek? Erről az egyről nem beszéltem még neked.

- Csakugyan.

- Magam sem tudom, miért nem. Talán mert oly borzasztó reá emlékezni... Már akkor tudtam, hogy a feleséged leszek, bár jegyben nem jártunk még. Dámont régen láttam; apa, tudod, nem jó szemmel nézte nálunk. De ő megtudhatta valahogyan, mi készül. És levelet írt. Azt írta, hogy az élet-halál küszöbén áll. Hogy legyenek az övé és mentsem meg, ne őt, hanem azokat a kincseket, amikkel gazdaggá akarja tenni a világot. Neki egyéb keresnivalója ezen a földön nincsen. Nem az asszonyt szereti bennem, hanem azt, aki társa lesz az alkotásban. Nem az leszek neki, ami a többi férfinak lennék...

- Hát ugyan mije? - szakította félbe boszúsan Károly úr. - Fecsegés. Az a bizonyos művész-önzés, jól ismerjük...

- Választ kért. Csak annyit, hogy: igen vagy nem.

- És te?

- Nem feleltem. De nyugtalan voltam nagyon. Egy hétig várt a válaszomra, akkor megint írt. Egész röviden csak annyit, hogy Isten velem. És azóta nem láttam. De nap-nap után reszketve vártam, hogy a halála hírére hallom.

- Óh lelkem, a költők mindig nagyobbat jajdulnak, mint amekkorát a szívök sajdul.

- A leveleit borzadva téptem össze, a darabkáit tűzbe szórtam, mégis minden szavukra emlékszem és magam előtt látom rögtön azt a szegény embert, holtan, borzasan. Nem is értem, hogy élni tud még.

- Úgy-e, hogy él? - kacagta gúnyosan Károly úr.

- Valahol messze külföldön. Nagy néha látom egy-egy új versét hol itt, hol ott. Mintha az éjszakából ordítana föl valaki. Olyankor elszorul a szívem és remegve várom, elhal-e a hang, vagy erőre kap megint? Mindig arra kell gondolnom, hogy talán mégis azzá lehetett volna velem, aminek álmában látta magát. És úgy érzem, hogy megöltem egy embert és az emberben a szívét és a szívében a föl nem feslett álmait... Véresnek érzem a kezemet, Károly...

A férj áthajolt a hintaszék karján és megcsókolta Tilda kezének minden ujját.

- Ilyet mondani erről a dulcsászából mintázott pici, illatos édességre! - és elnevette magát.

De azután komolyra fordította a szót:

- Bohó beszéd. Az emberből vagy lesz valami, vagy nem. Ha lesz, a maga erejéből lesz. Vagy férfi a férfi, vagy nem. Én nem hiszek a művész-babonákban. Te se higyj. Egészen megzavarták velök a fejedet.

A parázs lassanként megfeketedett a kályhában, és Károly hideget érzett a talpa tájékán. Fölkelt és gyöngéden felcsókolta Tildát. Az asszonyka a férje nyaka köré öltötte karját, így indultak szép csendesen az ajtó felé. Az ablak előtt megálltak és kinéztek az utcára. A hó nem esett már, az égen csillagok látszottak. Egy fekete alak botorkált az utca túlsó felén a gyalogjárón.

Tilda felsikoltott:

- Nézd, a hóbaíró ember?

Károly úr kedélyeset kacagott:

- Óh dehogy! Csak a lámpaoltogató.

És Tilda megkönnyebbülve hajtotta fejét az ura vállára. Ő is nevetett. Összesímulva, turbékolva, fel-felkacagva mentek lassan beljebb, beljebb a legmelegebbik, a legpuhábbik szoba felé.

A VÉNUSZ-CSILLAG.

I.

Kádár Pető a tél első verőfényes délutánján átrándult Budára. Felkapaszkodott a várba és a legódonabb utcákat róttá lassú léptekkel. Nézte az eget, amely ott fenn szabadon bontakozott ki és nézegette a tiszta levegőn át a sötét hegyeket, meg az apró házakkal telepötyögtetett völgyet. Fejfájással és egyéb nyomasztó érzésekkel indult el hazulról, tompa félébrenléttel átvirrasztott éjjelek és mámoros agygyal eltöltött nappalok után. A tanulással úgyszemint boldogult, mert szórakozott volt, fájt mindene. A tiszta hideg levegőben és a szokatlan világosságban megenyhült egy kicsit a feje és a lélekzete könnyebben járt.

Hónapok óta kínozták nehéz vágyak és remények és keserves csalódások. Egy nőnek a képe furakodott agyába, és nem volt nyugta attól a képtől. Mennyit szenvedett miatta! Az egész természete megváltozott tőle. Elszántan és hetykén mozdult-járt addig, most csupa bátortatlanság, csupa habozás volt minden lépte.

Csak annyi történt pedig vele, hogy elment egy ház előtt napról-napra és naponként többször. Egy fiatal nőt látott néha az erkélyen, néha az ablak mögött. Eleinte föl se nézett reá, vagy közömbösen tekintett föl hozzá. Egy este azonban, egy zivataros nyári estén, megkapta valami azon az asszonyon. Csak egy mozdulat volt, egy kihívó, dacos mozdulat - a hozzáálló arc kifejezést már úgy képzelte el maga Pető. Megdöbbenette az a nagy erélyű mozdulat: a karba font kéz s a fölvetett fej.

Következő nap már más szemmel nézte az erkélyes hölgyet, és rendre újabb érdekességeket fődözgetett föl rajta. Nehány nap múlva mohó képzelete byzánci királyasszonynya magasztosította az erkélyes hölgyet és szíve, amelynek addig erős szenvedélyekkel nem volt dolga, mint a száraz szivacs szívta meg magát valami sajgató és lenyüggő szenvedélylyel, amelyben az imádás elvegyült a kullogó megadással, a csodálat a reménytelenség lemondásával. És ettől fogva állandóak lettek sétái az ablak előtt.

Kitudta, hogy az ismeretlen nő ott, az első-emeleti erkélyes lakásban, Gózon Sándor ügyvéd felesége; megtudta, hogy a férje időskés, pohosan kényelmes és mogorva természetű ember, hogy nem jól élnek egymással, sőt a házmesterné vallomása szerint gyakran civakodnak. Kádár Pető ezek után egy álmatlan éjjelen levelet írt Gózonénak, egy lázas hangú szerelmes levelet, amelyben leborult az ismeretlen jelenség előtt, amelyben mint egy középkori lovag felajánlotta neki a szíve véré, és nem kért tőle érte egyebet, mint hogy a távolból imádhassa.

Azután, hogy a levelet elküldte, két napig elkerülte Kádár Gózonék utcáját. Harmadnapra remegve és meg-megrettenve indult feléje. Mikor Gózonék háza elé ért, elállt a szíve verése. Mégis föltekintett, és ott látta az ablakban Gózonét, aki a legközömbösebb arccal nézett el a feje fölött.

Azon az éjjelen megírta Kádár Pető a második levelét, és ettől fogva sűrű egymástutánban következett a többi. És a sétái is mind rendszeresebbekké lettek. Valóságos kémszemle volt megannyi, és bár össze-összevacogó foggal, de lankadatlanul gyűjtötte megfigyeléseit. Pedig ez a munka nagy fájdmakkal járt. Hányszor képzelte, hogy Gózoné ráismert benne a levelek írójára, és hányszor csalódott meg! Egy-egy futó mosoly a nő ajkán megmámorosította, amíg nem azután belátta, hogy a mosoly nem neki szólt. Kit illetett hát? Mást-e, vagy tán senkit is? Ezt nem tudta eldönteni. Gózoné kacér teremtésnek látszott.

Megkísérlette elképzelni a nő belsejét. Keserves órák voltak. Miket gondolhat vajjon, amikor a leveleit olvassa? Megrezege-e lelke azokra az érzéstől és szenvedelemtől ittas szavakra? Felel-e benne hang, zöngé, nesz az ő néma jajdulásaira? Kétségbeesett pillanatokban tagadóan felelt ezekre a kérdésekre. Sőt gúnyos jelzőkkel csúfolta meg a nőt, eltorzította képzeletben a lelkét, erősgette magában, hogy afféle közönséges asszonyszemély, aki a leveleit meg sem érti és unatkozva hajítja tűzbe. Vagy talán csúfot űz belőlük... Vagy föl se bontja őket... Semmi tájékoztató jelt nem tudott fölfedezni.

Megesett olykor-olykor, hogy az erkély előtt elmenet, Gózonné feltűnő hosszan felejtette rajt a szemét. Máskor meg, kivált, ha az erkélyen társaság ült, egy-egy pajkos mosolya villant feléje. Ez azonban mind csak rövid epizód volt, amelynek folytatása nem következett. Pető reszketve gondolta el, hogy esztendőket adna az életéből, ha megtudhatná, mit gondol róla Gózonné. Képzelete lassan titokzatos gubóba szőtte a nő képét.

Figyelésének eredménytelensége elvette Pető önbizalmát. Mindegyre félénkebb lett és mindegyre bátortalanabban merészelt csak Gózonék utcájába fordulni, házuk előtt pedig lesütött szemmel sietett el; föltekinteni olyankor mert csupán, amikor sejtette, hogy Gózonné nincsen hon. Sokszor késő éjjel-időben elment Gózonék utcájába és megállt a házuk előtt. Kicsinységének érzete szinte térdre nyomta, de csak állt és hosszú, hosszú percekig fúrta szemét a sötét ablakba, a mígnem tekintete izzó-piros karikát tüzesített az üvegtáblába. És szeme sugara orvul belopódzott rajta a hálószobába és reszketve kereste a hideg szívű, kacér teremtest, aki patyolat-ágyán nyugodtan aludt és bizonyára semmiről sem álmodott. Az ilyen éjjeli kirándulásokról összetörve tért haza Pető.

II.

A téli verőfénynek hamar véget vetett az este. Pető észre sem vette, hogy besötétedett, csak ballagott elmélázva a néptelen utcákon, amiken visszhang felelt léptei kongására. Mikor fölvetette a szemét, azon vette észre magát, hogy sötét körülötte minden. Csak egy-egy tétova lámpás vetett lankadt világosságot a hepe-hupás kövezetre. A két sor házból, amely az utcát beszegte, hogy csöndesség lett és vak sötétség, halkan, enyhén kiengedtek az emlékek, és a vénség, a korhadttá váltság szagával lett súlyos a levegő. A keresztlécekkal apró táblákra osztott ablakokból remegő fény verődött ki az utcára és az ingó-mozgó világosságban elmosódtak a házak körvonalai. A szűk utcában szinte pihegése hallatszott a levegőnek, mint a fűzőbe szorított női kebelé.

Kádár Pető emlékei és belőlük szövődött gondolatai, a vágyai és fájdalmai megolvadtak most mind és összefolytak, lassú szívárgással járták át testét és könnyecseppekké hülve csordultak ki a szemén. Neki kellett támaszkodnia egy ház falának és felnyitnia a száját, hogy beférkőzhessen hozzá a levegő; és a benyomuló levegő zokogó hangokat szabadított ki torkából. Úgy érezte, hogy az örökkévalóság választja el attól az asszonytól, nincsen rá mód, nincs lehetőség, hogy megközelítse, a remény elfogyott lába alól, és elélhet száz esztendeig, vagy meghalhat nyomban, - annak az asszonynak ölébe bele nem fúrja a fejét, tikkadt ajka meg nem szivódik kéjjel azon az asszonyon.

Hiába minden! - megroskadt derékkaal indult meg ismét. Porba alázottnak érezte magát és keserűen gondolta el: se remény, se becsület! Micsoda szégyen: így elhagynia magát! Ó, ő!... Hát kicsoda az az asszony? És kicsoda ő, akiben mély lélekzéssel szunnyad a jövő, akiben tornyok és templomok kövei hevernek szana-széjjel, hogy a szendergő akarat föllüktetésére nagyszerű építményekké álljanak össze. És az az asszony? az a fogyatékos értelmiségű terem-

tés, aki nevetve hajítja tűzbe a leveleit és észre sem veszi, hogy olyan, mint ő - Kádár Pető - egyszer ha akad útjába egy asszonynak!...

A szűk utcák közül a hegyoldalra ért ki, és a végtelenül tiszta levegőben mint egy megdermedt mese, mint egy üvegburával letakart álom, oly mereven, oly mozdulatlanul jelent meg előtte Pest, a maga milliom pislákoló fénypontocskájával és egymásba zavarodott fekete árnyékaival. Halott volt a világ és sírba tértek a hangok. A Duna vize is állt mozdulatlanul, feketén, mint a lusta, megaludt vér, nesztelenül, félelmesen. Egy pontján azonban csodálatos fénynyel égett a víz: azon a ponton megsűrűsödött és megömlött ezüstté vált a hab, és az a himbálódzó ezüstszerű nyom volt egyetlen foltja a mindenségnek, amely mozgott, ringott, vergődött. Egy csillagnak sugarai ezüstözték meg a vizet. Pető föltekintett az ég boltjára, és megpillantotta rajta Vénusz csillagát.

Napok óta olvasott róla az ujságokban. Meg volt írva feltűnésének napja s el volt mondva, hogy a bolygócsillag, amely csak elvétve tűnik föl, az egyszer csodálatos ragyogással fog megjelenni a nyugati égbolton. Petőt most mégis megrendítette a nagyszerű égi tünemény. A feketébe borult kék mennybolton mint egy lázasan égő női szem fűrt rést a Vénusz-csillag és szívtelenül járta át merev sugaraival a vizet. A fénye olyan csillogó, olyan rettenetes erejű volt, hogy az apró csillagok mind elsápadtak körülötte: restelkedő szeplőknek tetszettek az ég ábrázatán.

Pető kidülledt szemmel nézte a csillagot. Hogyan remegett, vonaglott a Vénusz! Merev fehér sugarai dideregve verődtek össze-össze és remegésök megreszkettette a hideg, mozdulatlan levegőt is. Didergett az éjszaka; reszketni kezdett tőle Pető szíve is. Kitérte karját a bűvös csillag felé, amelyben szikrázva égett a hideg tűz. Ha Dárius lett volna, felajánlotta volna kincseit mind Vénusz asszonynak... annak híján odakinálta neki fiatal életét, a jövőjét, amely félig álom volt még, a szüzességét, amelyet szerelem lehellete még el nem homályosított. Ami érzés a szíve fenekén meg volt ülepedve, mind felkavarodott most és utat keresett a kitörésre. Kinyújtotta kezét a csillag után és úgy tetszett neki, mintha a csillag-arc bársonyát símogatná keze. Tenyerébe fogta a szépséges asszonyi fejet, ajkához vitte, mohón, szomjasan megcsókolta. És ekkor valami nagyszerű érzés fogta el, aminőhöz foghatót sohasem tapasztalt magán. Vad diadalézés töltötte el; ahogy állt a hegyoldalon és nézett föl a levegőégbe, azután le a törpe városra, egész férfinak érezte magát, úrnak, asszonyok parancsolójának, hódítónak; az izmai megkeményedtek, lüktető forróság ömlött végig a testén, csupa türelmetlenség lett, szeretett volna tenni rögtön, valami nagyot, valami hangosat, az inai ropogtak a tett vágyától.

Hirtelen elhatározással megindult le a város felé. Nagyokat és keményeket lépett, szinte érezte lépéseinek súlyát, és le nem vette közben szemét a csillagról, amely most mint a törött felületű gyémánt szikrázott az ég boltján. Végigment a hídon, végig egy csomó utcán, fölfelé fordított fejjel; senkisem ütközött meg rajta: mások is úgy jártak azon az estén, és az ablakokból sápadt arcok nézték a csudás égi tüneményt.

Gózonék utcája árnyékba volt borulva. Mikor Pető megállt az erkélyes ház előtt, egy lélek se látszott az utcán. Az első emeleti ablakok majd mind sötétek voltak, éppen csak az utolsóból szivárgott világosság a lebecsátott függönyön át. Kádár Pető tudta jól, hogy az a Gózonék hálószobája. Magához való nagy bizalma erre a gondolatra engedni kezdett, de ismét erőre kapott, amikor a hálószobával szomszédos terem ablakában valami fehér ruhás alakot pillantott meg. A szíve megdobbant. Nem kételkedett benne, tudta bizonyosan hogy Gózoné az. Az asszony félkarjával nekitámaszkodott az ablakfélfának, tenyerére hajtotta fejét és úgy nézett ki föl.

A Vénusz-csillagot nézhette ő is. Pető csak a nagy foltokat látta, de az a mozdulat nagyon sokat mondott. Gózoné álmódzott és a lelke messze járhatott testétől... Le volt-e hűnyva a szeme, vagy nézett a tündöklő pontba? Hova, kihez szállhattak a vágyai? Vagy voltak-e vágyai?...

Messziről kocsirobogás hallatszott és néhány perc múlva Pető előtt dübörgött el a kocsi. A rikító zaj megzavarta álmodozásában Gózonné; letekintett. És feltűnt ekkor neki a mozdulatlan árnyékalak; figyelmesen nézte egy ideig, majd elfordította a fejét, azután ismét letekintett Kádárra. Pető agyán villámgyorsasággal száguldottak át egész gondolatsorok. A hálószobában világosság: ott tehát fekszik már a férj. A szomszédos terem sötét és benne egyedül az asszony. Ha fölmenne hozzá! De hogyan fogadja majd az asszony? Mit mondjon neki, min kezdje? És aztán? Hát a férj, aki tán nem is alszik, hiszen oly korai az idő?

Erre az utolsó kérdésre valóságos düh fogta el Petőt. Óriási erőt érzett izmaiban és emberfölötti bátorságot a szívében. Gyalázatosnak érezte abban a percben az embereknek a jogról való fogalmát, és valami vad tiltakozás kelt benne a nyárspolgárok eszejárása ellen. Felnézett az ablakba és úgy tetszett neki, mintha az a drága asszonyszem könnyben úsznék és azon könnyesen is rajta nyugodnék becézően, simogatóan, selymesen. Nem bírta a szíve ujjongásával, hirtelen elszánással a kapunak indult.

Gózonné észrevette mozdulatát, szándékával azonban nyilván nem volt tisztában, mert előre nyújtotta a fejét, úgy figyelte a közeledő árnyékalakot. Pető felrohant a lépcsőn, ott megállt, hogy a szíve dobogása valamennyire megnyihüljön, azzal megnyomta az előszoba ajtajának kilincset. Az ajtó nyitva volt.

III.

Az egyik szögletben vörös selyemernyős talpas-lámpa égett és félhomály derengett tőle a szobában.

Gózonné félszemmel az utcát kémlelte, félszemmel az ajtót s nem tudta, mit gondoljon, amikor az előszoba ajtajának csendes nyílását hallotta. A következő pillanatban halk kopogás hangzott, nyomban utána fordult a kilincs és belépett Pető. A meghökkenés volt Gózonné első érzése: félig sejtette és félig remélte, de aggodalom is szorongatta érte, hogy az árnyékalak az ő imádója lehet. Ekkora merészséget mégsem tett volna föl róla. Meghökkenése azért nyomban felháborodássá változott. Az ablaknak vetette hátát, úgy nézett végig lesujtó tekintettel a betolakodón.

Petőt megsemmisítette ez a fogadás, a nagy fölpezsdülésnek egyszeriben vége volt, emlékezete megbénult és lélekjelenléte cserben hagyta. Néhány pillanatig nézhetek így farkasszemet, akkor Gózonné hirtelen elhatározással a tehetetlen fiatalember elé lépett s fojtott hangon, de igen ridegen, szinte fenyegetően, kérte számon tőle:

- Mit akar?

Ki sem mondta még a kérdést, amikor eszébe jutott, hogy azt kellett volna kérdeznie előbb:

- Kicsoda az úr?

Hogy hibán kapta magát, csak annál ingerültebben támadt most Petőre:

- Micsoda vakmerőség! Hogy mert ide feljönni ilyen időben? Tudja-e, hogy az uram abban a szobában van ni?

Itt megint azon vette észre magát, hogy elfeledett egy csomó megelőző kérdést, amik megadták volna a szükséges átmenetet. De közben meg is enyhült már az ingerültsége, mert észrevette Pető nagy zavarát. A helyzetet más szemmel kezdte látni, szokatlannak, furcsának ítélte és érezte, hogy van benne valami kedvesen fonák. Már nem nagyon haragudott, amikor másodszer is rászólt Petőre:

- Mit akar?

Pető akadozva kezdte:

- Kádár Pető...

- Tudom! - vágott a szavába szelesen Gózonné, és most, hogy harmadszor is elszólta magát, elmosolyodott.

Végiggondolt azon a képtelen helyzeten, hogy ő most rajongó imádóját fogadja, holott a szomszédos szobában keservesen krárog és szuszog a férje ura, kit a náthája kergetett oly jókor az ágyába. És istenkisértő vakmerő kedve támadt a helyzet kiaknázására. Mindinkább kedve telt a bajszos gyerek merészségében, amelylyel reátört s amelyhez olyan sehogy sem illett most a nagy zavara és féltékenysége.

- Tudom - ismételte és másodszor már nyugodtabban mondta. - Tudom, hogy Kádár Petőnek hívják, ifjú ember, hanem ha szabad kérdenem, minek köszönjem Kádár Pető úr látogatását ily szokatlan időben?

Ezt is halk hangon mondta, de roppant gúnyosan. Kádár érezte a gúnyt és érezte, hogy valahogyan tréfára kell fognia a dolgot, mert nevetségessé lesz különben. Mosolyogni igyekezett, de igyekezésének oly torz firtor lett az eredménye, hogy Gózonné egyszeriben megsajnálta.

- No, üljön hát le egy kicsit, nem bánom... Megálljon...

A szomszéd szoba ajtajához sietett lábujjhegyen és rányomta fülét a kulcslyukra. Azután az ablakkal szemközt eső sarok felé indult és a lámpa alatt helylyel kínálta meg Kádárt. Maga szembe ült vele egy puha selyemvánkossal bélelt támlásszékre. Most már nem oly merően és inkább loppal nézte, hanem egyre szemmel tartotta Petőt. Izgatta a helyzet merészsége, bizsergette vérét a közeli veszedelem tudata. Egy ideig bujócskát játszott Kádárnak görcsösen nekiszegeződő tekintetével, azután kacérul hátravetette a fejét, amivel feltárta nyakát, amelyen buja gömbölyűséggel olvadtak egybe az idomok.

- Olvastam a leveleit - mondta lassan tagolva a szókat - csinos levelek! Költőnek készül, mi? Kár, hogy symbolista, kicsit nem értettem a leveleit. No de megbocsátom, hisz olyan hízelgőket mondott bennük rólam...

Elhallgatott és kémlelte Petőn szavainak hatását.

- Mily ügyetlen fiú - gondolta - milyen zavart és félték. Annyi bizonyos, hogy a helyzet, ez a mi helyzetünk, mulatságos és izgató. Táncolok a kráter szélén, pedig a hegy morog. Ugyan mi származnék abból, ha ez a kis automata megtalálna háborodni és... Vagy ha Sándor ránk nyitná az ajtót?

Kéjesen borzongatták végig Gózonnét ezek a kérdések. És annál vakmerőbb kedve támadt a játék folytatására. Lány, símogató hangon mondta a fiatal embernek:

- Micsoda bátorság, mekkora elszántság, Pető lovag! Tudja-e, milyen féltékeny az uram? Nem tartott tőle, amikor elszánta magát? Nem fél?

Kádár a fejét rázta.

- Különös egy ember maga - folytatta Gózonné cirógató hangon. - Soha még én olyan furcsa leveleket nem olvastam, mint a magáéi. Csak úgy énekel bennük a szerelem, pedig hát nem is ösmer. Nem is látott, máig a szavamat se hallotta. Hát mondja csak, olyan nagyon szerelmes maga énbélem? Ugyan mi tetszik rajtam annyira? Férjes nő vagyok, a mamája is lehetnék... Annyi fiatal leányka jár a világon, mért hogy épp rajtam akadt fönn a szeme? Rajtam, aki másé vagyok és aki tisztességes nő vagyok! Hova gondolt, hova gondolt, maga szerencsétlen ember.

Kádár szeméből lassan és halkán könnycsepp gördült végig az arcán. Ijesztően sápadt volt. Maga Gózonné is megijedt tőle, előre hajolt és megfogta Pető kezét.

- Az istenért, mi baja? A keze olyan, mint a jég és hogy remeg! És nini, könny van a szemében. Óh, maga baba! Hát olyan nagyon szeret? Mondja, olyan nagyon szeret?

Petőnek olyanforma érzése volt, mintha hullámvész támadt volna belsejében és azután mintha ezüsthúros hegedűnek zenéjét hallotta volna, viharzó nagy zenekarét, amelybe az ő hangjának sikoltva kellett elvegyülnie. Magatudatlan beszéd volt az, ami kijött a száján, inkább hebegés, ismétlődése ugyanazoknak a szavaknak, összefüggéstelen, tört szavaknak, amik a szívéből szakadt sikoltásoknak hangzottak neki.

- Tegnap - dadogta és tegnap, tegnap... és napok... és hetek óta... Az én álmaim kövé váltak és úgy rámnehezedtek... Ha tudná! Az éjjel is, a nappal is csupa álom... belehalok az álmaimba!... Az én életemnek nincsenek céljai, az egész világon semmi, semmi keresnivalóm, csak ön! Mindenki meghalt körülöttem, nincs ezen a világon senkim, csak ön! Úgy éreztem valamikor, mintha kiolvasztatlan ércekkel volnék tele, nemes ércekkel, olyanokkal, amikből gazdagság és ragyogás árad majd az emberekre. És most úgy érzem, hogy nincsen az a félbenhagyott bányász, amelyik ürességre hozzáfogható lenne. Ha szövétnek volna az életem, rátaposnék és azt mondanám, halj meg örökre világosság, azt mondanám, fűlj meg enmagad füstjében... Óh, ha ölébe hajthatnám fejemet és azután meghalhatnék!

Petőből végképp kifogyott az erő, és talán elveszti az eszméletét, ha Gózonné karjába nem ragadja. A szép asszony meg volt indulva és néhány percig semmi egyébre nem gondolt, se férjére, sem a helyzet mulatságos voltára, semmire, mint Kádár Petőnek nagy szerelmére, amelyről szavai csak oly tökéletesen tudtak beszélni. Tenyerébe fogta a fiatal ember fejét és úgy súgta Pető fülébe:

- Óh maga nagy baba! maga nagy baba! Ne sírjon már no! Ekkora legény!... No jöjjön hát, hadd vigasztaljam meg egy kicsit, akar egy csókot? Hová? Ide? Meg ide? Hát ide? Óh maga vén baba! No csókoljon meg már, no... de csak egyszer, ne többször, jaj, ne többször! - kacagta halkán, kéjesen.

Pető megtántorodott, térdre bukott és dideregve tárta szét karját; azután rávetette magát a nőre, aki tenyerébe kapta puha, hosszúhajú fejét s annál fogva húzta magához; a fiatal ember feje átbújt Gózonné karja alatt, az ajka remegve kereste a nő ajkát, amíg nem a két ajak egymásra talált és óráknak tetsző percekig szította egymást vad gyönyörűséggel, mint gomba a fa nedvét, mint kláris a sziklát. És mikor az ajkak elszakadtak egymástól és Gózonné feje hátrálva kerülte a fiatal ember ajkát, Pető telhetetlen mámorral forrasztotta ajkát újra, meg újra a nő szájára és vad csókokkal borította el gömbölyű nyakát. Gózonné keble egy percig kéjesen hullámozott a diadaltól, kevélyen érezte, hogy az a puhahajú fiú, akiben szilaj erővel zendültek föl a férfi-ösztönök, rabszolgája neki.

De az első ölelés és az első csók mámorára hamar eloszlott, Pető tombolása terhére kezdett lenni; abban a pár férfikarban acélos erő ömlött el, az ölelésük, a szorításuk ellenállhatatlan kezdett lenni, Gózonné megérezte, hogy a rabszolga fölébe akar kerekedni, hogy parancsolni, uralkodni akar és hogy amannak akarata erősebb az övéénél. Ingerelte a dolog és boszankodott magára. Pető rohamainak mind erélyesebben állt ellen, a dereka köré kapcsolódó kart lefejtette magáról és visszalökte a fiatal embert.

- Elég volt! - mondta rosszkedvűen. - Most már távozzék, távozzék rögtön!

De Pető nem hallott, nem látott és a hátráló asszony után sietett. Gózonné hátrálás közben meglökött egy széket, amely nagy zajosan dőlt fel. Hirtelen megálltak mind a ketten, hallgatóztak. A hálószobából nyöszörögve szólt át egy panaszos hang:

- Maris!

Gózonné haragosan nézett Petőre, de nem szólt egyet sem; csak hallgatódzott. A szomszéd szoba megint elcsöndesedett...

A férj hangjának sajátságos hatása volt Kádár Petőre. Még mámoros volt a csókoktól és fölszított vágyaitól és most, hogy az az idegen hang eszébe idézte a dolgok összefüggését, mérhetetlen dac fogta el. Úgy érezte, hogy az egész világ ellen meg tudná védelmezni azt az asszonyt, akit szeret.

Gózonné észrevette Pető arcán a hirtelen elszántságot és meghökkent tőle. Nem volt reá elkészülve és nem tudta még, mire vélje. Csak azt tudta, hogy a tréfát megelegette már és hogy jó volna mielőbb szabadulni a veszedelmes rajongótól. Azon volt éppen, hogy felszólítja a távozásra, amikor hűledezve látta, hogy Kádár a hálószoba ajtajának tart és ráteszi kezét a kilincsré. Egy szempillantás alatt mellette termett és megragadta a fiatal ember kezét.

- Mit akar, szerencsétlen! - sziszegte összeszorított foggal.

- Bemegyek és megmondom az urának, hogy ki vagyok és hogy mit akarok! - felelte elszántan Pető.

- Az Istenért! Megőrült? Jöjjön innen hamar, azonnal jöjjön innen!

Kádár nem tágitott, sápadtan, konokul jelentette ki:

- Bemegyek az urához és megmondom neki, hogy szeretem magát. Hogy mától fogva semmi jussa magához. Hogy csalt, lopott, hogy gazember!

Gózonné egészen kitüzesedett haragjában. Lefejtette Pető kezét a kilincsről és a szoba közepére vonszolta a fiatal embert. Ott magából kikelve támadt reá:

- Hallja, már ez igazán sok! Maga, maga... siheder! Elment az esze? Kinek néz, hogy így merészel viselkedni az én házamban? Maga, maga...

Pető belenézett a szikrázó két szembe és egyszeriben lehült attól, amit elolvasott bennök. Hirtelen belátta, hogy reménytelenül vége mindennek. Hogy olyan helyre nyitott be, ahol semmi keresnivalója. Hogy minden, ami eddig vele történt, káprázat és önámítás volt. Bátorsága, magához való nagy bizalma, az elszántsága összelohadt, mint a meglékelt tömlő, és összezavarodott előtte minden. Gózonné észrevette Kádár hirtelen megrokkadását, és megkönnyebülten lélezett föl: megérezte, hogy ismét ő került fölü. És most már nem indulatosan, hanem langyos gúnnyal beszélt:

- Igazán mondom, már-már azt hittem, hogy megőrült. Hogy képzeld olyat, hogy odahagyom az uramat magáért. Kicsoda maga? Hiszen nem is ösmerem. De még ha ismerném is! Nem vagyok én gyerek, nem vagyok én magához való játszópajtás! Nekem uram van, férjes nő vagyok. Hallott még ilyet az ember? Így betörni a más házába! Maga hazamegy most szépen és jövendőre messze elkerüli még ezt az utcát is. Értette? Nem akarom, hogy eszébe is jusson valaha ilyesmi. Valahogy el ne jöjjön többé ide. Itt én vagyok, meg az uram, és mi szeretjük egymást.

Kádár Pető arca megvonaglott, és Gózonné elrestelte magát egy kicsit. Nem folytatta, amit mondani akart még, hanem várta Pető ellenkezését. Csakhogy Kádár Pető nem ellenkezett, nem is szólt; meg volt törve, paloták omlottak össze a lelkében és rommal volt tele a szíve. A szép asszony még meg is sajnálta.

- No, no azért olyan nagy búsulásnak ne adja magát! Majd ha nagyobb lesz, majd ha megjön kicsit az esze, még talán jóbarátok is lehetünk. De most siessen, siessen és eszébe ne jusson többé ilyen örültség!

Szelíden kituszkolta Kádárt az ajtón, s halkán betette mögötte az előszoba ajtaját. Pető még meghallotta, ahogy a nagyságos asszony rátámadt a szobaleányra:

- Máskor bezárja az ajtót! akárki benyithat.

Ajtók csapódása hallatszott, és sötét lett az előszoba.

Pető lebotorkált a lépcsőn. Mikor leért az utcára és megcsapta a hideg levegő, önkéntelen mozdulattal fölnézett az égre. Vénusz csillaga, amelynek fénye kialszik, mire beáll az éjjel, eltűnt és helyette mint rút ragyák vigyorogtak az ég arcán az apró csillagok.

FARSANG.

Az a hét az ujjongás hét napja volt. Egy álló hétig boldog szédület volt az álmom és rózsaszín mámor az ébredésem. Egy hétig úgy jártam az utcákat, hogy mindenki megfordult utánam. A fogamat össze kellett szorítanom, a fejemet mélyen leszegnem, hogy ki ne robbanjon belőlem a kacagás. Alig-alig bírtam megállni, hogy nyakába ne vessem magamat a szemközt jövőknek. Egy álló hétig nem mertem a szájamat kinyitni, attól féltem, hogy kiröpül rajta a szívem és széjjelnyílik és vad harsogásával mindenkinek elárulja a titkomat. Egy álló hétig gondolat össze nem állott bennem, csak darabokra szakadt szók lüktettek a fejemben, értelmetlen néma sikoltások:

- Óh égnek kéke... ti paloták, ti szobrok, ti boldog utcák, ti dicső kövei a gyalogjárónak, ti keleti alabastromból, rózsaszín jáspisból, phrygiai márványból faragott kockák... óh emberek, ti sugárzó rongyosok, ti szépséges rútak... óh gyönyörű utcazivaj, gyönyörű sárga folyó... óh Isten, Isten, gyönyörű Úristen!

Egy álló hétig jártam szótalán ujjongással és kerülgettem azt a kicsi teret. Azon a kicsi téren nyílt ki rám egyszer egy éjszaka egy ablak és hullott belőle a fejemre egy szál virág. Rám szállott libegve, mint egy szétterjesztett szárnyú galamb, mint az Isten küldötte és megült a fejem szelíden, bánatosan. Felnyúltam érte, a szememre nyomtam, a szívemhez szorítottam. Egy szál piros rózsza volt, egy lehullott, nekem szánt, nekem küldött, csókkal megillatosított, könnyel megpirosított rózsza. Az én becsukódott életembe benyitott egy kéz és széthajtotta összeborult függönyét.

Ujjongva rohantam végig az utcákon. Egy álló hétig reménykedtem, szoronkodtam, akkor elhatároztam, hogy maskarát öltök, hogy belévegyülök a farsangoló tömegbe és elmegyek a kis térre. Elmegyek és ablaka alá állok annak, aki fehér kezét kinyújtotta fejem fölé. Eldalolok neki egy dalt, amely olyan régi, mint enmagam és száz éve aluszik a szívemben.

Az utcák tele voltak jókedvű emberrel, kacagó maskarával, virágos hintóval, hejehujával. Eleresztett vad paripák rohantak végig a sorfalat álló tömeg között. Zizegve repültek a levegőben színes szalagok és könnyű bürűkké fonódtak az utca fölött, az erkélyek és ablakok között. Majd hosszú kocsisor indult meg el-elakadva és a kocsikban álarcos emberek nyüzögtek. Mindenki lisztes volt, mindenkin színes papirosok libegtek. És mindenki danolt, kurjongatott, sikongatott.

Az én kis teremnek nem jutott közönsége. A kis tér üres volt, az én házamon minden ablak becsukva. De azt gondoltam, lehetetlen, hogy az én dalomra meg ne nyíljék ajtó, ablak, a háznak fala is. Hisz az én dalomat senki se hallotta még, az én dalom száz esztendeje pihen bennem, mint a megaludt aszúbor a pince fenekén. Száz esztendeje érik, tisztul, tüzesedik bennem, de most kiöntöm és felnyújtom valakinek.

- Óh büszke homlok, szánó szív, óh könnyes szem - daloltam halkán - anyám, hitvesem, barátom... Halk mosolyú álmom, pihegő, ringó, csengő vágyam... Akit száz esztendeje várok, akit száz esztendeje keresek, ismeretlenül száz esztendeje ismerem...

A szívem fölnyílt, ketté tárult és a dalom szilajul buzogott ki rajta. De hirtelen megállította és megtorlasztotta valami. Taps, kacagás, rivalgás verte föl körülem a csöndet. A tér észrevétlenül megtelt mögöttem emberrel, kíváncsi maskarával, akik nesztelen meglestek, azután kikacagtak.

- Jó Isten - gondoltam kétségbeesetten - ezek elől nincsen menekülés, ez a tátottszájú, csúfolódó had örökké a nyomomban lesz... De színt változtatok és megcsalom őket.

Leakasztottam nyakamról a gitárt és egy tréfás nótába fogtam.

- Patyolatkezü szép madonnám - danoltam az orromon keresztül vékonyan - rózsaszóró, angyalujjú, halvány arcú, sápadt szemű. Ha hittál, hát itt vagyok, ragyogok... Én vagyok a rózsás lovag, kakashangú Pulcinellód... Jöjj elő, bújj elő, puha szívű istennő...

Az emberhad tapsolt, kacagott és újra elénekelt a csúfondáros nótát. Én a sötét ablakot néztem. Félve néztem, összetett kezemet feléje emeltem és úgy rémlett, mintha az ablak ki-dülledne és a közepéből valami sugárzó fekete pont meredne felém.

De a tömegnek nem volt nyugvása. Szóval, hanggal, vihogással üldözött és bizgatott, hogy folytassam a nótát. Gúnyos kiáltásokkal bőszített, elborított csúfsággal, sárral. Megvadított, elbódította eszemet és öntudatlan belevitt egy nótába, egy hetaerabőszítő ocsmány dalba, s vad dacomban, eszeveszett kínomban bemázoltam vele egy női képet. Még bolondul járt az ujjam a húrok között, még rivalgott az ittas tömeg, amikor hirtelen fölocsúdtam a düh mámo-rából. Gépiesen folytattam a trágár nótát, mert nem tehettem másképp, de az örök Barát, aki ösmer és olvas bennem, jól tudta, hogy én most valakivel úgy beszélgetek, mint ahogy csak ő velem tudok, lehajtott fővel, áhítatosan.

- Óh bocsáss meg - énekeltem bele a bösz dallamba - óh bocsáss meg, hogy föl zavartalak és ablakod alá álltam. Óh bocsásd meg, hogy garázda szóval és durva nótával rebbentettem meg körötted a csöndet. Óh bocsásd meg, hogy akkor mentem el ablakod alatt, mikor a szellő kikapott a hajadból egy szál virágot. Eltévedt, szegény, rámszállott és megittasított. Hét napig ujjongástól volt hangos ez a sír idebenn; ezután hét esztendeig csönd lesz benne megint. Áldott legyen az a haj, az a virág, áldott az a részegség, az az ujjongás és az örök csöndesség. Bocsásd meg, hogy vagyok és hogy még álmodni tudok. Mily különös is, hogy még fölbred itt valami, - valami holtan alvó... mily különös, hogy itt vagyok, én, a folytatástalan kezdet, egy elkésett élet, amely soha többé utól nem éri magát; hogy itt állok egy ablak alatt és az ujjam dalt penget és a szívem nótát dúdol hozzá... mily furcsa, mily mulatságos az ilyen megtépett szürke varjú, aki már száz év óta csak a maga árnyékát nézi... Nevetni való... nevens hát, hiszen én is nevetek...

De nem nevetés volt az, ami a lelkemet rázta, más volt az, olyan, amit összecsatlantott foggal hiában igyekeztem agyonharapni. Valami hangnak készülő vad erő volt az, amely rohanva jött fel a torkomnak. Ahogy viaskodtam vele, ahogy forgattam előle a fejemet és mint aki segítséget keres, néztem mindenfelé, észrevettem, hogy az ujjam még mindig táncol a húrokon, ész nélkül kapkod beléjük és pengeti a röhögő, istenkáromló nótát. Egyszerre eszembe jutott, hogy hol vagyok, hogy a hátam mögött ők vannak, ők, az emberek; hogy lesen állnak és ha az álarcot rángatózni látják arcomon, ha meglátják selymén az átütött nedvességet, ha kihallják alóla nyöszörgő hangomat, akkor egyszerre mindent megtudnak, akkor egyszerre meglátják bennem, mint a gyermek a megbomlott órában, az elszabadult rugók vonaglását és a megvadult kerekek össze-vissza száguldását. És akkor nevetni fognak rajtam, mint a gyermek, ha belenéz a megbomlott órába. Ki fognak nevetni, le fognak kacagni.

- Hát nevensenek! Hát kacagjanak! - riadtam magamra. De ami itt fáj, azt eltemetni nem bírom. Nem bírom. Azt ki kell harsognom magamból, azt közénk kell ordítanom!

Hátrafordultam. Azt vártam, hogy tele lesz a tér fintorgó emberrel. De mennyire megcsalódtam. Mindössze néhány szál maskara állott a téren, az is egy sorban, szinte glédában. És némán állottak, meg sem mozdultak, amikor feléjük indultam és gyanakodva végigmértem őket. Mennél tovább néztem őket, annál inkább apadt bennem az indulat. Helyette valami csiklandozó érzés fogott el, amely nevetésre, ellenállhatatlan nevetésre ingerelt. Lehetetlen volt kacagás nélkül megállni. Mert soha én olyan furcsa maskarákat, olyan szörnyetegül fonák figurákat, soha olyan borzalmasból alakult nevetségést, olyan böszülésig csiklandozó

torz alakokat nem láttam. Nevetve, kacagva, hahotázva dülöngéltem előttük és ők túrték mozdulatlanul és egyszóval, egy hanggal nem feleltek rája.

Végre már nem győztem a kacagást. Szótlanul néztünk egymásra. Mily egészen különös, soha nem látott, elképzelni is lehetetlen, leírni még lehetetlenebb maskarák voltak. Az elsőnek fej helyett egy óriási szemgolyó ült a nyakán. Valóságos véresre futtatott, vörös recézetű fehér golyó, amelynek közepén a fekete szembogár lassan forgott hol előre, hol hátrafelé, megállt, hogy újra forgásnak induljon; és közben mint egy fekete tükör, fényes sávokat vetített a golyó falára. A másíknak feje egy óriási száj volt, amely ki-kinyílt, be-becsukódott s amelynek szélén az ajak olyanformán táncolt, mint a tréfás emberek homlokán a szemöldök. A harmadíknak feje egy feltört diónak a rengeteg két fele volt. Csak ha jól megnézte az ember, derült ki, hogy az, ami diónak látszott, valójában a csontburkából kifejtett, eleven, mozgó, szíztekervényű agyvelő, amelyből hol itt, hol ott ugranak ki furcsa dudorok, hogy nyomban lepadjanak, kízímuljanak és egyebűtt dagadjanak ki újra, és mintha valahol, a dió közepében tűz égett volna és rajta víz forrott volna, páragomolyok gőzölögtek örökké a tekervényekből. A negyedik maskarának már a vállából nőtt ki pirosloan, tömérdek finom csövecskével megkapaszkodva, egy nagy szív, amely a fejnek helyét foglalta el; olyan volt az a szív, mint egy felfűjt tömlő, amely hol megpuffad, hol összelohad és a levegő szuszogva szorult ki belőle. Belül a közepéből állandóan olyanféle hang hallatszott, mint a ketyegő óráé.

Mondom, belefáradtam a kacagásba. Ahogy múltak a percek, egyre kevésbbé láttam őket mulatságosaknak. Végűl már csodálkoztam, hogy egyáltalán nevetni tudtam rajtuk. Szinte inkább valami mélységes mély szomorúságot éreztem meg bennök. Az elsejűk, a szemgolyó-fejű, olyan volt, mint egy gyermek. Ha összehunyorítottam a szememet, az a bámuló nagy golyóbis szinte kopasz csecsemőfejnek látszott. A rengeteg fehéré olyan volt, mint egy tejszínű tenger, amelyen fehér felhők úszkálnak. Mennél tovább, mennél távolabbról néztem, annál ismerősebbnek tetszett az a szemgolyó. Tétovázva, inkább csak mintha magammal beszélnek, kérdeztem meg tőle:

- Ki vagy te felhős, te patakzó nagy szem? Hol láttalak én már? Hol a múltban, hány évtizeddel ezelőtt? Hol láttam én olyan felhőben úszkáló, ködön, párán át bámuló szemet? Olyan a világra rácsodálkozó gyermeki szemet, amelynek számára nincsen ébrenlét, csak álom van, s amely könnybeborul egy virágszálnak, egy tó sötét tükrének, egy gyengéd leányajaknak láttára? Nem te vagy az a gyermek, aki egyszer valamikor úgy nézett a világra, mint a maga jussára? de valahányszor megcsapta az élet lehellete, elhomályosodott tőle a szeme: az élet el-takarta előle a világot. Hová lett ő? Mivé lettél te? Ti szegény káprázó szeműek, ti könnyesek, ti csudálkozók!...

A bamba nagy szem, amely akkora volt, mint egy emberi fej, csak ült szótlanul, lélektelenűl, mozdulatlanul a tulajdonosán.

Szomszédjához fordultam, ahhoz a maskarához, amelyiknek az egész feje egy rengeteg nagy vonagló ajak volt.

- Hát te? - kérdeztem még halkabban. - Te ki vagy? Oly ismerősnek tetszel pedig te is. Egyszer, nagyon régen, egy rettenetes órában, amikor hidak szakadtak le köröttem, amikor semmi egyébre nem tudtam gondolni, csak a halálra, arra is csak kétségbeesetten, mint olyasvalamire, ami nem menekvés, ami nem temetője fájó gondolatoknak - egyszer egy rettenetes órában a tükörben találkoztam veled. A tükörben láttam rángatózó vonaladat, amely úgy ficánkolt rajta, mint egy véres pióca. Hogy most itt kell találkoznom veled, te szegény, szegény maskara...

Gondolataim most már emlékek között bolyongtak, benne jártak a múltban és egyre mélyebbre jutottak beléje. Lassan-lassan a harmadik maskara is olyan ismerősnek tetszett.

- Hát ez az a hely, ahol az álmok teremnek? Ezekben az árkokban nyüzsögnek azok a peték, melyekből a színes nagy pillangók lesznek? És ezekben az ugráló dudorokban alszik a lét, alszik az ember, az élet, a halál és mindaz, ami közbül esik: a sarjadzó gondolat, amely megszületik, belénk mar, azután elillan és csak a sebe marad meg? Óh furcsa diópár, kacagató bölcsője gondolatnak, tudatnak, silány vánkossai életnek, halálnak...

A negyedik maskara előtt csak megálltam, csak ránéztem, már tudtam, hogy ismerem:

- Téged álomban láttalak egyszer. Azt álmodtam, hogy meghaltam, hogy felbontották a testemet és kivették belőle a szívemet. Épp olyan volt, mint a te fejed. Olyan csodálatos szuszogó, ketyegő duda, mint te. Az oldala pedig csupa szakadás, csupa hasadás. - És ebben a csúnya veres hólyagban születik minden, ami édes és minden, ami keserű? - kérdeztem magamtól. Itt él és vergődik a reménység, a féltékenység, meg a bánat, a végtelen, az örök? Ez volna a sóhajok és a könnyek zsákja? Ez?... Láttalak és még sem láttalak, ismerlek és még sem ismerlek. Ki vagy hát gyászos maskara?... Kik vagytok, ti, éjszaka rémei? Honnan jöttök, kinek a múltjából jártok föl, ti kísértetek? Ki bujkál az álarcotok alatt? Hadd lám, emberek vagytok-e, vagy lázas álmok? Éjfél az óra, lehullanak az álarcok, hadd lám, kik vagytok? Látni akarom az arcotokat! Le az álarcral!

A csodálatos maskarák nem mozdultak. Álltak ugyanúgy, ahogy addig, nesztelenül, torzul, baljóslatúan.

- Le az álarcral, ha mondom! - sürgettem őket, és egymásután lehúztam arcukról a maskarát.

Egymásután takartam föl az arcukat, megannyi keresztül-kasul szántott, barázdáktól felhasogatott, szótlánul vonagló arcot. Egyazon arc volt valamennyi, akárha tükörképei lennének egymásnak. Tükörképei egymásnak és tükörképei egy másik arcnak, egy másiknak, amely szemközt volt fordulva velük és borzadva meredt reájuk.

Eltakartam a szememet.

ILARIA.

Megálltam a vén kapubolt alatt és befelé néztem rajta és hallgatództam. Bolyongó útamban sok városkapu előtt megálltam így, sokszor befelé hallgatództam rajtuk. Babonásan hittem, hogy van egy hang, amelybe egyszer egy életben mindenkinek belecseng a füle.

- Hátha - gondoltam - hátha itt, ebben a régi, ebben az ódon városban... - és befordultam a kapun és felkapaszkodtam a magas, széles, gyepvel beszegett bástyafalra, amely örök idők óta áll a helyén és ölelő karok módjára szorongatja a várost.

- Én keresgélő ember vagyok - biztattam magamat - csalódottan, hitefogyottan, csüggetegen: de kereső vagyok. Sok várost bejártam, soha semmit se találtam. Én már alig-alig bízom, alig-alig hiszek, de amíg élek, kereső leszek.

Megindultam a várfalon, amely mint egy gyönyörű sétahely szegte be zölden a várost, hársfák illatoztak rajta és hintók nyomai vágódtak kavicsos porondjába. Alattam, a várfalon túl messze, messze, zöldre volt terítve a föld, fénylő, csepegő zöldre, szemet vigasztaló zöldre a sárga színek világában.

- Óh ti zöld mezők, ti csillagzó erek, ti halhatatlan kék hegyek ott a messzeségben! - sóhajtottam - ne vigasztaljatok, ne altatgassatok. Én a szomorú szürkeségnek barátja vagyok, az én szemem régesrég elszokott a fényességtől és a tarka színektől.

Dél volt, ünnepnap dele, a nap süttött és fényének színe olyan sárga volt, mint a túlságig megérett gyümölcsé.

- Dél van - gondoltam - az én delem. Mily kék az ég. Milyen mély: - a szem, a lélekzet, az eszmélet elvész bele. Soha még egyszer ilyen nem lesz. Mily hatalmas, mi szép, mi mély az élet. Mily szép volna méltónak lenni hozzá, ifjúnak, boldognak, ébrenjárónak.

De ekkor mintha hideg szél érte volna, megrázkódott valahol egy harang: csilingelő szavú kis harang; és búsan, bánatosan, mintha óriási vonók húznák föl feneketlen hegedük mélyéből, messziről bűgő gyászharang-hangok oldódtak el. Elfordultam a mezőktől és erecskéktől s a város felé néztem. Emberek jöttek felém, futva siető hosszú menet. Öles termetű férfiak siettek drága terhükkel, térdig érő fehér kámzsa volt rajtuk, vállukra omló fekete gallér, fejükön fehér csuklya, amelyből csak a szemük csillaga feketéllett ki. Fehér selyemmel betakart koporsót vittek vállukon, gyorsan, szinte szaladva. Előttük és mögöttük póznákon lógázó égő lámpással lépkedtek ugyanolyan fehér köntösű és fehér csuklyás óriások.

- Kit visznek ezek a szörnyű emberek? - kérdeztem elszoruló szívvel. - Valaki meghalt, mert sír a lélekharang. Valahol meghalt egy ifjú szűz, mert fehér a koporsó leple.

A gyászmenet gyorsan befordult egy keskeny utcába.

- Elkisérem a szép halottat - gondoltam hirtelen. - Milyen szép lehet halovány arca a fehér szemfödő alatt, mily gyöngéden nyugodhatnak egymáson erőtelen, viasz színű ujjai, milyen fájdalom alhatik vékonyan kanyargó sápadt ajkában. Meg kell néznem szegényt, el kell bucsúznom ismeretlen barátnőmtől, akinek szűzi szeme becsukódott, mint fagyos szélre a lilium kelyhe. Meggyújtok én is egy gyertyát a kriptája oltárán, eldűnnyögök én is egy halk imát koporsója fölött.

De amire a keskeny utcába értem, a gyászmenet eltűnt már egy sikátorban.

Megálltam és sokáig néztem töprenkedve. Mert a keresgélő emberek, akik reménytelenül járják határozatlan céljaikért a világot, mind tétovázóak.

- Igen! - eszméltem föl egyszerre, és megsimítottam a homlokomat. - De nem álom volt-e vajjon? Oly csodálatosan emlékeztet néha ez az élet a legtitkosabb álmainkra, azokra, amelyeket csak egyszer álmodtunk meg valaha régen és nyomban elfelejtettük őket s azóta sem emlékeztünk reájuk, amíg nem egyszerre, lám...

Lassan bandukoltam és ha valaki megfigyel, azt hihette volna, hogy önnönmagamba megyek befelé és hogy most mindjárt elmerül bennem a lehorgasztott fejem.

Az utca végén megszólított egy barátságos koldusasszony, és a szavára fölbredtem. Egy nagy, egy óriási tér úszott előttem és a közepén egy márványba faragott római ruhás nő állott, világhódító uralkodónak nyárspolgári hitvese, császári vérű cselszövő céda, akinek képmását ennek a kis városnak szolgálja lelkei legnagyobb terük közepére állították örök emlékezetül. És a tér körül nehézkes nagy paloták, tagolatlan tömegei annak az izlésnek és annak a kornak, amely még félig a jelené, amelynek épületelemei között nőttem emberré, amelynek maradványaival tele még a szülővárosom. Nem ezekért jöttem én ide, nem a ma és a tegnap hí engemet: engem a messzi múlt szólít; az én országom a régi kapuk, az ó utcák, a barázdás homlokú vén paloták, a századévek csöndessége. Ott laknak kortársaim: barátaim, akiket nem ösmertem, szerelmeseim, akiket szeretni annyira szerettem volna. Az ó városok ó utcáit én mindig úgy róttam, mint aki rég elhagyott hazájába tér vissza, abba a világba, amelyből mostoha szülők valamikor réges-régen kitagadták. Ezt a nagy teret, ezeket a palotátömegeket megcsodálom máskor, majd egyszer, ha vidám leszek már. Most elvágom innen, ebből a sugárzó napfényből, árnyékos kis utcák bolthajtásos homályába.

Körülnéztem, és ekkor az egyik betorkoló utcában megvillant valami fehér: egy kámzsás és csuklyás ember fehérsége. A temetési menet akkor fordult be egy kis keresztutcába. Hirtelen utána eredtem. De a keresgélő emberek hirtelensége: az álom, meg az ébredés közt veszteglés, - egy vad föllüktetés és utána elernyedés és dobogó szívvel hallgatódzás. Elkéstem, mint annyiszor: a menet eltűnt, mint a varázslat, csak gyöngé tömjénszag érzett utána. Engem pedig elkapott az utca ünnepi áradata és vitt magával ellenállhatatlanul. Észrevétlenül rákerültem a városka életerére, arra a kanyargó, összeszűkülő, ki-kiszélesedő, palotákkal, boltokkal, templomokkal szegélyes, zsvajgó néppel kavargó utcájára, amelyből a szívébe szalad a vér.

- Mennyi ember! - sóhajtottam, - mennyi fej, mennyi arc, mennyi hadonászó kar, mennyi rontó-gázló láb! Pedig ünnepnek napja van ma - ott leánykák jönnek, imádságos könyv a kezükben, ott selyem suhog büszke szép asszonyokon... - hová csörtetnek ezek a vadak, mért hányják a kezüket, a lábukat, mért tátják a szájukat, mért ordítanak?... Ez az emberek ünnepe? Ez az áhítatuk, a magábaszállásuk csöndessége?

Megálltam és fáradtan nekitámaszkodtam egy ház falának.

Mint a szédület kóválygott előttem a tömeg. Idegen voltam a városban, idegen viseletű, idegen képű, idegen nézésű, - nem szólított meg senki. De egy szelíd leányszem rámnézett és utána sugdosást hallottam és tudtam, hogy egy madárszívben most megmozdult valami és szűziesen halovány ajkakon körüljárt egy szánakozó szó.

Nem tűrhettem el. Utánok eredtem és hangosan, mint ahogy a rakoncátlan diákok szokták, mondtam:

- Nem, szép kisasszonyok! Az én szótlanságom nem panaszkodás. Én lettem a hallgatás fogadalmát, én némabarát vagyok. Én csak a zsvajban horgasztom le fejemet, a csöndességben fölemelem, a némaságban hátraszegem.

Nem láthattam arcukat, de egy-egy szőke fürt félrelebbent nyakszirtjükön és alatta széjjel-ömlő pirosság látszott. Szívesen váltottam volna még velük egy békülő szót, de hirtelen kettényílt a tömeg és elszakasztott bennünket egymástól: az utca mozgása megállt, az ember-

hullámok egymásnak torladoztak és a széles nyíláson sebesen távozó embercsoport fehérlett végig, mint a lobogó fátyol. Utána rohantam, kacskaringós és szűk utcácskákon hajsoltam s ekkor egyszerre elveszítettem szemem elől. Megdörgöltem a szememet, nem tudtam elhinni, hogy megint csak káprázat lett volna.

- Óh ne tűnj el bolygó fehér lidérc! - kiáltottam az utca csöndjébe - fehér álarcosok, fehér koporsóvivők, álljatok meg egy lélekzetre. Hadd mormolok el egy imát, - soha még ilyen teli nem volt a szívem, soha még ily száraz nem volt az ajkam.

Egy ablak becsukódott a fejem fölött és én mentem előre, beljebb, beljebb. Egyre ráncosabb képűek lettek körülöttem a házak, egyre kitaposottabbak lábom alatt a nagy utcakövek. Éreztem, hogy az ó-város legvénebb részében járok, ahol már minden kő história és minden porszem emlék. Száz, meg száz, meg száz éves itt minden ház és sok száz esztendősek lehetnek azok a pókok is, amelyek hálójukkal beszótták az ócska ablakrostélyok nyílásait. Kik laknak vajjon ezekben az emlékektől nehéz szagú házakban? Emberek élnek-e bennük, száz esztendős anyókák, kialudt szemű reszketeg Matuzsálemek? Gyermekek sohse születtek-e ezekben az ódon utcákban? vagy amint lábra kaptak, kijebb menekültek innen, a napsütésbe? Vagy tán öregeknek születnek itt a csecsemők is, ősz szakállú aggastyánoknak, mint ahogy az az ilyen tisztos korú komoly helyhez illik? Mekkora a csöndesség! Bizonyára szunyókálnak napfényt sohse látott szobájukban az öregek. Alusznak tán, vagy holtan fekszenek benne. Talán nem is él már ember ezekben az utcákban és a vén házak századévek óta lakatlanok. És az utca, amelyikben én most lépteimet számlálom, réges-régi temetőnek az utcája, amelyen csak gyászmenetek járnak, és fehér kámzsás, fehér csuklyás férfiak fehér takaros fehér koporsókat visznek...

Lassan, botorkálva végigmértem az utcát, aztán elül kezdtem és végigmentem rajta még sokszor. Alig tudtam elválni tőle. Amikor kijutottam belőle, egy régi, hatalmas templom előtt álltam. Rámeresztettem a szememet, mint amikor nem tudja még az ember, hogy ismerőst lát-e vagy nem. Annyira emlékeztetett valamire a székesegyház. Mire? mire? - kérdeztem szorongó szívvel, és kutatva kerestem rajta az emlékeimet. Fehér és közbe-közbefeketéllő sötétzöld márványkockák: fekete csíkos nagy fehér fal. És a három boltív, amelyeket oszlopok tartanak. És középuitt rajtuk egy kövé merevedett lovas-alak; a gyöngéd szívű szent lovag, aki elhasítja fejedelmi köntösét, hogy megosztozzék rajta a ruhátlan koldussal.

- Nem! - szakítottam félbe gondolataimat - nem! Ez is káprázat, nem jártam erre soha, sem ébren, sem alva...

Nyugalanság fogott el, titkos okú szorongás, bemenekültem előle a templomba. Régi meghitt szagok fogadtak benne. Most láttam, milyen régi épületben járok: ezer éve, annál is több, hogy ásók forgatták meg a földet, amelybe alapfalainak tégláit lerakták. Azóta megkeményedett zsolozsmákból, tömjénfüstből új templom épült a márványfalak alatt, új bolthajtások, új ablaknyílások, új oltárfülkék, újak: ezer esztendősek és vénségtől sárgák. Pad nincsen a tágas hajókban: rég kitérdelték őket magok alul a hívek; aki imádkozni akar, az lehajtja térdét a padozat márványára.

Körülnéztem, de senkit sem láttam Istennek szent palotájában. Egymagam voltam a csöndességben, amely úgy tetszett, hogy még némább folytatása annak, amelyikből kijöttem. Lábujjhegyen mentem előre, oltárképek, szobrok, színes ablakok alatt haladtam el, megálltam egy aranyos kápolna előtt, aztán mentem tovább, és lüktetett a szívem. Félhomály volt körülöttem; de amerre haladtam, széles fényesség ömlött be arra a kereszthajó ablakán. Reszketve mentem előbbre, előbbre és egyszerre megálltam, mert a szívem is megállt, az eszem is megállt, a szemem lecsukódott.

- Dicsértessék... - köszöntött rám egy reszketeg hang.

Egy emberke állt mellettem, összetöpörödött aggastyán; az arca olyan ráncos volt, a szava olyan hangtalan, az egész ember olyan öreg, mintha egyidőben született volna a templommal és bepatinásodott csodáival.

- Jó ember - mondtam és keresgéltem a szót - szegény kis öreg, nem láttál erre egy gyászmenetet? Fehér csuklyás emberek vittek egy fehér koporsót. Erre kellett jönniök, talán éppen itt a templomban lesz a temetés?

Az öreg csodálkozva nézett rám pici szemével. Hallgatott és kinyitott szájjal várta hangomat, amely lassan-lassan szűrődött beljebb-beljebb a fülébe s jutott el pislogó szeméhez és mozgította meg beszáradt állkapcsait.

- Gyászmenetet? - kérdezte nagyvártatva. - Ó igen - motyogta aztán - ötszáz éve éppen, ma van ötszáz éve... fehér csuklyás emberek jöttek fehér koporsóval...

Az öreg ember boldogan mosolygott, mint aki kedves emlékeire gondol. Szegény kis összetöpörödött fejét félrehajtotta, mint az álmos madár és nem szólt, csak nézett valahova messzire, az idők hajnalderengésébe.

Előbbre mentem és megálltam. Szűziesen, szelíden, átszellemülten ott feküdt előttem alva egy emelvényen az, akit félig öntudatlanul követtem idáig: a fehér koporsó szüzi lakója. Aludt, bár ki volt terítve, mint a halottak. Aludt, a pihegését hallottam, - párnába süppedve nyugodott a feje, melyet turbán módjára fogott be puha szövetű kalapja; két keze keresztben nyugodott a mellén, bő ruhája széles és mély ráncokat vetett rajta és pici lábafejéről hegyesen megtörve omlott le. Arcán az üdvezültek boldog ámulása világított, a szeme húnnyva volt, oly tökéletesen, oly mélyre, oly örökre lehúnnyva, mint a halottaké. De nem volt halott, csak aludt és fekvőhelye körül pufók angyalkák fűzértáncot jártak nesztelenül.

Féltem, hogy megzavarom az alvó álmát, és nem mertem megmozdulni; csak álltam egyhelyt és néztem a szendergőt, mint ahogy soha nem látott régi ismerősét nézheti az ember. Szólni nem mertem, csak hangtalanul imádkozni:

- Madonna - mondtam - vágyak csillagfénye, reménység sugara. Madonna, bánat királynője, akiért annyi számlálatlan mérföldet megjártam, ó városok földjét hívón-kétkedve tapostam - ebben a boldog órában oly szomorúan állok ím előtted, oly összeszáradt szívvel, oly megmerevedett arccal. Oly szép vagy, oly szelíd és mélabús, - s én elfeledtem a mosolygást és nem tudok könnyezni. Valamikor teli tarisznyával indultam el nagy útamra, és ím üresen érkeztem el hozzád. Nincsen semmim, amivel megajándékozhatnálak, az én virágaim soha ki nem nyíltak, az én virágaim bimbójukban elfonnyadtak. Nincs, mivel meghintsem nyugvó helyedet, nincs mivel megillatosítsam álmodat. Aludjál hát, drága, álmodjál; mert én föl nem ébresztelek, én messze megyek, én nem kereslek többé...

Csoszogó léptek zavarták meg áhítatomat. Az összezsugorodott kis öreg ember került át hozzám. Ujjamat ajkamra tettem, úgy jeleztem, hogy csöndben legyen. De az öreg az alvóra mutatott és oly halkán, hogy az már beszéd sem volt, csak ajkának hangtalan mozgása, mondta:

- Úgy-e szép? Úgy-e mily csöndesen, mily békésen alszik. Ötszáz esztendeje alszik így. Én tudom. Én itt voltam, én láttam, mikor a Cserkoszorús Művész lefektette, mint a gyermeket és eligazította a ruháját és kisimította rajta mindent s végezetül fölébe hajolt és szerelmesen az arcába lehelt. Azóta alszik a szentem, azóta emelkedik a keble, azóta nevet az orcája, mint az álmodozó angyaloké.

Csodálkozva néztem az öregemberre. De ő mintha se látott, se hallott volna, csak mozgatta nesztelenül az ajkát és mennél tovább hallgattam, annál csodálatosabbnak tetszett a beszéde.

- Úgy-e szép? - kérdezte és úgy rémlett, hogy régi dalok szólalnak meg minden szavában. - Én ismertem. Hányszor láttam itt térden, imádkozva. Ilaria a neve, a Carrettók büszke nemzetségéből való. Az urát is ösmertem én, a kevély Paolót, a Guinigi-vért, aki lefektette ide s utána más asszonyt vitt a házába, egymásután kettőt, de soha többé olyan szelídet és szépet, mint ez itt. Óh én mindent láttam, láttam amikor Paolo elalkudta apái városát és láttam, amikor a nép elkergette az árulót. Az Úr büntetése volt, amiért hozzáért a legszebbik liliomszálláshoz. Amért rátette nehéz kezét Ilariára, amért megcsókolta és ágyasházába vitte. Ötszáz esztendeje öröködöm az álmára, hajh! ötszáz esztendeje alszik és ötszáz esztendeje jönnek ide messze földről az idegenek, hogy rámeressék a szemüket és sírva fakadjanak előtte...

Mozdulatlanul hallgattam az öreget. Olyan dolgokról beszélt, amelyekről sohasem olvastam: és mégis oly ismerősnek tetszett minden szava. Olyan neveket mondott, amelyeket soha addig nem hallottam; s most mégis úgy ébredtek föl bennem, mint a feledés ágyában mélyen elaludt emlékeim. Sokáig, sokáig hallgattam beszédét és néztem az alvó arcát. Aludt, - nem kételkedtem benne. Láttam, tudtam, hogy alszik. És mennél tovább néztem, annál nagyobb lett a csöndesség bennem. Elöntött az örök csöndesség, amelyet annyi ideje hiába kerestem.

Csak álltam, álltam és rám öregedett az idő; tátongó sötét nyílások nyíltak a félhomályban és fekete árnyékok telepedtek le körültem. Arra riadtam fel, hogy a főoltáron megszólalt egy ezüsthangú csengő. Körülnéztem. Tele volt a templom térdeplő árnyékkal: csupa ötszáz éves reszkető öreggel. Imádkoztak, de hangjuk nem hallatszott, csak az ajkuk mozgott. És amikor megmozdultam, amikor megfordultam, amikor lábujjhegyen kifelé indultam, egyetlen néma tiltakozásként emelte ujját ajkához a sok árnyékalak. Mintha ezt mondanák szótlan áhítatukban:

- Nem látod, hogy alszik a szerelmes madonna! Most álmodik. Most nyílik meg előtte a mennynek országa, most lebegnek le hozzá az angyalok hárfahangjai.

JAKAB A FATALISTA.

Egy művészember emlékei.

I.

Néhány évi külföldi inaskodás után, a cselekvés vágya, a kiéheztetett alkotási ösztön visszakergtetett Pestre, a régi s most annál kedvesebb környezetbe.

Modeleket kerestem. Naphosszant róttam a külvárosok utcáit, s minthogy lakásom se volt még, erre is kiterjesztetem a figyelmemet.

A véletlen kezemre járt ebben s a Józsefváros egy ki sem kövezett, alig kiépült utcájában, akadtam is kívánságom szerint való szobára. A házmesterné, aki felkalauzolt a negyedik emeletre, elmagyarázta, hogy a szobám eredetileg fotográfus-műteremnek épült - ezért a nagy üvegfal benne ablak helyett - továbbá, hogy szobám a nagyságos úr előszobájából nyílik. Mert a nagyságos úr adja ki a szobát, neki is dukál a bér elsején pontosan. A nagyságos urat - a ház egyetlen »nagyságosa« volt - Dávidházi Orbánnak hívják s tisztviselő valamelyik könyvtárban, különben pedig különös természetű ember, aki szóba nem áll senkivel s tán gazdasszony-nak is azért fogadott tót asszonyt, hogy mentől kevesebb szót kelljen váltania véle.

Ennyit tudtam meg akkor első nap Dávidházi Orbán uramról; de bántam is én Dávidházi Orbán uramat. Az első nap gyermekes örömmel múlt el. Boldog voltam, hogy olyan káprázatosan világos a lakásom, hogy belőle olyan nagy darab eget ölelhet át a szemem, hogy alattunk csupa szegény, apró ház, amiknek belső életét, lakóinak nyüzsgését úgy figyelhetem szinte, mint a mikroszkópum alatt a vízcseppét s hogy a házak során túl, messze-messze, a budai hegyek vonala zöld prémes gallért kerít a szemhatárra. Örültem a külvárosnak, melyet a külföldön szerettem meg s amelynek életében egyéni jelleget reméltem.

A házigazdámól sokáig nem láttam semmit. Később alkony táján többször találkoztam egy lassú léptekkel járó öreg úrral, aki mozdulatainak szokatlanságával csakhamar fölébresztette érdeklődésemet. Magas és szikár alak volt, az arca síma, márványszerű lapokból összeépített, a háta kissé görnyedt, minthogy igen régies szabású ruházata egészen hozzásímult testéhez, jól szemügyre vehettem idomait, vagy igazabban, a csontjait. Különös alakú kabátján, mely hajtóka nélkül gombolódott össze közvetlenül a nyak alatt s olyan szorosan fogta körül a derekat, hogy a lélekzet járása is áttetszett rajta - szelíd gyűrődések alakjában érzettek át a bordák. Léptei valahogy furcsán, szabálytalanul következtek egymás után: sokszor úgy volt, mintha vissza akarná színi a lépését, egy-egy nagy léptére több apró, tapogatózó lépés volt a felelet s az előrehaladás rhytmusát minduntalan megbontották a hátrálás törtlépései. Szándékoság aligha lehetett benne, mert meglátszott az öregúron, hogy az eszmélete, amikor jár, nem erre a világra nyitja rá szemét. De hogy nem álmodik, hanem éber eszmélettel lépked, azt ujjainak járása mutatta. Csuklóig zsebbe süppedt kezén gondolatainak ütemét verhették a csontos, hosszú ujjak, amint szögletesen át-átnyomódtak a zseb szövetén.

Néhányszor a kapunkon láttam befordulni az öregurat s így hát bizonyosra vettem, hogy ő a házigazdám. Még addig nem beszéltem vele, első találkozásunk a véletlen műve volt: egyszerre álltunk meg az előszoba ajtaja előtt. Kissé csodálkozva nézett végig rajtam. Hamarosan bemutatkoztam, és az idegen udvariasan, de száraz, hideg hangon felelte, hogy Dávidházi Orbán a neve. A következő pillanatban megnyílt az ajtó és házigazdám szótlánul befordult szobájába.

Ez az első találkozás azonnal fölébresztette érdeklődésemet. Így történt, hogy figyelgetni kezdtem szokásait s összeszedett adataim segítségével napról-napra újabb térképet készítettem róla. Iparkodtam megkönyvékezni Borcsa asszonyt, de annak tót idiómájával sehogy se boldogultam. A házbéliek csak annyit tudtak áldozatomról, hogy igen különös ember. Könyvtáros ismerőseim között is nyomoztam; de még akik egy hivatalban voltak vele, azok is keveset tudtak Dávidháziról. Csak annyit, hogy nagyon előkelő felvidéki családnak sarja; az apja még dúsgazdag földesúr volt, ő maga már megapadt apai jussal kezdte s mire élete derekáig jutott, végzett is vele. Dávidházi tenger pénzt vert régi fóliánsok vásárlásába, meg külföldi utazásaiba; a könyveknek s egyéb régiségeknek világéletében szenvedélyes gyűjtője volt.

Beszélték még azután, de már csak inkább legenda-módra, hogy Dávidházi családi élete nagyon boldogtalan volt; korán nősült, gyermekei lettek, de húsz esztendőnél is régebb ideje nem él velük. Emberrel Dávidházi hivatalában sem áll szóba senkivel, akik körülötte vannak, éppen csak azt tudják, hogy a régi magyar vonatkozású okírásokat bújja különös szeretettel s ha valami kedvére való régi írásnak hírért veszi, sem fáradságot, sem áldozatot nem sajnál érte.

Hamar beláttam, hogy hírhozóimnak egy dologban igazuk van: Dávidházi megközelíthetetlen. A közeledésnek minden módját megkísérlettem, de amilyen változatos ravaszságokkal próbáltam belekötni, olyan egyforma ridegséggel utasított ő vissza. Egyetlenegy ízben rémlett úgy, mintha a közeledés útja megnyílt volna. Egy ócska-könyvesboltban valami pergamenkötéses régi olasz könyvet vásároltam régebben, azt hiszem, nagyon régi követi jelentések lehetnek benne, de én a betűi szép renaissance-alakjáért vettem meg a kötetet. Ezt a könyvet, történelmi tartalma címén, udvarias levéllel beküldtem házigazdámnak. Abban reménykedtem, hogy hála fejében talán behív magához, vagy átjön hozzám. De sem az egyik, sem a másik nem következett, hanem másnap Dávidházi levelét leltem asztalomon. Furcsa régies alakú betűkkel írott levelében meglepő meleg hangon köszönte meg figyelmességemet. Megköszönte - ennyi volt az egész.

Már azt hittem, hogy ez a kísérletem is balul ütött ki. Nehány nap múlva azonban egy csomó külföldi művészeti folyóiratot találtam asztalomon s mellettük Dávidházinak néhány soros írása, abban az az ígérete, hogy a könyvtárukba járó művészeti folyóiratokat ezután rendszerint elhozza majd nekem mutatóba. Elmentem a hivatalába, hogy megköszönjem szívességét s mellesleg, hogy ha lehet, közelebb férközzem hozzá, csakhogy az öreg most megint a régi volt: hideg és elutasító.

Apró közeledések ezután is estek közöttünk, olykor néhány barátságosabb szavát is hallottam, a folyóiratokat pontosan az asztalon leltem mindig. De ezen túl sohasem jutottunk. Pedig a kíváncsiságom egyre nagyobb lett. Olykor, ha késő éjjelidőben vetődtem haza, ablakában világosságot pillantottam meg az utca felől. A vén embergyűlölő tehát éjszakának idején dolgozik. De min dolgozik a konok öreg, min?

II.

Hónapok múltán egyszer már a kapuban fogadott a házmesterné a nagy ujsággal, hogy a nagyságos úr ma nem ment el hazulról, mivelhogy beteg. Őt esztendeje lakik a házában - már mint a házmesternéében - de még erre nem volt példa.

Valóban, magam is emlékeztem most reá, milyen megrokskadtnak látszott utóbbi időben az öregúr, mennyire megrogyott a térde, milyen sárgás foltok ütözköztek ki arcán, amely különben olyan fehér volt, hogy azt hihette volna az ember, talán rizsporral dörgöli. Borcsa asszonyt

nyomban vullatóra fogtam, de nem sokat tudtam meg tőle, és abból is csak annyi volt az érdekes, hogy a gazdájához orvos nem jár.

- Az öreg nem fél a haláltól! - gondoltam önkéntelenül, és a halál azért jutott eszembe, mivel hirtelen ráemlékeztem, milyen törődöttnek láttam legutóbb Dávidházi.

Elmúlt másfél hét is, és Dávidházi csak nem épült fel.

Korán köszöntött ránk abban az esztendőben az ősz, és fotográfusi műtermem üvegfalát hideg szelek rázogatták. Egy délután - már alkonyodott - rám nyitotta az ajtót Borcsa asszony, és megértette vélem, hogy a nagyságos ura látni kívánna. Majd ő bevezet hozzája. Felpattantam ültömből és fontolgtatás nélkül követtem a jó asszonyt. Meglehetősen izgatott voltam, mikor benyitottam Dávidházi szobájába; az a kellemetlen meglepetés várt benne, hogy egészen sötétre volt befüggönyözve; annyira sötétre, hogy egyáltalán nem láttam magam elé s bizonyára beleütközöm valamibe, ha Borcsa asszony kézen nem fog s a beteg ágyához nem vezet. Szemem lassanként kezdte megszokni a homályosságot, de körültekintésre nem került időm, mert Dávidházi megszólalt:

- Köszönöm, hogy idefáradt - mondta meglepő barátságosan, szinte örvendezőn, de valami olyan bágyadt, olyan erőtelen hangon, hogy megdöbbsentem tőle. - Nagyon megkivántam már egy kis emberi hangot.

Hallgatásomat úgy érthette, hogy csodálkozom azon, amit mond, mert nyomban így folytatta:

- Pedig különben nem igen kívánkozom ember után.

Felém nyújtotta a kezét s ez a mozdulata kiemelte fejét az árnyékból úgy, hogy most már tájékozódni tudtam valamennyire arcának topographiájában.

Leültem, és betegsége természetéről kezdtem tudakozódni; hangom alighanem résztvevőbb volt a kellesténél, mert valami fekete, sovány árnyék rándult meg idegesen a levegőben arrafelől, amerre Dávidházi jobbkarját sejtettem, s a beteg türelmetlen hangon szakított félbe:

- Semmi! Nem is betegség, tán egy kis fáradtság... vagy az se... Semmi, ha mondom. Nincsen nekem semmi bajom.

Meg voltam róla győződve, hogy nem mond igazat, és a spártai fiú jutott eszembe, aki szólanul tűrte köpenye alatt a lopott róka marását, de el nem árulta magát.

- Vajjon mit rejtegethet a köpenye alatt? - gondoltam.

Nagyon foglalkoztatott ez a kérdés, valóságos szenvedéllyel igyekeztem a sötét és még sötétebb dudorokból a talányt, azt az arcot megfejteni. Annyira belemerültem az arcolvasásba, hogy megrezzentem, mikor a beteg halk hangja ütötte meg ismét fületem.

- Készített ön már halotti maszkot?

És ezt a furcsa kérdést a legnyugodtabb hangon vetette elém, az árnyékok el se tolódtak közben az arcán. Nem tudtam, mit feleljek reá, közömbös kérdésnek vegyem-é, vagy rejtett jelentését keressem? Jó idő múltán feleltem azért:

- Igen, egyszer régen. Az öreg Potin apóé Párisban. Gipszöntő volt az öreg és szeretett fiatal szobrászokat kvártélyon tartani. Sok halotti maszkot öntött életében, híres embereket is s épp ezért idővel meg nem érdemlett jelentőséget látott bele mesterségébe. Kvártélyosaival sorra megfogadtatta, hogy elkészítik a halotti maszkját. Rögeszméje volt ez az öregnek, ezzel pályázott tán a halhatatlanságra, amelyről zavaros képzetek voltak világlátásában s amelyhez ilyen kerülő úton remélt eljutni.

Egy sereg kedves emlék elevenedett meg bennem, s örömetest beszéltem volna Potin apóról többet, de a beteg arcán, amelyről biztatást vártam, nem mozdult semmi. Azt hittem, nem is hallotta, amit mondtam, mert amikor hosszú hallgatás után megszólalt, mintha a maga rejtett gondolatmenetét folytatta volna.

- Halotti maszk!... Hát az élet maszkja? Mért fecsegné el a halott arc azt, amit az élő arc magába zárt! Mit mond egy halotti maszk? Egy Fáraó-maszk? Mit árul el a holt hüvely abból, ami az eleven emberben a leglényegesebb volt, ami az életét jelentette.

Meglepődve neszeltem. Hisz ez az ember az én gondolataim tilosában jár. Megerőltettem a szememet, hogy jobban lássam a beteget, ám Dávidházi szeme le volt húnyva és az arca mozdulatlan, mint mindig. Elfojtott lélekzettel lestem, fog-e még szólni, de a beteg sokáig hallgatott. Olyan sokáig, hogy loppal végigfuttathattam szememet a szobán.

Meglehetősen nagy helyiség volt, de akármerre néztem, mindenfelé az alkony színénél feketébb árnyékba ütközött tekintetem. Bútorok lehetnek azok az árnyékok, vagy könnyvcsomók, iratgarmadák voltak? Vizsgálódásomból a beteg szava riasztott föl. Hangjában, mely az előbb a minden kivüle valóról megfeledezett emberé volt, most mintha némi érdeklődést éreztem volna; szokatlanul eleven volt a hangása.

- No, és mi egyebet csinált még? - kérdezte.

Nem értettem meg mindjárt a kérdést, és kerestem összefüggését az előzményekkel, a beteg kitalálta hallgatásom okát s kis vártatva megismételte kérdését:

- Azon a halotti maszkon túl mi egyéb műve van még?

Első gondolatom az volt: tehát mégis hallotta, amit Potin apóról beszéltem! - de már a következő pillanatban csak a naivság ragadott meg, amely kérdéséből kiütközött, és elmosolyodtam. Érdeklődése mindazonáltal fölmelegített, talán azért, mivel a bizalom jelét láttam benne, talán, mert reményt ébresztett bennem arra, hogy végre közlékenyebb lesz majd, akárhogy volt is, önkéntelenül s akaratlanul is bőbeszédűen és részletezőn, ahogy különben nem szoktam, fejtettem ki terveimet; mondtam el egyet-mást a vágyaimról és reményeimről.

Ahogy beszéltem, úgy tetszett, mintha mindjobban fölmelegednék körülöttünk a levegő, mintha a beteg gyanakvása megenyhülne és szívébe lassan némi kis bizalom lopódkodnék. Arca, amelyről le nem vettem szememet, most sem mozdult ugyan, olykor-olykor azonban felnyílt a szeme héja és a csodálatos kék szem tűnt elő mögüle, amely foszforos fényével bele-belevilágított a mély szemüregbe s néhány sugarat kilopott az arcra is. Mái sem ment ki eszemből az a sajátságos tünemény, emlékszem, olyan érzésem volt akkor, mintha a beteg mozdulatlan teste, melyet a tüdő működése sem emelt, vagy sülyesztett, azon az azúrszínű lencsén át lélekzenék. Valahányszor a világító kékség előtűnt a szemhéj mögül, meglepődve vettem észre, vagy talán csak képzelődés volt, hogy egészen új, szokatlan és furcsa formák jelentek meg az arcon.

Rég elkészültem már mondanivalómmal, s Dávidházi még egyre hallgatott. De észre se vettem hallgatását, mert figyeltem a csöndességet, mely a beszélő után támad s amelyben mint a gondola - lágy evezőmártással ringatózik egy-egy refrain; figyeltem a némaságot, amely kinyílik, mikor az ajak lezáródik s amelyben titokzatos zizegése hallatszik a szóvá alakuló gondolatnak.

- No, és belefogott már a művébe? - szólalt meg egyszerre a beteg.

Mohón feleltem:

- Bele és nagy lelkesedéssel dolgozom rajta; ha kedvem nem lankad, esztendőre meg is leszek véle.

Egy gömbölyű árnyék megmozdult a párnán: Dávidházi fejét csóválta.

- Akkor nem az igazi! Akkor még nem talált rá a nagy tervre. Egy emberéletben olyan csak egy támad, csak egy, de az örök, az befejezhetetlen, ahhoz egy egész élet is kevés.

Elhallgatott s beletelt néhány másodperc, amire folytatta:

- Minden ember a maga nagy tervével születik meg. Csak épp, hogy alszik benne a terve, szunnyad, mint a jávorban, amelyet hegedűnek szánt végzete, a hang. Nagyon sok ember világeletében nem akad rá, még ha keresi sem, - csak tapogatózik, és nyujtogatja a karját, hol ezt, hol azt markolja meg, azt hiszi megvan s mikor fölnyitja markát, azt látja, hogy üres az egész hosszú élete. Az igazi mindig csak egy, de az azután betölti az egész életet, hanem csak a kiváltságosok akadnak reá. Az emberéletek nagy tervei nem kallódnak el soha. Mert a kiválasztottak alkotásaira szüksége van a nagy természetnek. És akármi az az alkotás, kő vagy vászon, fóliás vagy hangjegy, - testet kell váltania, mihelyt megszületett az, aki megalkotására rendeltetett... Az élet, ha jól számbaveszem, mi egyéb, mint az alkotó ember alkalmazkodása nagy tervéhez? Ezért élünk. Fiatalon kezdjük, marokszedéssel, és gyűjtünk, gyűjtünk, amíg granáriumokba gyűl a mag. Rakjuk a téglát, amíg gúlákká nő, s akkor megkezdjük az építést. És építünk. Itt nincsen félrenézés, botorkálás, sebesültek sincsenek - aki nem épkezláb, arra rászakad a tornya... de vágyik-e az életre, aki nem épkezláb?

Nem símán ömlöttek a mondatok ajkáról, sőt gyakran közepén szakadt el egyik-egyik s ilyenkor néhány pillanatig nehéz lélekezése hallatszott a betegnek.

- Aki alkotni akar - folytatta és hangja lassan nekiemelkedett - akinek alkotás a sorsa, az olyan, mint aki fogadalmat tett: annak sem apja, se szeretője, annak sem áldomás, se tor, annak semmi egyéb keresnivalója ezen a világon, mint az ő nagy terve. És mégse szomorú az olyan élet. Csak tudni kell mindig, mit akar az ember és tudni kell: hinni magában. Hinni, hinni... Oly nagyszerű gondolat az, hogy művünk, mint egy rengeteg, soha el nem fakuló arany-obelisz, átnyúlik a múltból a jövőbe s oldalaira a mi nevünk lesz rávésve csillogó hieroglifákkal!

Elhallgatott és sokáig hallgatott. A szoba egészen sötét volt már, a feketeség mindenén átszivárgott. Az ágy is, Dávidházi feje is belesüppedt a feketeségbe. De ahogy ültem és meresztettem szememet a sötétbe, néhány pillanatra láttam még a fénylő, fantasztikus alakú nyomokat, amiket a beteg szavai a fekete levegőben húztak. Úgy tetszett, mintha a szavak fűzére még nem szakadt volna meg, mintha egyre tekergetnék még le egy láthatatlan motolláról és szavai csodálatos kis emberi lényekké alakulnának, hosszú, ősz szakállú kis manókká, mezítelen testű apró gnómalakokká, amik bohókás mozdulatokkal csavarodnak egybe, összetekerednek, tótágast állva, bukfencet hányva, vetik keresztül magukat egymás fején, majd összefogózkodnak, majd ellökik egymást.

Elkáprázott szemem az erős nézésben, felkaptam a fejemet. A beteg fekvőhelye felől igen halk hangok mozgását hallottam. Olyan volt az, mint amikor összeszorított fogak közül jár a levegő. Ez juttatta eszembe először: hátha szenved Dávidházi? Kérdezni azonban nem mertem, féltem, hogy megriasztom a csöndet, amely finom szürke selyemszálakból megmelegbenő, lágyan himbálódzó pókhálót szőtt kettőnk közé, olyant, aminő a régi házak pincéjében lepi be a boros üvegeket s a régiség, az apáktól öröklött meghittség érzetét kelti.

A sziszegő hangok azután elültek s amikor Dávidházi megszólalt, mintha a csendből kelne ki hangja, mintha szava a némaságnak lenne folytatása. Gyanakvó lelke teljesen fölengedhetett abban a pillanatban s a nesztelen sötétben azt képzelte tán, hogy egymaga van a szobában - magáról beszélt.

- Csodálatos... hangokat hallok, különös neszeket, távolról görgő morajokat... tomboló tömegek hallelujáinak visszhangját... hangokat, amiknek nem látom okát... fényességeket, amik nem tudom, kinek kezétől gyúltak - pedig nem szoktam álmodni, látomásaim nincsenek soha: én józan ember vagyok, az én tudatom éber, mint a házőrző eb és meg nem ugatja soha a holdat...

A beszélő szava visszatért megint oda, ahonnan kioldódott: a csöndességbe. Mikor ismét megszólalt, a hangja már egészen más volt, mint az imént, szavai recsegve, kopogva léptek, mintha egy-egy súlyos lábú egyéniség volna mindenikük.

- Meg vagyon írva, hogy a messiások születését fényes égi tünemények és csodás hangok jelzik... Hány év múlt el az utolsó messiás óta?... És hány messiás oszlott szét semmivé burkában?... Messiás!... Mintha messiások meghalhatnának megszületetlenül! Mintha a homlokról, melyre Isten rásütötte a próféták jegyét, leporladhatna a bőr, míg a küldetés be nem tölt! - Aki elhullik szüzen, megtermékenyítetlenül, magtalanul, az nem az igazi. Az csak emberpolyva... De én, én élek és élni fogok!

Megint elhallgatott a beteg. És újra egészen másforma lett a beszédje módja, a hangja, mikor megszólalt.

- Egy célnak kell szentelni az emberéletet - magyarázta józanul, szárazon, mint aki magas katedráról beszél - az én céloknak neve: Bakócz Tamás. Nyomoztam Bakócz Tamást. Negyven esztendeje nyomozom és minden napra egy cédula, egy adat... Minden cédula egy-egy új adat, egy-egy belevillantás a titkok feketeségébe. Minden cédula egy-egy molekulája annak az embernek, akit Bakócz Tamásnak hívunk... Mit kerestem én rajta? Mindenét. A külsejét, amit olyan hibásan rajzoltak le, a ruhatárát: minden szál ruháját, a kincstárát: minden darab marháját, a környezetét: minden embert, akivel valaha szót váltott, akivel valaha levelet váltott; a külföldi követeket, akikkel fondorkodott, az országnagyokat, akikkel alkudozott, a jobbágyokat, akiknek jószágát elorozta... Szedtem az adatokat ott, ahol rájuk akadtam. De ez csak a külső ember volt. Mi az? bálványkép. A nagy emberek két életet élnek. Azt a másikat kerestem én. Kutattam a terveit, amiket szája soha el nem árult, nyomoztam vágyait, amiket gondolattá sem szült, - a sóhajait fogtam el sárga fóliánsokban, igen, a sóhajait... hiszen mennyi nemes ércet mosnak ki belőlünk a sóhajok! Aki Bakócz Tamás életének történetét meg akarja írni, annak minden pillanat történetét ismernie kell. Minden pillanatát. És én ismerem. Én mindent kiderítettem róla. Az eszmélete lélekzését hallgattam meg és jegyeztem le. Óh negyven esztendő! Nem kicsiség az, de a java csak ezután következik. Kezdődik a teremtés. Meggyúrtam már agyagból, most életet fújok beléje... Hogy megbírom-e, hogy futja-e az időből?... Igen az időből... Húsz esztendőt szánok rája, - leszek nyolcvan esztendő, amire elkészülök vele, leszek száz éves, ha kell... Az idő itt nem számít.

Mind gyöngébben hangzottak a szavak, utolsójuk már halk sziszegésben halt el, sziszegésben, amely pillanatról-pillanatra erősödött, amíg nem egy erőszakos fogcsikorgatás némította el hirtelen a fájdalomnak szívó hangjait.

Félni kezdtem. Képzeletem módfelett föl volt izgúlva. Aggasztani kezdett a mind mélyebbé sűrűsödő sötétség. Irtózva gondoltam arra, hogy valami borzasztó alattomos betegség kínozhatja, amely talán már a következő percben torkon ragadja. De nem sok időm jutott a fontolgatásra, mert Dávidházi ismét beszélt:

- Az idő itt nem számít - mondta - az idő itt szolgál... minden szolgál, én is, az életem is... úr csak a mű, amely megszületésére vár. A többi ember azért él, hogy szaporodjék. Az én létem rendeltetése, hogy életet adjak művemnek... nem magamért, nem az én nevem dicsőségeért - a világrendnek van reá szüksége... Azért mondom, Dávidházi Orbán meg nem halhat addig, amíg élő emberré nem gyúrta Bakócz Tamást...

Nagy nyugtalanság érzett a beteg hangján. Egy-egy szava után úgy hallgatta önnönmagát, mint az eltévedt gyermek, amikor belekiált az erdőbe és borzongva lesi a visszhangot, hogy újabb kiáltásra bátorodjék tőle. Éreztem, hogy szólanom kellene most, valami csillapító válaszzal felelnem a kérdő hangokra. De mélységesen meg voltam zavarva. Egy pillanatra az is megfordult a fejemben: hátha örült ez az ember! Ebben a szempillantásban följajdult a beteg:

- Jaj! - ordította valami kétségbeesett, rémes hangon és fogai olyan erővel csikordultak össze, hogy szinte hallani véltem, amint darabokra törnek szájában.

Megborzadtam. De már a következő pillanatban a fejevesztett rémület kerekedett fölül rajtam. Felugrottam székemről és az ablak felé hátráltam. Majd, hogy hátulról biztosságban tudtam magamat, indulatosan és elkeseredve fakadtam ki:

- Mért nem hivat orvost, ha beteg!

Dávidházi nem felelt, s hallgatása csak fokozta vak rémületemet:

- És mért nem gyújtat lámpát! - kiáltottam indulatosan. - El kell pusztítani ebben a sötétségben!

Hirtelen elszánással a zsebembe nyúltam és gyújtót vettem elő belőle. Már a falnak nyomtam fejét és azon voltam, hogy végighúzzom rajta.

Észrevette-e mozdulatomat a beteg, vagy felocsúdott fájdalomából, a szándékomon háborodott-e föl, vagy elhangzott szavaimon, nem tudom. De abban a szempillantásban vadul elkiáltotta magát:

- Borcsa! - ordította szilaj erővel. És nyomban utána megint:

- Borcsa!... Borcsa!...

Ajtók csapódása hallatszott s egyszerre széles vörös-sárga fénysáv vetődött a szoba padlójára. Borcsa asszony lelkendezve csörtetett be és elfuladva kérdezte:

- Mit tetszik parancsolni, nagyságos úr?

Dávidházi rám mutatott fehéringes karjával, és mint egy vezénylő tábornok, olyan hangon mondta:

- Mutassa az úrnak az utat!

III.

Amint fölzaklatott képzeletem lecsillapodott, orvosra gondoltam, s egy jó barátom, egy klinikai tanársegéd neve jutott eszembe. Nehány napot várakozással, csöndes figyéllyel töltöttem, azt hittem, vagy jobbra, vagy rosszabbra fordul azonközben Dávidházi állapota. Mikor azonban a beteg szobájából semmi hír sem szivárgott ki, mikor beláttam, hogy Borcsa asszonynak sejtelve sincs gazdája állapotáról, beizentem véle Dávidházihoz. Megkérdeztem, nem venné-e rossznéven, ha meglátogatnám. Borcsa asszony nyomban megjött a válasszal: a nagyságos úr haragosan reákiáltott, hogy be ne bocsásson hozzá senkit, neki nincsen dolga senkivel.

Erre a válaszra körülbelül el voltam készülve, azért óvatosan megfogalmaztam egy levelet s roppant vigyázatosan figyelmebe ajánlottam benne Dávidházinak az én orvos-barátomat. A válasz ezúttal sem késett. Borcsa asszony azzal jött meg, hogy ura egy indulatos kézmoz-

dulattal elkergette. Bár valójában ez sem lepett meg nagyon, most már mégis bosszankodtam egy kissé:

- Hát jó - gondoltam - teljék be az akaratod, nyakas öreg!

És még aznap elmentem barátomhoz és elbeszéltem neki Dávidháziról egyet s mást. Egy ideig találgattuk, miféle lehet a baja az öregnek s azzal váltunk el, hogy csak értesítsem, ő eljön nyomban.

Elmúlt vagy három hét. Karácsony hetében volt: egy este jajgatva fogadott Borcsa asszony: a nagyságos úr nagyon rosszul van, napok óta nem eszik s most félrebeszél.

Magamra rántottam kabátomat s elrohantam az orvosért. Míg barátom a beteget vizsgálta, én az utcán topogtam idegesen. De nem sokáig kellett várnom.

- Ez, kérlek, haldoklás. Elél még huszonnégy óráig, harminchatig. Ha nem sajnálsz tőle egy kis emberséget, nézz be hozzá éjszakára, az a boldogtalan asszonyállat nem bírja már a virrasztást, maga is odáig van.

Néhány perccel utóbb Dávidházi ajtaja előtt álltam. Bár rég elmúlt időkbe tekintek vissza, jól emlékszem a benyomásaimra. Meg voltam indulva, ahogy ott álltam a küszöbön, amelyen a halál készült belépni. Elfogódva nyitottam be az ajtón.

Odabenn a morfin keserű illata sűrítette össze a levegőt. Igen, itt halni készül egy ember. De nem sokáig foglalkoztatott ez a gondolat, mert ahogy körülnéztem az egyenetlen világítású szobában, meghatottságomat hamarosan legyűrte a régi kíváncsiság. Mohón jártattam szememet körbe a szobában. A világító-forrás egy alacsony, zöld üvegernyős lámpa volt; izmos lábú, régeinek látszó asztalon állott, de sárga fénye csak az asztal lapját, meg a padlónak egy részét világította meg. A teremnek beváló szoba mélységét inkább az átellenes havas tetőkről beverődő téli világosság sejtette. A kétféle világítás a legkülönösebb árnyéktöréseket okozta: zeg-zugos vonalakban szögelltek egymásba a homály fokozatai s a szeszélyes alakú vonalak megbontották a falsíkok nyugalalmát: csúcsba szökő ormokat, hegyesen kikönyöklő párkányokat, éles tagozású erkélyeket láttam bele a félhomályba. Néhány pillanat alig telt belé, és sajátságos hangulat ereszkedett le reám. Úgy rémlett, mintha valami ódon lovagvár kőtornyában volnék. A csalódást száz körülmény fokozta. Az ódon bútorzat is, noha mindössze sem sok volt. De a zömök diófalábakra nehezedő pamlag, amelynek fekete bőrbevonata fakószínűre kopott el, a sok üléstől megernyedte rugójú, kiöblösödött fenekű, hatalmas karosszékek, amelyeknek támláin még elég épen megmaradt a faragott családi címer, elmúlt nemzedékek emlékét idézték föl. A Dávidháziak súlyos nemzedékei alatt rokkantak meg ezek a remekbe készült, idővel dacoló butorok.

Oldalt és hátul rozoga polcok vonultak el a fal mentén. A polcok roskadásig megrakva nagy, nehéz könyvekkel, azokon iratsomók, legfőlegül régi fasciculusok. Valamerre néztem, mindenfelé könyv és papiros-köteg, az asztalon, a pamtagon, a székeken, az ablakdeszkán, sőt a padlón is a szoba sarkaiban könyvhalmok. És régi időknek e megviselt katonáit, mint a csatatér halottainak szemét a puha hó, befogta a lassan ülepedő, de minden homorodást, minden zeget-zugot betöltő finom porréteg. Elfogyott lélekzettel heverték garmadában a derék csatárok, alúva várták a megváltó ígét, a varázsvessző suhintását, amitől lefakadjon tüdejükről az emlékezet rozsdája, a nehéz por. Porszagú volt a szoba levegője, mint a régi vártornyoké, amikben élettől, embertől elvonulva él konok magában a száz esztendő, hegyessüvegű csillagvizsgáló...

Az ám, hol a csillagvizsgáló? Eddig színét sem láttam, ágyhoz hasonlatos bútor sehol a szobában, beteg ember nehéz lélekzése sem zavarja a csöndességet. Beljebb mentem a szobában, amennyire a lámpa fénye már alig hatott el. Az utolsó ablakkal szemben feküdt Dávidházi.

Három, egymáshoz tolt, törtkarú támlásszék volt a nyoszolyája, mintha szegény rozzant porhüvelye csak váratlanul betoppant vendég volna a nagy szobában, akinek úgy rögtönöznek ágyat csonka, másra sem jó székeken. A dölyfös könyvek, a dagadt szívű irattekercesek, a felfuvalkodott főliánsok kiszorították helyéről a ház urát és érzéketlenül várják, mikor tisztul ki végképpen a szobából.

Megálltam a székek háta mögött s úgy néztem a beteget. Nagyon meglepett, mily különösen elváltoztatta a betegség. Viaszsímaságú arcán kihajtott az elnyomott, a soha meg nem túrt szakáll. Felburjánzott, mint ugarnak hagyott földön a gyom. Vad növényzet serkedt ki azon a márványból faragott, símára csiszolt arcon - utolsó nagy erőfeszítése a termő erőnek, amely halni készül...

Sokáig néztem a beteget. Nyugodtan feküdt fehér takarója alatt, a lélekzete is alig járhatott. Kezét a takaró alá húzta, lába azonban térdben meg volt hajtva és magasra fölemelte a fehér paplant: mély, üres ráncokban hullott le körötte a takaró, akárha csontvázon volna végigterítve. Nem mozdult rajta semmi. Csak, ahogy néztem merően, egyszerre fölnyílt a szeme és a szemgolyó fehér felével fordult a szemnyílás iránt. Az a tekintet meg volt egészen üvegesedve.

Alig hegedt emlékek nyíltak fel tőle a szivemben. Egy finom gyérhajú, tar bubú szeretett fej emléke kelt életre képzeletemben, egy drága, öreg fejé, amelynek üregében épp oly üveges kifejezéssel fordult volt felém valamikor a szemgolyó fehérje. Mélységes részvét fogott el. A lámpát elvettem az asztalról, azzal lassan, halkán megkerültem a székre vetett ágyat s a beteghez közeledtem.

Fejtől valami gyalulatlan fenyődeszka-láda állott: az éjjeli szekrény, rajta orvosságos üvegek, pohár, kanál, közébük tettem le a lámpát. Egy pillanatig haboztam, majd elszántam magamat, megkerestem a morfinos üvegcsét, rácsöppentettem belőle néhányat egy cukorkockára s a beteg szája felé közelítettem a cukorral. A beteg megérezte a morfin szagát, felnyitotta kissé a száját s én belécsúsztattam a barnára ázott cukrot, erre a felső ajak felduzzadt s az alsó ajak a nyelvvel együtt lassan mozogni kezdett, a cukor nedvét szítták, de maga az arc megrándult s az undorodás formái dudorodtak ki rajta. Most láttam csak igazán, milyen groteszkké, milyen bohókásan furcsává torzították a szakáll-domborulatok Dávidházi arcát. Nehány másodperc múlva a cukor elolvadt a szájban, az ajak mozgása elült s az arc megint elnyugodott.

Az egyik karosszékről leraktam a könyveket és lassan, óvatosan Dávidházi ágya fejéhez toltam a széket. Leültem s a beteget figyeltem. Szemem körbejárt a szobán s a félhomályba borult polcokon, a könyvgarmadákon pihent meg. Különös volt. Hónapok óta lázas vágyódással gondoltam a titkokra, amik Dávidházi szobájában rejtőzhetnek; mohón és izgatottan vártam úgyszólván a pillanatot, amikor megnyílik majd előttem a titokzatos szoba ajtaja és a régi írások közül előkotorhatom egy érdekes élet-talány megfejtését. És most mindez nem érdekelt. Szemem szomorúan állapotodott meg a régi paksamétákon, a dohos könyveken. A gyermekkorunknak vannak olyan izgató vágyódásai zárt kapujú házak, magas kerítésű kertek titkaira: de ha megnyílik a mindig zárt kapu, ha feltárul a kertajtó, még a csodás holmik tarkasága sem kárpótlás azért, akinek nyoma veszett: a gazdáért, a vén vakondokért, aki meghalt és halála előtt élettelené varázsolta a sok furcsa holmit.

Félórák múltak el mozdulatlan csöndességben. Ekkor arra gondoltam, hogy majd valami könyvvel rövidítem meg az éjszakát. Mindegy, akármiféleképp. Az éjjeli szekrényre avatott láda mögött egy termetes kötetet pillantottam meg. Nagy, negyedréti alakú, kemény táblájú kötet volt. Aki forgatta, régen forgathatta, mert vastagon megülte a por. Itatós-szerű volt a papírosa, aminőre a múlt század közepén szokták volt nyomtatni a könyveket; az első lapra barnára fakult fekete betűkkel volt ráírva a tulajdonos neve: Dávidházi Orbán. Megnéztem a címlapot; a könyv címe ez volt: *J a c q u e s l e f a t a l i s t e*.

Egy sereg gyermekkori kedves emlékem bújt elő a címlap betűi mögül. Az apámnak volt ez a kedves könyve, vele aludt el, haldoklása enyhüléssel időközeit véle derítette föl. Gyerekkiváncsisággal hánszor böködtem a nagy, vaskos könyv lapjait és mennyit nyűttem a lapok közé ékelt, feketére összefolyott durva metszeteket, amik nagyfejű, furcsa ruhájú emberalakokat ábrázoltak. Ez volt tehát a könyv, amely apámat végigkísérte élete javán s bennem először ébresztett kíváncsiságot a nyomtatott betű iránt! Képek nem voltak ebben a kiadásban, egyéb ismerősre sem akadtam benne, mint a címére, mégis megindultan morzsoltam ujjaim között a lapjait. Eleinte csak bele-belenézegettem, a nagybetűs tulajdonneveket szemelgettem, majd a párbeszéd fordulataira kezdtem ügyelni és fokozódó érdeklődéssel kaptam ki belőle egy-egy tréfás ötletet; hova-tovább azonban egészen megfogott a furcsa könyv a maga fonák mivoltával, keresett ellenmondásaival és vaskos cynismusával. Egészen belémelegedve követtem kalandos útján Jakabot a fatalistát és gazdáját, hallgattam hol bányász, hol sziporkázó párbeszédjüket, amelyben szinte pillanatonként változik a színtér, megcserélődnek a szereplők és egymást érik az adomák. Végre elnehezdedt szemem s ekkor letettem a könyvet. Még tele volt szájam az olvasottak ízével, képzeletem még a fonákságok hálózatában akadozott s mikor szemem Dávidháziára vetődött, egy pillanatra s még néhány pillanattal utóbb is úgy rémlett, mintha a betegnek feje a könyv lapjai közül bukna fel, mintha az egész környezet, a szoba, a székekre vetett ágy s a haldokló, olvasmányomnak volna egyik helyzete, epizód az epizódok sokaságában, fejtetőre fordított képtelenség, mint a többi... a beteg is csak mókázik, iziben fintorra húzza el az arcát s felrúgja a takarót.

Hátradőltem székemben, úgy vártam hunyorgó, mind lejjebb bocsátkozó szemhéjjal, valami állati jóllétérzés közben, harsogó hahotára készen az álbeteg bakugrásait. Vártam - és elaludtam közben.

Nem sokáig alhattam, mert nagyon bódult voltam, amikor fölbredtem. Száraz, tompa, dobbanásokra, amik szabályos időközökben ismétlődtek, halk dübörgésre, aminőt a bakacsinnal bevont dob ad, ha ráütnek, nyitottam föl szememet. Féllalomban neszeltem, honnan jönnek a hangok? A beteg ágya felől jöttek. Dávidházi szíve verése volt, szíve tájékán erősen emelkedett és süppedt az ing a lázas vér erőszakos lüktetéseitől. Félig öntudatlanul toltam székemet egészen a beteg fekvőhelyéhez, karomat végigfektettem a takarón és jobb kezemet rátettem Dávidházi szívére. A következő pillanatban a beteg sovány, hideg ujjait éreztem kezemen - s a szívnek lüktetése szinte nyomban elcsillapult, dobogása meghalkult. Fejem félrecsuklott a takarón és féltudattal már az álomban voltam, amikor Dávidházi halk, panaszos hangon megszólalt.

- Sohase szoktam álmodni... mit akarnak velem ezek a borzasztó álmok!...

Csak ennyit hallottam, mert egy pillanattal utóbb ismét aludtam már.

Arra ébredtem föl, hogy valaki gyöngén rázza a jobb kezemet. Akkor vettem észre, hogy míg aludtam, a kezem görcsösen belemarkolt a beteg sovány mellébe s öklöm egész súlyával ránehezedett a lassan verő szívre; magatudatlan mozdulatommal szinte elállítottam a betegben az életet. Dávidházi arca valóban el volt torzulva, szederjes foltok ütözköztek ki rajta. A szeme hol kinyílt, hol becsukódott s a miközben hiában igyekezett leszabadítani melléről a súlyos kezét, síró hangon rimánkodott:

- Fiam, édes fiam... hiszen megölsz...

Megriadva emelkedtem föl, visszadőltem székemben és tehetetlenül rámeresztettem szememet a betegre. Egy percig kétségbeesetten küzdöttem az álomossággal - azután megint elsötétült körülöttem minden...

.....

Az álom megzavarja az emberben az érzéket, az alvás az időtlen képzetek állapota. Nem tudom, meddig aludtam, csak arra emlékszem, hogy a sötétség egyszerre szétszlott szemem elől s az álom bódulata hirtelen megszűnt. A legvilágosabb öntudat állapotában sem láthatott volna szemem tisztábban, eszem járása nem lehetett volna logikusabb - az álmat mintha lefújta volna valami az eszméletemről. Az éjjeli szekrényen égett a lámpa - és Dávidházi fennült. Arca sápadt volt és nagy nyugalom ömlött el rajta; fehér inge-ujja szinte üresen fityegett le válláról.

- Vigyázz, fiú - gondoltam félig hangosan. - Most álmodol, különben hogyan ülhetne fenn ez a halálváró beteg? Résen légy, látomások lóvá ne tegyenek!

- Ejh! - legyintettem magamra vidáman - lássuk hát a cartesiusi próbát. Az a kérdés: ébren vagy-e fiú? Tudom, hogy álmodom, tehát ébren vagyok. No lám!

És már meg voltam nyugodva.

Dávidházi felé fordultam és ekkor tűnt csak fel, milyen ünnepélyes az arca kifejezése és a teste tartása. Egy ideig maga elé nézett, azután körbe jártatta tekintetét, mintha sokan volnának a szobában, akik mind azt várják, hogy megszólaljon. Majd köhintett egyet és lassan, nyugodtan szóra kezdett:

- Uraim és hölgyeim! - mondta hidegen és ünnepélyesen - amiről most beszélni fogok, azt úgy hallgassák meg, mintha az isteni kinyilatkoztatás szólana önökhöz. Az Isten ő felsége engem választott jobbkezének és reám bízta nagyszerű művének megalkotását... Tudniok kell, uraim és hölgyeim, hogy minden bonyodalom csak látszólagos e világon. A legbonyolultabb dolgoknak is egy szemöldökrántás a nyitja.

Ekkor ismét köhentett Dávidházi és körülnézett. Nehány másodpercig hallgatott, azután a levegőbe bökött ingeujjával.

- A történelmi korszakok gyepelőit is egyetlenegy kéz fogja marokra. De azt a kezet önök, a tömeg - s a tömeg közé sorozom a tudomány férfiai is - nem látják, mert az láthatatlan kéz, csak néha jelenik meg izzó veres színben, mint régen Nabukodonozor palotájának falán a fenyegető írás. Azt a kezet meg kell érezni, de a hozzávaló érzékszervet csak kiválasztottainak adja meg Isten ő felsége. Tisztelt hallgatóim, a szerénység ebben az ünnepélyes percben szemérmelenség volna: - az a nagyszerű érzékszerv megadatott nekem... Az én tanulmányaimnak tárgya a renaissance korszaka és ennek a hatalmas kornak mozgó keze nem II. Gyula pápa, vagy tán X. Leó, hanem...

- Bakócz Tamás, - szolgálatára! - hangzott valahonnan, a terem hátulja felől.

Dávidházi megrezzent és nem fejezte be mondatát. Kis vártatva azonban remegő hangon szólt le hozzám:

- Adjunctus úr, szíveskedjék a hallgatóságnak értésére adni, hogy hirtelen rosszullétem miatt előadásomat ma nem folytatom.

Engedelmeskedtem s kézmozdulatokkal jeleztem, hogy ma nincsen tovább.

- Elment mindenki? - kérdezte aggódva Dávidházi. - Nem maradt itt senki?

- El, mester, mindenki.

Dávidházi riadt mozdulattal hirtelen átfogta a nyakamat; ujjai görcsös tapogatódzással kerestek rajtam nyugvó helyet.

- Szt, fiam! - mondta vacogva - figyelj csak! Elment csakugyan? Jaj de megborzadtam... Láttad rajt' a skárlát köntöst?... És azt mondta... óh, de borzasztó volt!

Kíváncsian követtem Dávidházi ujjának irányát.

Messze hátul a polcokon glédába állított könyvek között egy hermelingalléros, bíborszínű köntösbe bújt alak ült és lóbálta nagy nyugalommal a lábát. Lötyögött rajta a bő talár; szemmel látható volt, hogy nem reá szabták. Hogy a fejét megláttam, azonnal tudtam, kivel van dolgom. Az ördögös Jakab volt, a fatalista. Valami ócska bíbornoki köntöst kerített a nyakába és nagy igyekezettel fújta az orcáit gömbölyűre.

- Óh hiszen az csak Jakab a fatalista - mutattam az öreg úrnak. Nyilván megint csinyen törí fejét a gazfiú. Elkergessem?

- Thomas Bakocz de Erdewd a nevem, cardinalis strigoniensis et patriarche constantinopolitani sum; azaz: esztergomi bíboros és konstantinápolyi pátriárka vagyok, - szólalt most meg álmosan csúfondáros hangján Jakab.

Minden szavára egy-egy reszketés rázta meg Dávidházi testét. Félősen vont magához, mint ahogy a gyermek szokta, ha kísértettel rémítik.

Szigorúan ránéztem Jakabra s intettem, hogy hagyja abba a mókázást. De ő csak nem mozdult.

- Látom, a mester nyugtalan - szólalt meg ismét - de az én kapitányom azt mondta: ami ideleln történik, az odafenn mind előre meg van írva.

Dávidházi halkán felnyögött.

- Jakab - mondtam bosszúsan - elég volt. Jó fiú vagy és szeretlek, de itt nincsen helye a bolondozásnak. Ez itt a tudomány csarnoka és a mester Isten ő felségének jobb keze. Ünnepelesen felszólítlak azért: távozzál!

Az öreg úr fölé hajoltam és megsímogattam a fejét. Úgy rémlett, mintha gyerekfejjé fogyott volna kezem alatt a mester szép, síma hajú koponyája. Csöndes, dédelgető szóval bátorítottam:

- Így ni! Úgy-é elkergettem a semmirekellőt! Most már egészen magunk vagyunk, csak mi ketten, senki más... Mért nem nyitja föl a szemét mester?

Dávidházi lehúnyt szempillái megrebbentek és finom, apró könnyszemek ütköztek át rajtok; ajka előbb csak lassan remegett, majd erőszakosakat rándult s egyszerre valahonnan a szíve mélyéről, élete nagy vágyainak és reményeinek közepéből kétségbeesett zokogás hörgött fel.

- Fiam, édes fiam... óh de borzasztóan félek...

Szeretettel végigsimítottam megint az öregúr fejét:

- Mitől, mester, mitől? Hiszen Jakab nincs itt már!

- Óh de itt volt - suttogta Dávidházi - itt volt, pedig sohase láttam eddig... itt volt és most már eljön megint, mindig eljön...

- No bizony! - csillapítottam - majd elmegy, ha jön. Tudom, elkergetem, csak ide alkalmatlan-kodjék.

Dávidházi lemondóan csóválta meg a fejét.

- Úgy érzem - mondta halkán szűrve a szót összeszorított fogai közül - hogy a karom egészen elkopott... tövig elkopott a munkában. Nézd, fiam, már csak a puszta ingemujja lötyög itt... Mivel fejezem be már most a művemet.

Kis vártatva még halkabban folytatta:

- Óh fiam, az én nagy művem elkészültében úgy tudtam hinni, mint az aszkéta az idvezülésben. Keresztet tűztem a mellemre, s nem hittem, hogy az Isten keresztes vitézét leteríthesse az ellenség. És most hiszek a betegségben, hiszek a halálban. A két karom, lásd, már leszáradt rólam, pedig annyi még a megíratlan cédula! Mivel írom én meg azt már ezután?...

- Ami ideleln történik, az odafenn mind előre meg van írva.

Jakab volt megint. Egy iratgarmadából bukott föl a feje; könyökig bele volt süppedve a papírnyalábok közé, csak hermelingallérral körülszegett feje látszott ki belőlük. Az írások között vágkált s közbeszólása után felénk se nézett.

Dávidházi karja egy pillanatig még görcsösebben akaszkodott nyakam köré, de azután gyengült a szorítása s lassanként elbocsátotta nyakamat. Lelkendezett és üres ingeujja a levegőbe verdesett, mintha védekezni akarna.

- Meg akar félemlíteni, úgy-e fiam? - és arra fordult, amerre Jakabnak feje látszott. - El akarsz némítani gonosz kísértet! - mondta hangosabban, szinte kiáltva. - Azt hiszed, hogy torkomon akasztod azt, amit el kell mondanom! De én csak a szócső vagyok; aki általam beszél, azon a te ármányod nem fog s amit ő mondani akar, annak el kell mondatnia... ő mondá, hogy legyen világosság. És ő mondá, hogy legyen...

- Bakócz Tamás... - vágott szavába dühre ingerlő álmos hangján Jakab.

És mindjárt meg is toldotta egy csúfondáros kérdéssel:

- De hátha nem te vagy a szócső? Honnan tudja azt az ember, hogy ő-e a szócső, vagy más?

Dávidházi rám nézett, mint gyermek a nagyra, akitől biztatást vár. Nagyon megijesztette a kérdés, riadtan rángatóztak arcán a szakállcsomók. Időbe telt, mire megjött a szava s akkor akadozva, el-elmaradó lélekzettel mondta:

- Honnan tudom?... hogy honnan tudom?... Hát nem én írtam a cédulákat? A sok, sok ezer cédulámat? Az én verejtékes céduláimat?...

- Hahó! - kacagott az ő álmos, fakó kacagásával Dávidházi szava közepébe Jakab.

- Hahó! Mi az, hogy: cédula? Ezer cédula! verejtékes cédula! Mindenki írt cédulát! Ezret is, sok ezeret is. Flórián is, Vilmos is, - írhatott Orbán is! Nem az a kérdés, hanem: honnan tudod azt Dávidházi Orbán, hogy a te céduláid az igaziak? Hogyha összerakod őket szépen sorba, egymásra, egymás mellé, hogy akkor Bakócz Tamás lesz belőlük? He?...

Álmosan jött a szó Jakab ajkáról és ásításba fült a vége. De keze azonközben se pihent, szorgosan kotorászott az írás-kötegek között, jobbra-balra hányta a paksamétákat, majd mélyebbre nyúlt közéjük. Amíg beszélt, Dávidházi mind összébb-összébbroskadva hallgatta. Összezsugorodva ült székében, könyöke a katedra lapjára támaszkodott és tenyere a fejét támogatta. Mikor már nagyon sokáig nem szólt, föléje hajoltam, hogy megnézzem, ha alszik-e talán? Nem aludt, mert mikor a fejem fölébe ért, két karjával átölelte nyakamat és magához húzott.

- Dávidházi Orbán úgy járt - mondta sűgva - mint az elátkozott királyfi: akkorát aludt, hogy mire a varázslat lemúlt róla, mint öregember ébredt föl... A fogaim meggyérültek, a lábam reszketőssé vált. De Dávidházi Orbán azért meg nem adja magát... Fiam... te vagy az én szegény, messze szakadt fiam, véremnek vére... te léssz az örökösöm, ha az, amit úgy hívnak rajtam, hogy Dávidházi Orbán, nem lesz már. Te fényesítgeted majd azt az aranyobeliszket, melyre az én nevem lesz rávésve. Ennek fejében én reád hagyom céduláimat... Csak az ellenségtől óvj meg, én édes fiam. Meg akar rontani... Mindenre azt mondja: nem. Amikor nem hallod is - elmetszi véle közepén az én halk gondolataimat... Ha alszom, ha ébren vagyok, mindig csak: nem! nem!... Mi az, hogy: nem? És mi az, hogy odafenn minden előre meg van

írva? Mi van megírva odafenn?... Az, hogy Dávidházi Orbán művére nincsen szükség?... vagy hogy nem Dávidházit választotta jobbkezének az Isten?

Minden szava egy-egy szorongó kérdés volt.

Ebben a pillanatban robaj hallatszott a szoba hátuljából. Jakab ledöntött egy állványt s a helyükből kimozdított könyvek fekete porfelhőket bocsátottak föl, amik sötét denevérszárnyak módjára hullámoztak a levegőben. Maga Jakab diadalmasan lobogtatott egy fehér papirosnyalábot.

- A cédulák! a cédulák! - kiáltotta, kirázta a nyaláb tartalmát s abban a pillanatban mint a fehér hópelyhek, száz meg száz apró papirszelet, Dávidházi élete nagy munkájának eredménye, szállongott a levegőben.

Ez az istenkísértő gonoszság fellázított. Felkaptam a katedréről a vastag francia könyvet, nagyot lóbáltam rajta és Jakab felé hajítottam.

.....

Feketés-kéken derengett a téli reggel. Fáztam, s a nyakszirtem tájékán merev fájdalmat éreztem. Igen csodálkoztam eleinte azon, hogy egy ócska bőrszéken aludtam ruhásan, és erőlködve kerestem az eszmélet fonalát ott, ahol az álom elszakaszthatta. Tépelődve kutattam, mi történt velem az előző estén. Csak elszórt nyomokat találtam, amik nem utaltak egymásra, amíg nem egyetlen pillanat alatt, hirtelen rend támadt az emlékezet kúszált vonalai között: gyors mozdulattal az ágy felé fordítottam tekintetemet.

A gyűrött párnákból mint egy patinás bronzfej állott ki Dávidházi feje. A bronzalapon zöldes vonalakként tetszettek elő a kihült erek, itt-ott a kiserkedt gyenge borosta szakította meg a símaságot, de mindez belemosódott azokba a mély-fekete árnyékokba, amiket a csodálatosan meghegyesedett csontok vetettek az arcra.

AZ UTOLSÓ.

Osvát Ernőnek.

Minden nap meghalt egy barátom. És napról-napra nőtt köröttem az üresség. De még nem voltam egyedül, még lélekzett valahol egy ember, még égett rajtam egy szempár tüze: és én azt akartam, hogy csönd legyen köröttem, hogy elaludjon a tűz, azt akartam, hogy egyedül legyek, dacosan, zordonul egyedül. Tudtam, hogy valakinek meg kell halnia; és elindultam feléje.

Homályos sikátorokon, rozoga lépcsőkön kapaszkodtam fel a hollósvárba. Bementem a fekete főkapun, amelyen nehéz kőszörnyetegek álltak őrt, azon túl egy fekete árkádba fordultam, amelynek falairól csillogó könnycseppek folydogáltak. Jobbról, balról furcsa régi házak, ki-dülledt ablakú ősi paloták maradoztak el mögöttem, s elhaladtam egy fényes tetejű templom mellett, amelynek tornyocskáin nagy néma hollómadarak ültek; fekete nagy hollómadarak, és gyűrűt tartottak csőrükben.

Lassan lépkedtem s rontó tervemet forgattam. Megfogtam rakoncátlan szívemet: csínján, csínján, nagy bolond. Meg ne zavard tervemet, én ármányos tervemet, mert az, akihez készülünk, agyafúrt ember, az esze csavaros és mélyre szalad, mint a fűrő. Megkerülgetem, kitapogatom a gyöngye helyeit, de vigyázok, hogy egy arcizmom se ránduljon meg. Lassan megkönyvékezem a szívét, mintha a verését akarnám csillapítani, azután hirtelen belémarkolok, megcsavarom, kettéroppantom. Résen légy; figyelmeztettem magam minduntalan - mert jaj, ha beléd lát és elolvassa azt, amit senkinek sem szabad elolvasnia.

Lement a nap, és sugarai vízszintesen érték a házakat. Egyszerre megvillant valami a sötét utcában: két óriási vörös szem, két csillogó ablak fénylett ki a klastromszerű vén ház falából, mintha nagy fekete arcból meredne rám két megüvegesedett golyó. Meghökkenem. Hátha a gazda les ki a házon s az ő szeme a két vérelfutotta ablak?

De csak egy pillanatig voltam nyugtalan, azután megint bátornak, elszántnak, hidegnek éreztem magamat. Tudtam, hogy bizonyosra megyek az én ördögi cselvetésem elől lehetetlen menekülnie már benne a hurokban a keze, a lába, csak a dereka köré kell csavarnom a pányvát, és akkor... és akkor...

Ujjongani tudtam volna. De elhallgattattam magamban minden hangot, s ráéjttem a kapu vasalására a koppantót. Abban a szempillantásban megnyílt a kapu, mintha láthatatlan kezek tárták volna fel, és benn voltam a sötét folyosón, tapogatódzva fölmentem a nyikorgó falépcsőn, azzal rányitottam az ajtót, a nehéz koporsófüdölet a sötét ház lakójára, Gáspárra.

A gyűlöletes könyvesszobában voltam, a vastag boltíves börtönben, amelynek polcain, mint megritkult fogsorokban a fogak, sárgán, feketén vicsorgott rám a könyvek háta. Az íróasztal előtt ült Gáspár, mellette az égő lámpa. Sárga fénye Gáspár csodálatosan vastag, ujjnyi vastag pápaszemére sütött. Mosolyogva biccentett, amikor beléptem. Biccentett és mosolygott, mint mindig, ha meglátott, alattomosan és hazugul. Leültem véle szembe nyugodtan, mint aki jámbor szándékkal van. És a szemébe néztem.

A vastag üveglencse különös mód megnagyobbította szeme golyóját, azután belesugározta az összegyűjtött lámpafényt Gáspár szemebogarába. Rámeresztettem szememet a sötét csillagra, s ahogy elmerült belé a tekintetem, úgy éreztem, hogy lassan-lassan oszladozik ott a sötétség. Fényességet láttam a kis gyűrűben, olyant, mint a domború tükör felületéé. És ahogy néztem merően, egyszerre mint a lehellet, fogták be a tükröt zeg-zugos vonalak, ákombákomok,

csodás rajzok, betűk, szavak, mondatok... És olvastam közöttük, és amit elolvastam, attól égnék meredt hajamnak minden szála. A magam gondolatait olvastam bennök, a legtitkosabb gondolataimat, az én fortélyos tervemet, annak minden részletét, az elkeseredésemet, a gyűlöletemet, a szabadulásom vágyát, a reménykedésemet és öntudatlan szorongásomat. Minden, minden meg volt írva, gondosan megfogalmazott mondatokban volt megírva abban a pár szemben.

Le voltam leplezve. Ördögi tervemet kiolvasta lelkemből egy még ördögibb szem.

Egy sereg hirtelen támadt újabb terv kergetődött a fejemben, mentő gondolatok kapkodtak benne egymás felé. És ekkor lassan elmosódott az írás, s a tükör lapja megint fényes lett. De a következő szempillantásban már ismét befuttatta furcsa jeleivel a láthatatlan lehellet. És megint elolvastam az írást, és attól, amit elolvastam, megdermedt bennem a vér. Mint a vetítőernyőre, úgy volt ráírva megvilágított jelekkel, rángatózó vonalakkal a lelkem zürzavara, a megdöbbenésem, a borzadásom, a vak rémületem, a remegésem, táncoló és ugráló kérdéseim sokasága.

Úgy tetszett, hogy minden megállott bennem. Nem tudtam gondolkozni és nem éreztem semmit. Csak a szemem meredt görcsösen arra a másik szemre. És ekkor megint elhomályosodott az írás, s a fényes felület ketté nyílt. Egy pillanatra csak feketét láttam, mint amikor végeérhetetlen hosszú messzelátó csövébe néz az ember. Elmúlt néhány másodperc, amire egy kis sárgás világosság kezdett derengeni a sötétben, sápadt, rezegő villódzás, amelynek nyomán egyre mélyebbre, mélyebbre jutottam a sötét aknában, amíg nem messze, lent, valahol a szívben, idegek és véredények hálózatában fölfedeztem a tükörképek világító forrását, egy kicsi, hunyorgó sárga lángot. Ennek fénye világította meg Gáspár mosolyát, ez a sárga fény gyötört meg és örült azután szenvedésemnek, mert ez a láng volt az, ami a barátság és szeretet mögött lappangva megvonul: a bestia, az emberi kegyetlenség.

Nyomasztó nagy fájdalom fogott el. Percekbe telt, amire egy mély lélekzet leszabadította rólam a lidércnyomást, s megjött a szavam.

- Most én is beléd láttam - mondtam lelkendezve. - Beléd, egészen a szíved közepéig. Megláttam ott a mérges színű kicsi lángot, amit úgy rejtegettél; derengő fényét régóta figyeltem a szemedben. Mindig megjelent benne, valahányszor ide, ide belenyilalt a fájdalom.

Gáspár csendesen közbeszólt:

- Ilyenek vagyunk mi, szegény emberek.

- Emberek!... Óh, ha elgondolom, hogyan ólálkodtál körülöttem, hogyan lested meg, mikor hal meg legdrágábbam és siettel megkörnyékezni akkor, hogyan loptad meg fájdalmamat, hogyan símogattál és vigasztaltál álnokul, hogyan tapogattad ki mellemen hideg kézzel a sebhelyeimet... Ha elgondolom, hogy én magam téptem szét ingemet és nyitottam ketté mellemet, hogy belétekinthess... És te ember tudtál lenni akkor, ember, és a vonaglás láttára a sárga lángocska fénye játszadozott szemedben!... Ne mondd, hogy nem! Kikémllettél, térképet rajzoltál rólam és piros vonallal kerítetted be rajta a fájó helyeket. Hatalmadba kerítettél, azóta is szívemen érzem fagyos ujjaidat, amik ott nyomják meg, ahol megaludt a fájdalom, amik felriasztják álmukból az üvöltő hangokat, amik viharrá zaklatják fel a bódult csendet. Akárhova menekülök, rajtam ég a szemed és üldöz benne a sárga fénybogár.

Gáspár lassan megcsóválta fejét.

- Ne mondd, hogy nem! - riadtam rá magamból kikelve. - És ne csittíts. Már nem kell a békítésed, nem kell a vigasztalásod. Nem kell se tested, se lelked. Csendet akarok köröttem, ürességet! Érted? Egyedül akarok lenni. Gyűlölöm a barátok szíve dobogását. Gyűlölöm a barátok lehelletét. Amint elment a többi, tünj el te is. Foszolj szét, halj meg, halj meg hát!

A falak tovább adták hangomat a súlyos boltíveknek, és a csöndben soká hangzott még, egyre halkabban, egyre elhalóbban a fenyegető szót:

- Halj meg, halj meg!

A visszhangot hallgattuk mind a ketten. Sokáig nem szólt egyikünk sem. Akkor felállt Gáspár, palackot vett ki a szekrényből, és két poharat megtöltött belőle sárga borral. Szótlanul rámutatott az egyikre.

Tétovázva nyúltam a pohárhoz. Cselvetést sejtettem.

- Ne félj tőle - mondta lassan - ez az az ital, amitől én elmúlok neked, te elmúlsz énnekem.

Dacosan felhajtottam a sárga italt.

Gáspár most a maga poharához nyúlt, és a lámpa felé tartotta. Aztán rám nézett a szemüvege fölött. Egész más ember szeme volt az most, ami az üvegen túl megjelent. Két kialudt fényű sápadt szem, s a könnyek gödrében mély fekete árnyékok. Megtört, szomorú pár szem volt.

- Tehát egyedül akarsz lenni? - mondta, és a kérdése úgy hangzott, mint egy messzi sóhajtás.

Nem feleltem; csak néztem rá keményen, összeszorított ajakkal. Még most sem akartam elhinni; vártam a cselvetését, az alattomos támadását.

- Tehát egyedül akarsz lenni! - mondta még egyszer; néhány másodpercig várt a válaszomra, aztán hirtelen felhajtotta poharát.

Abban a szempillantásban rám nézett, a szemüvegén át, az arca nevetett és szemében felcikázott megint a kegyetlen sárga fény, a gúnyos, a diadalmas sárga fény, amely mintha azt mondaná: Én elmegyek, de ami neked fáj, az itt marad, az meg nem hal, az rágni fog ezután is.

Azzal leroskadt székébe és hátrahanyatlott rajta a feje.

Fölébe hajoltam s elálló lélekzettel lestem, szól-e még, fölnyílik-e még a szája. Mindenre kész voltam. De nem mozdult rajta semmi, csak a pápaszeme alól meredt rám a két óriásira nagyobbodott szemgolyó, még most is villódzott bennök a kihülő sárga fény.

És ekkor úgy rémlett, hogy rám csukódott valami. Egy ajtó: a csöndnek ajtaja. És rám fúj egy hideg lehellet: az ürességnek lehellelte. Most egyedül voltam, köröttem az éjszaka, benne az örök csend s a csöndben valamerre messze, ahonnan meg nem láthatott és meg nem hallhatott, az Isten. Végre egyedül voltam. De békességet nem éreztem. Könyörtelenül, alattomosan rágódott bennem valami most is. Felordítottam kétségbeesésemben.

- Valami nem halt meg veled, valamit itt hagytál! - kiáltottam, és megfenyegettem öklömmel a két üveges szemgolyót. - De mi az, de hová rejtetted? Hová rejtetted!

A csöndesség becsukta száját: semmi sem felelt fölajdulásomra. Az az ember sem, aki előttem feküdt holtan. Az utolsója azoknak, akiket valaha szerettem, akik valaha szerettek. És ekkor beláttam, hogy szörnyűséget míveltem. Hogy megöltem valakit, az utolsóját azoknak, akik fájdalmat okoztak nekem: de nem öltem meg vele a fájdalmat. Ami most is fáj itt, az nem benne volt, az bennem van, bennem él, bennem dagadozik s jön fel íme a torkomnak. Úristen! Egyedül vagyok az ürességben. Magammal vagyok a mindenségben. Nincsen köröttem se testvér, se barát. Csak én, mindenfelé én: az ősi, az engesztelhetetlen ellenség, akit sem elnémítani, sem megölni nem lehet... Mily borzasztó egyedül lenni, mily borzasztó az üresség, mily borzasztó a csönd!...

A NÁSZHAJÓ.

Lágyan, fehérén, mint egy karcsú nagy nyoszolya, úszott a hajó a tengeren. Már minden világ elaludott rajta, nehéz függönyök omlottak a hajófülkék ajtajára.

Láthatatlan sóhajtásokból, fuldokló hangokból szövődött az éjszaka csöndje.

Valaki félrerántotta belülről az egyik fülke függönyét. Remegve tapogatózó kezek nyúltak ki mögüle, fehér karok, két egybeölekezett emberi alak. Támolyogva indultak a lépcső felé, föl a fedélzetre. Meg-megálltak közben, az ölelkező karok széjjelnyíltak, mint a virág szirmai, azután összecsucodtak, görcsös szorítással tapadtak egymásra, sováran, szenvedélyesen, majd megint széjjelnyíltak s lesiklottak bágyadtan és csüggedten. Fönn a fedélzeten a nő elbocsátotta a férfit és rálankadt a karfára.

- Nem bírom tovább, nem bírom - sóhajtotta. - Óh én jó Istenem! ha most megállítanád az időt... most amíg éjszaka van még, amíg csend van, amíg a szívem dobogását hallom.

- Ha torkon foghatnám, ha megfojthatnám ezt a percet!... - zihálta a férfi. - Érzed, hogy rohan föl a boldogság, mint a bor, felbugyborékol a torkunkba, most dalol a zamata, most fáj az édessége - még egy pillanat és mindennek vége. Óh bár torkon markolhatnám, óh bár megfojthatnám ezt a percet!

A nő a sötét vízre mutatott, a keze remegett:

- Nézd a bölcsőt, milyen puha, mily szelíden ringató. Oly szép lenne megpihenni benne és elaludni ajk az ajkon, szív a szíven.

A férfi nem felelt. A két ember karja megint összecsucodott, a két test megint egymásba merült. A korlátra hajolva, reszketve nézte a nászi pár a fekete vizet.

És lenn a hajóban egymás után lebbentek félre a függönyök s egymás után támolyogtak fel összeölelkezve a fehér párok. Mint a bágyadt fehér virágok konyultak rá a korlátra, a szellő himbálta fejüket s harmatcsöpp módjára ragyogott benne a szemük. Mind a vizet nézte, szemök vágódva fürkészte a síma fekete tükröt, karjuk sovárogra nyúlt a tenger felé.

- Ott, ott lenn - susogta reszkető hangon egy nő - ott minden alszik. Ott örökké alszanak a szemek, ott örökké álmodnak a szívek. Aludni vágyom, elaludni benned, álmodni benned.

- Ott igen, ott csönd lehet - felelte a párja - ott nem dobog a szív, ott nem ketyeg az idő, ott minden álmodik.

Némán úszott a hajó az éjszakában. A csillagok lakói sápadt fényű hosszú fonalakat eregettek le a vízbe s a vízcseppek, mint a ragyogó gyöngyszemek futottak fel rájuk; felfutottak, legurultak és szikrázott a fényességük. Olyan volt a csend, mint fönn a mennyben, mikor az Isten visszaszívja lélekzetét. De valaki görcsösen felzokogott.

A fehér árnyékok felriadtak.

Egy fehér ruhás nő, egy ifjú teremtés sírt a fődélzet közepén.

- Olyan boldog vagyok - zokogta - úgy szeretnék meghalni, lemerülni a tengerbe, úszni, úszni veled a hosszú éjszakába, mint két üveges szemű hideg hal!

Nászutas volt valamennyi, csupa ifjú pár s messze földről kerültek össze a nászéjszakájukra. A zokogó nő köré csoportosultak és halkán, fuldoklón, mint a hárfa-húrok csukló hangja, bujdosott közöttük a szó.

- Hogy sír - mondta az egyik. - Nekem nincsenek könnyeim.
- Olyan boldog. Még nem tudja, hogy az egész egy perc s az a perc mindjárt lejár.
- Ártatlan lélek. Nem keverte be bűn, mint minket.
- Nem szegett hitet, mint mi.
- Nem gázolt becsületben, vérben, mint mi.
- Elhánytunk múltat, jövőt, mindent - egy percért. Egy percért!
- Mennyi sovárgás, mennyi remegés...
- Mennyi ólálkodás, mennyi settenkedés...
- Mennyi hazugság, mennyi álnokság...
- Nagy ár - rámegy az élet.
- Valaki rászédett, valaki megcsalt minket!
- Valaki bekötötte szemünket, valaki elaltatta eszünket!
- Valaki, valaki ide csalt - és most nincsen sehol!
- Mért vártunk epedve?...
- Mért virrasztottunk?...
- Mért lestünk az álomra?...

Egy ifjú férfi kirántotta magát az ölelő karokból, a korlát felé indult elszántan és rámutatott a tengerre.

- Ott nem ketyeg az óra, ott nincsen idő, ott folytatódik az, ami itt elmúlik, ott örök az ifjúság, örök az édesség, örök a fájdalom. Oda gyerünk.

A fehér alakok előre hajoltak, lábujjhegyre álltak, kifelé nyujtották nyakukat.

Ekkor gyöngén, fázósan, mintha emberi test volna, megborzongott a fehér hajó.

A nászi párok megrázkódtak és egymásra néztek. És minden embernek sápadt volt az arca és minden embernek kinyílt a szája.

- Fázom - sóhajtotta panaszosan egy nő.
- Didergek - mondta egy másik.
- Milyen sötét az éjszaka, mily feneketlen - szólalt meg a harmadik.
- Félek, úgy félek... - susogta a negyedik.

A férfiak arca fehér volt, a karjuk hideg, amikor megölelték párjukat.

- Csitt! - rettent meg egyikük - mi volt ez?
- Csobbanás, mint amikor evezőlapátot mártanak meg.
- Loccsanás, mint amikor a vízbe esik valaki.
- Valaki a tengerbe ugrott!
- Csitt! Hallottátok? Megint loccsant a víz.
- Még egy ember? Még egy ember?
- Még egy, megint egy. Egymás után tűnnek el a vízben.

- Csend! Valaki jár a födélzeten.

- Ki az?... Óh a nagyszakállú, a kapitány.

A fehér alakok közrefogták a nagy, fekete embert és a tengert mutatták neki remegve. A kapitánynak szelíd, mély hangja volt:

- Ne féljete - mondta - nézzetek az égre. Még világosak az ablakai, még ébren benne az Isten.

- Valaki a tengerbe esett - súgta egy férfi - vagy beleugrott... Egymás után... ketten... sokan...

- A legényeim ugrottak bele, egymás után - felelte a kapitány. - Ni, most ugrik a kormányosom...

A hajó orráról akkor tűnt el egy fekete emberi alak.

- Nézzétek - kiáltotta a kapitány - nézzétek, hogy megy alá. Most összecsap fölötte a tenger, most gyűrűzik a víz... Nézzétek, a karját fölfelé tartja, széjjeltárja, a feje fölfelé néz, az Isten felé. Most kinyílik a szeme, nézzétek, hogy ragyog, a lelke nevet benne... Most már nem látni, már megy lefelé, már mélyen van.

Elhallgatott. Kezét karba rakta s nézett le merően a tengerbe. A nászói párok összebújtak s borzongva követték tekintetét. Olyan csöndesség volt, hogy a lelkük repesését meghallották.

A kapitány hirtelen hátrafordult s a vízre mutatott:

- Nézzétek azt a buborékot. Most szaladt föl alulról. Az ott lenn a mélyben most húnnya be a félszemét. Megint egy fényes buborék. Most a másikat is behúnnya. Már a szeme héján keresztül is lát. Látja a kékséget, az egyre sötétebb kékséget. Széttérjesztett karral, összecsapzott hajjal megy lejjebb, lejjebb egyre lassabban. Hetek elmúlnak, hónapok elmaradnak, s ő egyre merül, egyre süllyed lefelé oly lassan, olyan libegve, mint a hópihe a megfagyott levegőben. Évek, évek telnek s ő mindig csak megy lejjebb, s a karja széjjeltárva, a szája nyitva, mint az álmodóké. Nagyszemű halak suhannak el mellette s aranyos testük fényes vonalat húz a sötétben. Csudás pókok, szörnyeteg rákok rohannak el közelében szájtátva. És némán lobogtatják feléje csápjákat a tenger derengő színű virágai. Ő csak megy, megy lejjebb, amerre lelke van a sötétségnek, amerre világít már a homály. Ott alusznak a hangok, amikből a zene születik, ott aluszik a kék szín, ami az égboltját megfesti, ott az illatok, amikből idefönn a virágok lesznek. Kláris-barlangokban alusznak, az ágyuk csalánszövetnél is finomabb, bársonynál is puhább algából van megvetve, aminek színe olyan zöld, mint a harmatos rété, ha az angyalok nedves szemében tükröződik. Esztendőik múlnak, száz év elmúlik. A lebegő embernek megfehéredik a szakálla s a haja, pici csigák, fénylő gyöngyszemek fűződnek szálaira, ezüstös pikkelyek borítják be testét. És a feneketlenség bolygó lényei ámulva cikázzák körül, mert világosság árad belőle, mint a lámpásból. De a néma ember mindent hall, mindent lát, hallja a hangot, amely még nem hang, látja a színt, amely még nem szín, - amik még összezsugorodott, álomra nem ébredt álmai meg sem született álmodóknak. És ahogy beléjük néz, ahogy beléjük meríti fülét, összezsugorodva, álomra nem ébredve, megérzi az egész világot, azt a piciny részét, amelyről elkerült, azt amelyikbe lemerült s azt a mindannyinál nagyobbbat, amely még ezeken is túl van. És ez az örökkévalóság kezdete: látni, hallani némán, mozdulatlanul, a sűrű sötétségben lebegve gondolat, emlékezet nélkül, és süllyedni lassan, észrevétlenül egyre mélyebbre, egyre lejjebb...

A kapitány megfordult. Előtte és körötte sápadtan, ragyogó szemmel álltak a nászói párok. Hallgattak mind, a nők görcsösen férjük karjába fogódtak, a férfiak merő tekintettel néztek le a tengerre.

- Üres a hajóm - szólalt meg a kapitány - a kormányos, a vitorlások, az egész legénység lenn a tengerben. Most rajtam a sor, utánok megyek... Boldog az, aki velem jön.

Széjjelnézett a párokon, azután megindult, s a fehér párok viaskodva, támolyogva követték szótlanul. A hajó orrán megállott a kapitány. A tengerre mutatott:

- Nézzétek, milyen szép, milyen csöndes, milyen békés. Óh gyertek, amíg nem késő. Gyertek utánam a hosszú lebegésbe. Száz évig sülyedünk, amíg nem leérünk a tenger fenekére. De a száz esztendő nektek csak az az egy perc leszen, amelynek leteltétől annyira félték most. Ezer, milliom esztendeig tele lesz a lelketek azzal az édességgel, amely annyira fáj most bennetek. Odalenn semmi sem fáj. Odalenn vár a béke, a csöndesség, a megzavarhatatlan boldogság. Odalenn várnak reánk azok, akik előttünk jártak. Hosszú glédában állnak, mint egy fényes hadsereg. Ősz hajuk, fehér szakálluk odalenn is nő és mint a fehér moszat, folyik végig ezüst-pikkelyes ruhájukon. A karjuk széjjeltárva, a szemük zárva, a szájuk nyitva. Lelkük már elröppent, belőle lettek a hangok s az illatok, amik mint gyöngyszem a kagylóban alusznak a kláris-palotákban. Ha fölébrednek, ha álmodni kezdenek, szagos lesz tőlük a tenger és zenéjüktől megrészegülnek a csillagok. És odalenn ti is glédába álltok s ahogy álltok egymás mellett, összeborúlva, halhatatlan ölelésben egyesülve, felfutnak rátok a tenger csillogó virágai és koszorúvá fonódnak köröttetek. Álmodni lesznek lelketekből, álmodni, amik hosszú alvás után fölébrednek, felszállnak a tenger színére, beleoszlanak az éjszakába és megtöltik az emberek szívét... Az örökkévalóság vár lenn reánk, testvéreim, gyertek utánam, mert késő lesz. Már nem néznek ránk vissza a csillagok, már morog a tenger.

Ebben a pillanatban megrázkodott a hajó, de rettenetesen, mint az emberek, amikor végigfut rajtuk a halál hidege. És megvonaglott a tenger is; láthatatlan százöles kezek merültek belé és vadul vajakáltak benne. Messziről ordítás hallatszott.

- Hogy ordít a tenger, hogy tajtékzik, milyen hideget fúj! - gondolták a nászi párok.

De a kapitány egy szökéssel a karfán termett, megállt rajt sötéten és ráharsogott a hánykolódó hullámokra:

- Csend legyen!

És a tenger, mintha megsimogatták volna, elhallgatott abban a nyomban.

- Utánam! - kiáltotta a kapitány és levetette magát a tengerbe.

Lenn a vízben fölegyenesedett és széttárta karját a nászos párok felé. Mintha messziről kelt ének lett volna a hangja, amivel hívta őket:

- Gyertek, gyertek megpihenni, álmodni, ti szegény boldogok...

Egy sötétképű, fiatal férfi lefejtette magáról kedvesének karját és a karfához lépett:

- Én megyek! - mondta komoran.

- Én is! - kiáltotta egy másik és karjába kapta a párját.

- Mi is megyünk! mi is megyünk! - kiáltozták össze-vissza a férfiak, meg a nők.

A karok széjjelnyíltak, aztán összecsukódtak és egybeölelkezve, egymásba fonódva indultak lassan a hajó széle felé a párok.

És egyre-másra megloccsant a víz. Egymás után ugrottak le a tengerbe egybefonódva, ajk az ajkon, szív a szíven a fehér alakok. A szájuk nyitva volt, a szemök felnézett az égre.

A TÁLTOS.

A délibábos nagy pusztá kellős közepén, ahol, akár az Óperenciás tengerből merülne föl, úgy kél hajnalkor a nap tányéra, sárga színű nádasok között fehéredett egy kicsi falu. Abban éldegélt, vályogfalu viskójában, egy szegény özvegyasszony, Erzsók anyó, a siheder fiával, Istókkal. Három fiából már csak ez az egy maradt; vigyázott is rá, mint a szemefényére. Jóraivaló munkásembernek szánta, mint az apja volt. De Istóknak nem kellett a munka, a rektram is hiába fogta betűre. Csak a mezőt járta örökkön, kint bódorgott a határban édes anyja ludaival. Senki sem tudta, hol járt, merre járt, mit mívelt, amíg oda volt. De estére megtért magától, beterelte a ludakat a kis kapun, evett, ivott, azzal lefeküdt szóotalan.

Egyszer egy este sokáig hiába várta haza édesanyja Istókot. A ludak gágogva, döcögve rég betódultak már a kiskapun, el is pihentek óljukban, csak az őrizőjük nem látszott semerre. Erzsók néne csak várt, várt, de hogy nagyon késő lett az idő, megijedt, nyakára kötötte fekete keszkenőjét, botot fogott, azzal nekiindult az éjszakának. Sütött a hold, világos volt, amerre járt. A faluban mindenki aludt már, kutya se vakkantott, amikor Erzsók néne elkerült a kertek alatt. Ment, ment, amígnem eljutott egy szép nagy rétre, amin bokáig ért a friss zöld fű. Egy görcsös derekú ákácfa tövében nagy fekete ló toporzékolt. Hosszú, fekete sörény verte marját, mint az oroszláné, a szeme vörösen ragyogott mint a karbunkuluskő, a farka meg csattogott, pattogott türelmetlen forogtában. Istók ott állt mellette és símogatta a paripa fejét. Egyszer csak megszólalt a ló:

- Nosza kapj föl hátamra, kis gazdám, hadd viszlek el az Óperenciás tengerre, tengeren túl, hétfejű sárkány barlangjába, Tündérország kapujába.

Erzsók néne menten kitalálta, hogy táltos ló a fekete paripa, megijedt hát nagyon, mert az öregebbik két fia is a táltoson pusztult el. Istókhoz futott, megölelte, el se bocsátotta, úgy kérte szép szóval:

- Jaj! én szerelmes fiam, ne hajts a szavára, a gonosz beszél belőle. Leveti ez, aki felül rája, két bátyád is ez vitte a földbe ifian.

A fekete ló nem szólt egyet se, csak a szeme gyúladt ki és égett, mint két fényes csillag. Egy darabig várt toporzékolva, aztán felhorkant és eliramodott. Abban a pillantásban eltűnt a két ember szeme elől, akárha szárnyra kapott volna a kékszínű éjszakában.

Búsan ballagott haza édesanyjával Istók. Bementek szóotalan a kicsi kis házba és lefeküdtek. De Istók be nem húnyta a szemét, megvárta, amíg édes anyja elaludt, akkor fölkel, szép csendesesen kilopózdott a házból, kiállt a kis virágos kertbe és nézett föl a csillagok felé. Úgy várta meg, amíg elaludtak a tücskök s napkelet felől megvilágosodott az ég alja. Kinyújtotta két karját és nagyot sóhajtott:

- Hej, édes anyám, lelkem! Arra, arra, amerre a nap kél, arra húz a szívem.

Jókor reggel aztán, mintha semmi sem történt volna, kihajtotta édes anyja ludait a mezőre. Így volt másnap is, azután is. De harmadnap este megint magukban kerültek haza a ludak. Sivalkodva röpködtek-csapdostak az udvarra, mert a téntaszín lucskos felhőkből kövér cseppek pottyantak fejükre, Erzsók néne várta, várta a fiát, hanem az csak nem jött. Vihar kerekedett, vagdosta az esőt a szél, de az anyóka feje köré kötötte fekete kendőjét és nekiindult az éjszakának. Ment, ment, amígnem eljutott egy szép nagy rétre, amin térdig ért a nedves fű. Egy árva topolyfa tövében toporzékolt a fekete paripa. Istók ott állt mellette és símogatta a fejét. Egyszer csak megszólalt a ló:

- Nosza, kapj fel hátamra, kis gazdám, hadd viszlek föl a magasba, éjszakába, villámpengék csatájába, egyszer élni, egyszer halni, Tündérország trónusában föltámadni.

De ott termett már akkor Erzsók néne.

- Jaj! én szerelmes jó fiam, - mondta - ne hajts szavára, a gonosz szól belőle. Aki felül rája, úgy odanő hozzá, soha le nem válik róla.

Azzal megölelte, megcsókolta fiát és addig szorongatta, hogy a táltos ló elúnta a várakozást. Haragosan megrázta oroszlánfejét, nagyot dobbantott és azt mondta:

- Három nap múlva megint eljövök. Az lesz az utolsó. Ha akkor se jössz velem, sohase látsz többé azután.

Azzal felhorkant és úgy eltűnt a két ember elől, akárha szárnyra kapott volna a sötét éjszakában.

Búsan ballagott haza megint édes anyjával Istók. Bementek szóval a kicsi kis házba és lefeküdtek. De Istók be nem húnyta a szemét, megvárta, amíg édesanyja elaludt, akkor fölkel, szép csendesen kilopódkodott a házból, kiállt a virágos kertbe és nézett föl a fekete égre, amin fehéren, sápadtan úszkáltak a nagy felhők. Nézte, nézte sokáig, aztán kitérte karját feléjük és keserveset sóhajtott:

- Hej, édes anyám lelkem! Ha kend nem volna, ott járnék én most, amerre a felhő.

Megint elmúlt két nap. Harmadnap este újra gazdátlanul jöttek meg a libák. Erzsók néne most már nem várt, hanem iziben felkötötte a fekete kendőt, fogta a botot, azzal ment sietve, futva a nagy éjszakának. Kőben megbotlott, fatömbben megbicsaklott a lába, kezét, arcát megvérezte a szederinda, de futott, amíg nem eljutott egy szép nagy rétre. Az övig érő fűben toporzékolt egy árva iharfa alatt a fekete mén; akkor kapott föl rá éppen Istók. Erzsók néne összetette imádságra két kezét, úgy kérte a fiát szép szóval:

- Jaj! én szerelmes szép fiam, ne menj el, ne hagyd itt szegény jó anyádat.

De Istók megrázta fejét:

- Mindhiába, édes anyám, hí a lovam, el kell menni nap elébe, felhő nyomába messzi, messzi tengerekre, éjszakába, villámlásba, sok csatában hírszerezni, sárkányöltni, élni-halni, Tündérország trónusában föltámadni. Ne sírjon, édes anyám lelkem, mert vagy élek vagy halok, nekem el kell menni.

Azzal megeresztette a kantárt, a fekete mén futásnak eredt. Akkorákat dobbant lába alatt a föld, hogy mind összefutott reá a falu; ember, asszony, kutya rikoltott, vonított, ahogy végigrontott az utcán a táltos. Istók ott ült rajta kacagva, félkézzel a ló sörényét markolta, a másikkal cseperke-kalapját forgatta. És nagyokat kurjongatott csuda jókedvében. Édes anyja viskója előtt letépte kalapjáról a pántlikát, megcsókolta és ráhullajtotta a fakilincsre. Mintha szárnya vitte volna, úgy rohant a fekete paripa, lába nyomán felszállott a por, és a szürke felhőkben mihamar eltűnt ő is, a gazdája is.

Sok, sok idő elmúlt azután. Erzsók anyó éjjel-nappal a szentírást olvasta. És egyre szomorúbb lett, egyre jobban fogyott. Minden esztendőben hírül hozták neki vándorlegények, hogy itt látták a fiát, ott látták, ki ebben az országban, ki abban: vitte az a megbomlott paripa esze nélkül városon, falun, erdőn, vizen keresztül. A harmadik esztendő végén egyszer csak dobogni kezdett a határ. Erzsók néne kíváncsorgott a háza elé, hát már jött akkor fújva, prüszkölve a nagy fekete mén; rajta ült Istók, piros volt az arca, égett a szeme, félkézzel a paripája szőrét markolta, a másikkal karikását csattogtatta. A falu mind kigyült csodájára, de ő nem nézett se jobbra, se balra, csak az édesanyjára, s mikor az karját kitérte feléje, garabolyból szórta eléje a virágot. Csudálatos napkeleti virágok voltak, estőkben szétnyílt a kelyhük és még százsorta

szébb, szikrázó csillogó virágok hullottak ki belőlük. És ahol a havat érték, menten tavasz lett ott, és mint a színes szivárvány tekergőzött illatjuk a levegőben. A szűzeknek kettényílt a szívük kicsi szobájukban és könny futotta el szemöket, ahogy a keselylábú táltos dobogása elveszett a messzeségben.

Aztán megint sok, sok idő elmúlt. Erzsók asszony elől elfogyott az imádságos könyv, nem látta már a betűt. Ő maga is fogytán volt, hálni járt belé a lélek. Azt gondolta, sohase látja már a fiát. A harmadik esztendő közepén aztán megint csak hangos lett a határ. Az öreg asszony éppen hogy kivonszolta törődött testét a háza elé, hát már jött fújva, prüszkölve a fekete táltos; rajta ült Istók, de nem volt már piros, - fehér volt az arca, zuzmarás a haja, jégcsapos a bajsza. Mikor a szüleje háza elé ért, kivágta mellét, ránevetett édes anyjára és nagyot rikkantott:

- Ihaj hó!

De amerre elment, hideg szél húzott el arra és télre fordult a nyár, ahova fejről lehullott a dér.

Újra sok, sok idő múlt el. Erzsók néne csak nem tudott meghalni; várta a fiát. Készült rája meleg takaróval, foszlós kalácscsal, iratos orvossággal. Három esztendeig minden áldott nap kivitette fáradt testét a háza elé, úgy várta reggeltől-estélig Istókot. A harmadik esztendő utolsó napján megdobbant a határ, és jött a fekete mén, de nem vágatott most már, csak kocogott, ballagott; rajta dülöngélt a gazdája, sárga volt az arca, feketekarikás a szeme alja, beteg a nézése, merő rongy a ruhája, egy seb a teste. Édesanyja már messziről nyujtogatta feléje a karját.

- Fáradt vagy, én szerelmes fiam? - kérdezte, mint ahogy kicsiny korában szokta.

- Fáradt én, édes anyám lelkem - mondta Istók, és lecsuklott a feje.

- Gyer a karomba pihenni, puha vánkossal, meleg takaróval várlak.

- Nem lehet, nem lehet, édes anyám lelkem - mondta Istók szomorúan.

- Ehetnél, ihatnál, én szerelmes fiam.

- Ehetném, ihatnám, édesanyám lelkem.

- Gyere a karomba, foszlós kalácscsal, mézes itallal tartlak jól.

- Nem lehet, nem lehet, édes anyám lelkem - mondta megint Istók, és kicsordult a könnyje.

- Sebes a tested, gyer le hozzám, meggyógyítom iratos fűvel.

- Sebes a testem, sebes a szívem, még sem lehet, nem mehetek édesanyám lelkem.

- Ki fogja be akkor szegény, fáradt szememet? - mondta az anyóka és hamuszínűre vált az arca. A hangja is elfogyott, a vére is megállott.

- Jó az Isten, édes anyám lelkem! - kiáltotta Istók, azzal belenyomta sarkantyúját a táltosa vékonyába.

Felágaskodott a mén, aztán nekieredt eszeveszetten a pusztának. Egy-kettőre el is vezett benne.

És megint sok, sok idő elmúlt, sokszor fordult hármat az esztendő, de sem Istókot, sem a táltosát nem látta többé senki.

A BEHÚNYTSZEMŰ EMBER.

Az én falum csöndes egy kicsiny falu volt. Világosságot, illatot, nótát belőle hoztam el egy egész életre valót a tarisznyámban, a gyermeki lelkemben; egyéb emléke alig is maradt bennem, legfőleg néhány emberi ábrázat, néhány név: Bozó Péterék, Harangozóék... Gazdaemberek voltak, apák, fiak s lányok... A Bozóék udvarán élt Gyólcs Andris. Az ő alakja, az ő élete és halála az emlékeim közé tartozik, azok közé, amiket megőriz az ember.

Akkortájt hallottam először hírért az iskolában Sámsonnak, a filiszteusverőnek. Amikor szegény fejét elhurcolták a pogányok palotájába s ő két karjával megrázta az istentelen ház oszlopaikat, olyankor mindig Gyólcs Andris jutott az eszembe. Mert Gyólcs Andris is vak volt, s amióta egyszer a magam szemével láttam, hogyan rántotta ki a kátyúból Bozó gazda sárba dagadt szekerét, az én bámuló-ámuló szemem benne csodálta az emberek legerősebbikét. Bozóéknak messziről jött atyjafia volt, árva fiú. Kegyelemkenyéren tartották, mivel embernek való munkára nem foghatták. A házat őrizte, kitakarította az udvart, a szérút, ellátta a jószágot, mert úgy tudta a járást otthon, mintha nem is egy, de két pár ép szeme volna. Éjszaka kutya helyett is ő vigyázott a házra. Nem egyszer találkoztam vele öreg este, amint lassú, biztos lépéssel körüljárta a kertjüket; két karját előre nyújtotta, a fejét fölszegte, mintha világtalan szemével a csillagok közt keresné az utat. Amerre elment, elhallgattak a szerelmes párok és soká utána néztek a lányok.

Mi, gyerekek, kedveltük Andrist, mivel szívesen szóba állott velünk és meséket tudott; de a falubeliek nem szívelték, kivált a legények. Az édesapám béresei is sanda szemmel nézték. Azt híresztelték róla, hogy alakoskodik, hogy a szemének semmi híja, hogy úgy színleli a vakságot, mert nem kell neki a munka. Ez a mende-monda gondolkodóba ejtett és képzeletemet izgatni kezdte Gyólcs Andris két behúnyt szeme, mint a becsukott zsalugáter, amelynek lécei közül fény szűrődik ki.

Összebarátkoztunk. Vakáció-időben, amikor minden épkézláb ember a mezőn dolgozott, Andris egymaga volt otthon a csűrben. Létrán kapaszkodtam fel hozzá a hiúra, a mező aszú illatai közé, a félhomályba, amelyből a tető résein át egyenest a napba, Istennek vakító szemébe látott az ember. Andris hanyatt dőlve feküdt a szénában, elmerült benne, mint a vízben, csak két karja látszott ki belőle és szétnyitott ujjain sétált erdő-mező minden bogara. Otthon lehettek rajtuk, nem féltek a gazdától, nyugodtan szedték a lábukat, zümmögve fel-felröppen-tek, ide-odacikáztak, azután megint visszatértek pihenőre Andris bütykös ujjaira. Andris ösmerte valamennyit, rájuk érzett az érintésükről, nevéen szólította őket és csak úgy a foga közül, csöndesen, tréfásan mondogatott mindeniknek valami vidámat.

Egyszer csak elhallgatott és sokáig nem szólott egyet sem. A szeme héja oly puhán és szelíden símult szeme golyójára, mintha nem is vak emberé volna az, mintha élne a szeme, csak aludnék.

- Alszol, Andris? - kérdeztem tőle végre, mert félős gondolataim támadtak.

Meg se moccant, úgy felelte mosolyogva:

- Nem én. Csak nézek, nézdegélek.

- Hát mégis látsz a szemeddel? - kérdeztem megkönnyebbülve is, meg szoronkodva is.

- A szememmel?... Hüm! Látok hát.

- Aztán mit látsz?

- Hogy mit? Ami éppen eszembe jut. Az imént három szépséges tündérkisasszonyt láttam, meg a cifra palotájukat, benne három aranyos frajtot, meg három ezüstös lovászmestert.

Félig nevetve mondta. Nagyon elhallgattam, s ebből kitalálta megrökönyödésemet; egyszerre csak rámtámadt jókedvűen.

- Talán bizony azt hiszed, nem is látok?... No megállj, most mindjárt belédnézek. Egy-kettő, jól begombold azt a kabátot, mert mindent elolvasok, ami a lelkedbe van írva.

Önkéntelenül összehúztam magamon a kabátot. Zavart voltam, nem tudtam, tréfál-e, komolyan beszél-e Andris.

De már öneki akkor másfelé akadt dolga. Egy kurtafullánkú, sárgahasú nagy méh szállott az ujjá végére, azzal pörölt.

- Ihol ni a fogatlanja! Hát a féllábú szolgálmat hol hagytad?... De hamar megjöttél, te naplopó, te. Nem ízlik a munka a ténsúrnak, jobb itt a hűsön, mint odakinn a melegen, he? Hess innen, ingyenélő mihasznája!

Azzal óvatosan szája közelébe vitte az ujját és ráfújta a méhre. A sárga bogár szárnyra kapott, boszús döngicséléssel körülropkodta Andris fejét, aztán kisuhant a tető fényes hasadásán.

- Ennek ugyan megadtam - dűnnyögte Andris elégedetten - mind ráraktam a sok rosszat, amit nekem szokott felhányani gazduram.

A szája széthúzódott, a fogai kibújtak, szótlánul nevetett. Megint hallgatott jó ideig.

- Most is nézegetsz? - kérdeztem végre.

- Most is.

- Hát most mit látsz?

- Látom a jó Istent - mondta csöndesen. - Lócán ül és angyalkákat tart az ölében. Símogatja, ölelgeti őket, mint az édes gyerekeit. És előtte állnak a jó lelkek, háta mögött a rossz lelkek.

A jó Istent magam is ösmertem a szentképekről. Fejembe vettem, hogy próbára teszem Andrist, ha igazat beszél-e.

- No, hát akkor mondd meg, milyen a jó Isten?

- Hát jó - felelte Andris egyszerűen. - Jó. A hangja úgy szól, mint a templomban az orgona. És mindenkit szeret, akinek rendben a szíve.

- De a szakálla? - faggattam makacsul. - Milyen a szakálla? Fehér-e, hosszú-e?

- Azt én nem tudom. Elég nekem annyi, hogy a szavát hallom, meg a fejemen érzem a kezét, valahányszor rája gondolok.

Az én lelkiösmeretem nem volt olyan rendben, mint Andrisé; abban is hagytam a faggatást. Andris féloldalt fordult s most már nem láttam az arcát. Hallgatott ő is, hallgattam én is. Meleg volt nagyon, mert a napfény megtüzesítette már a tető zsindelyeit s a levegő megrekedt a padláson. Úgy voltunk rajta, mint egy kis szigeten, amit mindenfelől ostromol a napfény. A forró, fehér fényesség mindenképpen igyekezett befelé, a legkeskenyebb réseket is megszállotta. Kívül, a kis sziget körül, zümmögött, dorombolt, zúgott az élet, a számtalan kicsi bogár mind jött, ment, be-beröppent a fényességről az árnyékba, körülnézett belül, azzal huss! igyekezett kifelé.

- Szt! - szólt rám egyszer csak Andris. Fölkelt a helyén s a fülét hegyezte.

- Hallod? - súgta a fülembe. - Hallod a vén brúgóst?

Nem hallottam én semmit, csak a napsütést, meg a bogárzúgást.

- Már ereszkedik lefelé a kötelén. Most muzsikál. Hallod?

- Ki muzsikál?

- Hát az ott la! - mondta Andris, s a tető legsötétebb zugolya felé mutatott. - A vén pók. Hallod, hogy pengeti? Az ebédjét hívogatja, légypecsenye kéne ő kelmének. Nagy kutya az öreg!

Csakugyan egy nagy pók kúszott lefelé a hálójában. Óvatosan lépegetett törekeny lábszárával, meg-megállt hallgatódzni minduntalan. De a muzsikáját én nem hallottam. Meg is mondtam Andrisnak. Ő nevetett rajtam.

- Még ezt se hallod? Hát az éjjeli bogarakat hogyan hallanád akkor? Azok hegedülnek csak csöndesen. Olyan nesztelen húzzák, hogy azt hinné, aki hallja, száz mértföldről jön a hangjuk.

- Te mégis meghallod?

- Meg én, kivált ha kinyitom a fületem. Estenden, mikor a jó Isten ráfúj a napra, mint a lámpásra, hangya, pók lefekszik aludni. Akkor ébred a sok éjjeli bogár, nekik olyankor reggeledik. És egyszeriben rákezdenek a nótájukra, fújja, pengeti, riszálja mind. Hívogatják, csalogatják egymást, aztán meg összebújik kettő-kettő és egyszerre húzza. Nincs az a cigány, aki különkülön tudná. Olyan csöndes a muzsikájuk, hogy elaluszok tőle; különben reggelig elhallgatnám.

- Ha én is veled lehetnék egyszer éjszakára, Andris! - mondtam vágyakozva. - Megvárom ma, amíg lefeküsznek odahaza, akkor megszököm, eljövök hozzád. Jó?

- Minek jönnél? Úgy se hallanál te semmit abból a muzsikából. Nem úri fülnek való az.

Nem volt a szavában se gúny, se lenézés, mégis megértettem belőle, hogy nem bocsát a közélébe, nem kell neki a barátságom. Elszontyolodva bucsúztam el tőle.

Este mégis csak megszöktem hazulról. Lesbeálltam Bozóék háza közelében és vártam Andrisra. Ki is jött nemsokára a kisajtón. A hold rávilágított, jól láttam tagbaszakadt alakját, durva csizmás zömök lábszárát. Ment előre lassan, a házak mentén, fejét fölfelé fordította az égnek. A verejtékes mezei munka után a falubeliek aludni tértek már, csak egy-egy nehéz álmú öregember pipázott szótalan a háza előtt; a kapuk alatt a legények bucsúzkodtak a lányoktól. A vak Andris kitért két karjával egyenest a szerelmes párok felé tartott, mintha megakarná ölelni a lányokat. A párok széjjelmentek előle; a legények halkan elkáromkodták magukat, összecsikorgatták fogukat; a leányok megfordultak és sokáig néztek utána.

Andris csak ment végig lassan az utcán fölvetett fejjel, széttárt karral; az utolsó háznál befordult a kertek alá, ahol már a mező kezdődött; ott még lassúbb lett a járása, meg-megállott, hallgatódzott, megint nekiindult.

Az éjjeli bogarak titokzatos muzsikájára hiába voltam kíváncsi; nem hallottam én egyebet, csak a tücskök fűrészelő cirpegését.

Hátha holnap! - gondoltam.

És másnap megint rálestem Andrisra. Harmadnap is.

A legények mind dühösebbek lettek láttára. Egyik-másik rája mordult, meg is fenyegette fogacsikorgatva:

- Erre ne gyer többet, mert keresztülmegyek a lelkedem!

Mintha meg se hallotta volna. Azután is a házak előtt ment el, s a falu leányzói megint utána néztek és még szótlanabbak lettek.

A faluban pedig nőtt, nőtt Gyólcs Andris iránt a gyűlölség. A legények alkonyatidőben össze-összeverődtek és sötét arccal tanácskoztak. A mi béreseink is köztük voltak. Gyólcs Andris neve forgott a szájukban, róla beszéltek, ellene készülődtek. Egyre sűrűbben bújtak össze, egyre vadabb lett a szemük járása.

- De miért haragusznak rá? - kérdeztem magamtól, és sehogy sem értettem, mit akarnak tőle.

Magától Andristól tudakoltam végre. Nem felelt mindjárt a kérdésemre.

- Miért? - mondta azután. - Mert vak vagyok. Mert nem látom őket és elmegyek mellettük.

Többet nem mondott, hiába kérdezgettem.

Napról-napra nyugtalanabb lettem, mert megéreztem, hogy veszedelem készül, kiolvastam az emberek szeméből, hogy rosszban törik a fejüket, és föl nem értem ésszel, mért akarják bántani Gyólcs Andrist.

Egyszer egy nap azután, egy forró nyárutói vasárnap a falu végén, az utolsó házon túl, ahol Andris a kertek alá szokott kerülni, ott láttam egy csomóban a haragosait. Lesben vártak reá. Rohantam Andrishoz. A csűrben játszott bogaraival.

- Andris, - mondtam lelkendezve - ki ne menj ma este az utcára, az alvégen rossz emberek lesnek rád.

- Én senkitől se félek, - felelte Andris szelíden - én nem bántok senkit, én nem haragszom senkire.

- Csak az egyszer ne menj ki este - kértem rimánkodva.

Andris megcsóválta a fejét; nem szólott egyet sem, megfogta a kezemet. De én tudtam, hogy kérés, rimánkodás, minden hiába. Még sem volt nyugtom. Se láttam, se hallottam már: berontottam Bozóékhoz, fölvertem hevertéből a gazdát.

- Péter bácsi, - mondtam - Péter bácsi! Meglesik ma este az Andrist. Ne hagyja, hogy elpusztítsák!

Bozó gazda visszafeküdt a lócára és rám szólt haragosan:

- Hadd pusztítsák! Elkél neki, mit bújik a lányok közé a vak fejével.

Otthon nagyon megrémültek tüzelő arcom láttára. Az apám megtapogatta homlokomat, karon fogott és bevitt a szobámba.

- Mi bajod, fiú, hiszen lázas vagy! - mondta nyugtalanul.

- Apám, - kiáltottam - apám! Mért haragusznak az emberek Gyólcs Andrisra?

Az apám rám nézett. Emberszerető arcában, férfias szemében valami idegen kifejezést láttam, aminőt addig soha, valami keményet, szinte könyörtelent. Nem felelt a kérdésemre. Levetkőztetett, lefektetett, azután mellém ült, az ágyam szélére.

Már előfogott a hideglelés. De én nem tudtam másra gondolni, csak Gyólcs Andrisra.

- Apám, - kiáltottam - apám! Mért kell meghalni Gyólcs Andrisnak?

Az apám lehajolt fölébem és megcsókolta homlokomat.

- Csitt, fiam, - súgta fülembé - húnyd be a szemedet és álmodjál szépeket.

Egyébről azután nem tudok. Utóbb hallottam, - hetek múltán - hogy éjjél táján vad sikoltással vertem föl a házat. Akkor lehetett, amikor kint a faluvégen agyonütötték Gyólcs Andrist, aki behúnyt szemmel járt az emberek között.

LALA NÉNÉM.

Tőlem kapta ezt a nevét, még amikor csöpp gyerek voltam és az emberi hangokat csak tökéletlenül tudtam utánozni. Utóbb mások is így hitták, talán mert könnyű, testetlen, dalmódra hajlékony, dalmódra röpködő lényéhez nemcsak névnek illett ez a két szótag, hanem szinte szövegül is.

Valami nagy bánat érte egyszer, és meggyógyulni hozzánk küldték szülei föl, a magas hegyek közé felejtett kicsi faluba. Egészen fiatal leány lehetett még akkor, akármilyen meglett embernek is tetszett nekem. Nagyon szerettem, ő volt az egyetlen emberi teremtség, aki pusztá szóval is boldogult velem, ha taplósan puha kezével, melynek bársonyosságát és édes melegét most is érzem, megérintett, az olyan hatású volt reám, mint a mesében a tündérek érintése. Játzó-pajtásom volt és egyben néném, pártfogóm, aki a szülei szigorúságot enyhítette, aki büntetéseimben megosztott velem. Ma is emlékszem még vidám felkacagásaira és dallamos hahotáira. Ha nagyon megerőltetem emlékezetemet, akkor fölrémlik sírásának hangja is. Abban az időben akárhányszor nevetés közben sírva fakadt, kifutott a szobából és sokáig nem mutatkozott. Mesét mondani nagyon szépen tudott akkor is, évek múltán is. Meséit maga költötte és az volt bennök a legvonzóbb, hogy mesélés közben alakította őket ismert emberek ismert sorsából. De meleg kezében a történet gyurmája megfinomodott, könnyebbé lett, áttetszővé, szivárványossá.

Igen, igen rég volt mindez. Olyan rég, hogy mindabból, ami akkoriban történt velem, semmiről nem tudnék ma, ha Lala néném később, mikor diáknak felkerültem az ő házukba, viselt dolgaimat rendre el nem mesélte volna. Ő volt az én hőskorom krónikása; nélküle bizony el se hinném ma, hogy én is voltam valamikor utcarossa, ostorpattogató, állatnyomorgató vadember.

- Emlékszel?...

Ezzel a kérdéssel kezdte Lala néném mindig a mesét, hogy azután belemerüljön egy-egy kicsi esetbe és kitérítse, megnövegye nagy és jelentős történetté. Nagyon élénken beszélt, mese közben újra végigélte az apró eseteket, utánozta az én gyermeki hangomat, sírásomat, nevetésemet, a fintoraimat, közben ő maga is újra elkacagta hajdani kacagásait, vagy szörnyűködött és rémüldözött, s olyankor a szeme nagyon kitérít és dús, bolyhos szemöldöke magasra felhúzódott.

- Emlékszel, mikor egyszer télnék idején elszöktél hazulról, aztán a parasztgyerekekkel kimentél a fagyos rétre, aztán a patak partján, a füzesnél, lerántottad a csizmádat és mezítláb pacskoltál a vízben, rákot akartál fogni benne, mint nyáron. Istenem, hogy meg voltunk mi rémülve otthon, mikor kékre-zöldre fagyva hazavetődöttél. Azt hittem, megöl a bánat...

A szíve mindig is gyöngye volt Lala nénémnek. Mese közben, ha izgalmas jelenetre került a sor, mindjárt ahhoz kapott.

- Megöl a bánat...

Sokat hallottam tőle, kedves szavajárása volt ez, de voltak egyéb szólás-mondásai is, amik épp úgy hozzátartoztak alakjához, lelke kifejezéséhez, az egész mivoltához.

- Emlékszel?...

Nem, nem emlékeztem én semmire. Nem is akartam emlékezni, inkább tízszer, inkább többször is elbeszéltem ugyanazt a kalandomat. Büszkén hallgattam vitézi tetteimet. Lala néném valami szemrehányó hangot igyekezett elbeszélésébe vegyíteni, de könnyű volt ki-

éreznem belőle, hogy alapjában ő is örült az elmúlt dolgoknak. Akárhányszor elmesélte ugyanazt az esetemet, mindig újnak tetszett a történet, mintha először hallanám; és mindannyiszor nekiújt lelkesedéssel néztem vissza hajdani enmagamra. Hogyne. Mikor fakardosan azzal fordultam ki a kapun, hogy addig haza se várjanak, míg a világ minden gyíkját és békáját ki nem irtottam, mivel hogy belőlük lesznek, ha megnőnek, a sárkányok és egyéb szörnyetegek. Kis falunkat a szomszéd falutól egy magas hegy választotta el. A hegy oldalán kanyarogva vitt az ösvény, amíg nem egy helyütt két ágra vált: az egyik - a régi ösvény - egyenesen ment előre, de nem messzire juthatott, mert hajdanában egy nagy felhőszakadás kimosta alóla a hegyet és rengeteg szakadékot nyitott a közepén. Úgy megkeskenyedett a mélység mentén az ösvény, hogy istenkísértés lett volna végigmenni rajta. Nagy fakeszt figyelmeztette a veszedelemre már messziről az idegen falubelieket. A babonás nép kísérteties történeteket tudott a mélységről, azt beszélte róla, hogy egy gonosz manók lakta feneketlen barlangnak a gádora. Gyíklesés közben egyszer bekanyarodtam a vakösvényre, a szakadék széléig mentem rajta, legurítottam belé egy nagy követ, fennen szólítottam a barlang gazdáját, a hétfejű sárkányt, bújjon elő, ha olyan nagy legény. Valami megzörrenhetett, mert egyszerre elfogyott a bátorságom, vad futásnak eredtem és meg sem álltam hazáig. Micsoda rémüldözés volt az otthon, mikor kivallottam, hogy miben jártam. Lala néném soha el nem tudta felejteni azt a jelenetet, az én ijedt gyermeki arcomat, meg a maga nagy felindulását.

De gyermekkorom történetének egyéb jeleneit sem tudta elfelejteni. Lúdbőrözve beszélt arról a nyári napról, amelyen néhány falubéli ember hírül hozta, hogy a határban az aratók megtámadták az uraság tisztartóját és azóta alighanem agyon is szabdalták már kaszával. Apám puskához kapott és néhány vasvillás emberrel rohant ki a faluból. Én észrevétlenül utánok. Akkor értem a csatatérre, mikor apám a vérbeborult tisztartó elé állva, ráfogta puskáját a vad kaszásokra. Vértagyasztó jelenet volt az - beszélte Lala néném - mert a kaszások meg nem ijedtek ám az apám puskájától. És a jó Isten a tudója, hogy mi történik, ha én, a csöpp ember, valami szent sugallatra apám, meg a kaszások közé nem ugrom. Nagy bátran lekaptam fapuskámat a vállamról és a marcona embereknek szegeztem. Egy ideig farkasszemet néztünk egymással, akkor valaki elnevette magát, utána a többi és végezetül mindenki nevetett. Csak az apám maradt meg komolynak. Hazamenet egész úton egy szót sem szólt hozzám, de otthon egy régi családi aranyereklyét akasztott a nyakamba.

Még sok, sok egyéb történetkéjét tudta Lala néném a gyermekkoromnak. Egyszer a vödörbe akartam ülni, hogy leereszkedem a kútba, mint a mesebeli rókakoma. Hosszan tudott beszélni azután két halálos betegségemről, amikből csodamódra láboltam ki. Nagyon mulatságos történetek voltak, mulatságos nekem még a siralmasa is, nem tudtam betelni velők.

- Te ugyan könnyen nevensz - mondogatta tréfás nehezteléssel Lala néném - de lettél volna a mi helyünkön. Jó Istenkém, hányszor voltam úgy, azt hittem, no most mindjárt véged van! Mennyit sírtunk miattad, az anyád, meg én. Mert hiába volt minden, hiában őriztünk, mint a szemünk fényét, míg az ember egyet fordult, eltűntél, mint a kámfor. És ha eltűntél, az már veszedelmet jelentett. Olyankor már összeszorult a szívünk és imádságra tettük össze kezünket. Így tűntél el egyszer egy ebéd után is, miközben anyád, meg én ledültünk egy kicsit. A házunkkal szemben emelkedett egy igen, igen magas hegy. A csúcsa egy magános, roppantul meredek kőszál volt. Ahogy gyanútlanul kinézek az ablakon, hát egy pici fekete pontot látok az oldalán mozogni. De igazán olyan picike volt, mint egy gombostű feje. Gondolom magamban, talán nem jól látok, tán a szemem káprázik. Lehetetlen, hogy arra a meredek szirtre teremtett lélek felkapaszkodjék. Onnan még a zerge is leszédülne. Ahogy nézem, nézem a mozgó pontocskát és töröm a fejemet, egyszer csak a szívembe nyilal valami. Szempillantás alatt eszembe jutsz te. »De nem, az nem lehet« - mondogatom váltig - »hogy juthatna fel oda ember is, hát még egy ügyefogyott kicsi gyerek«. Addig, addig bátorítom magamat, amíg nem csak befutok a messzelátóért, fölnezek a hegyre, és akkor a csúcán, annak a

rettenetes sziklaszálnak a hegyén, ott látlak téged. Nem is tudom, mi történt azután velem, de ájultan szedtek föl az ablak alól. Mire magamhoz tértem, már te is otthon voltál. Észre sem vette senki, hogy eltűntél volt, s hogy hol jártál azt csak én tudtam. Én azután kérdőre fogtalak és kivallattalak. Soha el nem felejttem, ahogy ott álltál előttem durcásan és haragosan. »Jaj, te szerencsétlen kisember! - támadtam rád. - Minek mentél föl a hegyre? Hogy is juthatott eszedbe az olyan istenkísértés?« Te haragosat dobbantottál és sírva fakadtál. Azt hitted, hogy az a mi hegyünk a világnak legmagasabb hegye. Azért akartál fölmenni rája. Mikor azután a tetején voltál, azt láttad, hogy mögötte még magasabb hegyek is vannak. Ezen nagyon elkeseredtél. Hát ezt már meg nem állhattam nevetés nélkül. No csak ez kellett neked. Olyan veres lettél, mint a pulyka. Forgolódtál, ugráltál, táncoltál mérgebben és végre kijelentetted, hogy megvárod, amíg nagy leszel s akkor azért is fölmászol a világ legmagasabb hegyére... Ilyen bolondos egy kisfiú voltál te.

Lala néném mosolyogva nézett a szemem közé, azután így folytatta:

- Istenem, milyen boldog is voltam, hogy baj nélkül kerültél vissza a hegyről. Annyiszor láttalak veszedelemben, hogy arra kellett gondolnom, valami gonosz szellem hajt a halál felé. El akar pusztítani fiatalon: de a jó Isten nem akarja, hogy bajod essék. És ekkor azt gondoltam, hogy a jó Isten talán tartogat valamire, talán szüksége van rád, talán arra szánt, hogy az embereknek hasznára légy...

Így mesélgetett Lala néném, ha együtt voltunk ketten. Mindig a gyermekkoromról mesélt, annak is arról a bizonyos részéről, amelynek egy kicsit ő is szereplője volt. Azóta sokszor elgondoltam, hogy bizonyára a maga életének nevezetes emlékei húzták vissza abba az időbe. Hisz említettem, hogy nehéz bánattal került hozzánk, egy egész életre való csalódással. Akkor bucsúzhattam el a jövőjétől, akkor mondhatott le mindörökre arról a reménységről, hogy asszony, hogy anya lesz belőle valaha. Szegény gyöngye szíve is akkortájt eshetett abba a betegségbe, amelyből soha többé kigyógyulni nem tudott. Attól fogva vigyázott mindenki, aki szerette, arra, hogy sem ijedség, se hirtelen öröm, vagy fájdalom ne érje. Egyszeriben megölhette volna. De Lala nénémre nem volt könnyű vigyázni. Eleven, nyughatatlan, jókedvében pajkos és féktelen teremtés volt. Olyankor azután nem bírta magával, kacagott, kacagott, egyre vékonyabb és magasabb, csukló, szívéből fuldokló hangon. Hozzátartozói rettegetek az ilyen jókedvétől és kérlelve csitították:

- Az Istenért, ne neved már!

- Azt akarjátok tán, hogy sírjak? - kérdezte Lala néném és a következő pillanatban csupa könny volt a szeme. Azután halkán, visszashítt lélekzettel zokogni kezdett, s attólfogva nem látszott szemében könny, mert egy-egy felcsukló hanggal elnyelte őket. Később beláttam, hogy a kacagás csak egyik módja volt a sírásának.

Lala nénémrel a barátságom még szép néhány esztendeig eltartott. De azután levettem a diákgúnyát, és messzire elkerültem tőle is, mindenkitől is, aki az ifjúkoromhoz tartozott. Nagy szelek fújtak akkoriban, keresztül-kasul jártak rajtam és kivittek belőlem minden játszi emléket. Eleivel sokat gondoltam Lala nénémre, de azután mind kevesebbet. Eleinte írni is készültem neki gyakran, de utóbb már mind ritkábban. Akkor már valami nyugtalansággal gondoltam rá, lelkifurdalással. Úgy tetszett, hogy tartozom valamijével, valami soha ki nem mondott ígéretféle beváltásával és hogy hűtlen adósa vagyok. Nagyon nyomasztó érzés volt ez, úgy igyekeztem elfojtani, hogy lassanként beködösítettem magamban Lala néném emléket. Nem is volt az olyan nehéz, csak lassú egy kicsit. Azzal vígasztalgattam magamat, hogy bizonyára megharagudott rám s ha jelentkezném is, nem akarna most már rólam tudni. De ezt magammal sem tudtam elhithetni. Hogy Lala néném, lelkemnek puhakezü símogatója, haragudnék énrám! Nem. Azt nem hihetem. De hátha elfeledett, mint én őt. Hisz olyan könnyű elfelejteni azokat, akiket a földön legjobban szeretünk. Ki tudja, mennyire megöregedett,

amióta nem láttam. Mindig is beteges volt, talán... talán nem is él már. Oly messze vagyok mindenkitől, aki ismeri és szereti, oly réges-régen nem hallottam hírét... hátha meghalt már... Így temetgettem magamban Lala néném emlékét és idővel valóban úgy éreztem, hogy nő, nő fölötte a sírdomb, ahogy gereblyézem reá a hantokat.

Ekkor egész váratlanul levelet kaptam hazulról. Arról értesítettek benne, hogy Lala néném halálán van és hogy látni szeretne. Elfacsarodott a szívem, és egyszerre tele lettem emlékekkel. Egyszerre mindenre, mindenre emlékeztem, a legapróbb, a legjelentéktelenebb részletecskékre is. Egyszerre megjelent előttem Lala néném karcsú és elegáns alakja, mindig takaros, mindig választékos személye. Fülemben megtelt símogató hangjával, trilláival, amik oly jól kifejezték lényét. Megkerestem leveleit és elnézegettem puhán gömbölyű betűit.

Azután hirtelen elhatározással vasútra kaptam és hipp-hopp ágya előtt termettem. Előbb a lelkemre kötötték, hogy csínján bánjak a beteggel. Úgy meggyöngült a szíve, hogy minden, a legparányibb izgalom is, örökre elállíthatná verését. Lala néném lankadtan feküdt hófehér ágyán. Takaros, csinos volt most is, mint mindig. Bronzosan derengő sötét haja, habosan, pajzánul ült meg fején, a kék szalag, ami keresztül volt kötve rajta, egészen fiatalossá tette a beteget.

Mikor benyitottam, fölemelte karját és vékony ujjaival intett, hogy menjek hozzá közelebb. Mosolygott, mint régen, valami szemérmatosan lányos mosolygással. Lehajoltam hozzá és megcsókoltam kezét. Ő fejemre tette másik kezét és símogatta a hajamat, a homlokomat, arcomat, mint hajdan, mint gyermekkoromban. Még mindig taplósan, foszlósan puha volt a keze.

Megszólt. Hangja, az az édes, dallamos hang már csak suttogás volt. Azt mondta, hogy üljek le az ágya szélére; és én leültem, mint hajdan ő az enyimre.

Szóltanul rám mosolygott, de jól láttam, mosolyán keresztül mily aggódva fürkészi barna szeme az arcomat. (»Mennyire megöregedtél!« mondta rám mindenki, aki annyi ideje nem látott, mint ő.) Visszamosolyogtam, mert lesóványodott arcának abban a mozdulatában ráismertem hajdani mosolyára, vidám felkacagásaira, egész leányos üdeségére. És ahogy emlékeimet rendezgetve, egyiket alábuktattam a feledésbe, a másikat kihúztam belőle, ahogy az álmok, az emlékek, a való között a jelent keresgéltem, lassan visszasülyedtem az időben s úgy tetszett, mintha innen sohasem is távoztam volna, mintha számlálatlan esztendőök óta ülnék egyhelyt, egy beteg gyermeknek ágya szélén én, az öreg ember, és mesélnék, mesélnék hosszú meséket, amiknek végére nem tudok érni, mert tele velök a tarsolyom, s az élet oly rövid. Olyan könnyűnek, olyan vidámnak éreztem magamat, amilyennek már nagyon régideje nem. Lala néném mosolygó arcán szívemből tudtam nevetni, száz bohóság jutott eszembe és mind elmondtam, mint ahogy beteg gyermekeknek szokás.

- Emlékszel?... - kérdeztem Lala nénémtől minduntalan, mint ahogy valamikor ő kérdezte tőlem. - Emlékszel, milyen jókedvű tudtál lenni, hogy szökdécseltél, hogy énekeltél, utánoztad a kanári madarunk nótázását:

Lala, lala, lallala, lallala.

- Azért is híttalak Lalának, Lala nénémnek, madár nénémnek, dalos nénémnek? Emlékszel?

Lala néném azonban semmire sem emlékezett. Nem mondta ugyan, de mosolyogva imbolygatta gyöngén a fejét. Úgy tett, mint mesehallgatókoromban én: nem akart emlékezni a régi kis történetekre, hogy újra, meg újra elmondjam őket. És én mondtam a mesét készségesen, fáradhatatlanul. Csodálatos módon minden eszembe jutott annak a fehér nyoszolyának partján. Végtelen mulatságos eseteket tudtam. Mikor Lala néném apám puskaporát keverte Sanyi

bácsi dohányába, hogy a jámbor öreg nem győzött prüszkölni pipázás közben. Meg mikor a Ridli Mariska tánclépését mutatta, a vénkisasszonyét, aki oly vigyázatosan illegette lábát, mintha tojások között tipegne. Hát a jó Hoják bácsit, aki olyan furcsán énekelte föl minden reggel a verandánk felé, hogy: »Hát ma hová lesz a séta?«, ki tudta oly tréfásan utánozni, hogy a nevetéstől könnybelábadt minden ember szeme?

- Emlékszel? Mikor egyszer a Ridli Károly nagy bokor virággal lepett meg, másnap este pedig éjjeli zenével? Harmadnap úgy vitték haza a korcsmából, mert a maga lábán nem bírt volna. És egész úton azt hajtotta, hogy neki már kámpec ez az élet, mert hogy nem szereti őt egy kisleány. Emlékszel arra a kisleányra, Lala néném?

Lala néném csöndesen, szégyenlősen mosolygott. De egyszerre szívéhez szorította kezét és kinyitotta száját, mint aki mélyet, nagyon mélyet akar lélegzeni. Szegénykében alig-alig járt már a levegő, sovány kis arca kivörösödött, majd belesápadt az erőlködésbe. Csak lassan, sokára könnyült meg. Akkor, mintha az előbb mi sem történt volna vele, mosolyogni kezdett és halkán, bársonyosan mondta:

- Emlékszel? Volt egyszer egy kisfiú, az majd meghalt egy szép macskaszemes kövű gyűrűért. Hogysisne! mondta neki a nénje, mikor a nyakába csimpajkózott és a gyűrűt kérte rimánkodva. Emlékszel? Nézd, megvan még. Most neked adom, viseld az én emlékemre, ha már nem leszek majd...

Azzal lehúzta a gyűrűt, megfogta a kezemet és ráhúzta ujjamra.

- Emlékszel? - kérdeztem kis idő múltán én. - Volt egyszer egy kisfiú és volt egyszer egy szép nagy lány. Az a szép nagy lány nénje volt a kisfiúnak. A kisfiú nagyon szerette Lala nénjét és így szólt hozzá egyszer: ha én egyszer akkora leszek, mint te, akkor minden legényt megverek, még a Tornyai Pistát is, ha téged kerülget, és akkor téged elveszlek feleségül.

Nevetve néztem Lala nénémre. Gyöngé pirosság futotta el szűzies arcát, lehúnyta a szemét és mosolygott. Mosolygott és egyszer csak egy nagy könnycsepp buggyant ki a szeme szögletéből, utána még egy, azután a harmadik. Arra felnyitotta szemét és mosolygott, mintha nem is sírt volna az imént.

Nem is tudom, meddig enyelegtünk így. Lala néném csak szótlanul mosolygott, mint akiben fáj a hang; én helyette is kacagtam. Egyszer csak ismét megszólalt Lala néném. Azt akarta, hogy hajtsam le egészen hozzá a fejemet. És akkor a szemembe nézett hosszan, mélyen, mint kicsi gyermekkoromban, mikor tudta, hogy hazudok és az igazat akarta szememből kiolvasni.

- Kisfiam - suttogta - kisfiam, engem megöl a bánat, hogy olyan szerencsétlennek látlak.

És mosolygó szeme nedvességben úszott. De én bátran visszaadtam a nézését és elnevettem magamat, mint hajdanában, mikor tréfásan farkasszemet néztünk Lala nénémmel és mindig ő győzte tovább.

Lala néném nem ellenkezett, csak mosolygott nagy csöndesen:

- Emlékszel? - kezdte némi idő múltán. - Volt egyszer egy kisfiú, az fölmászott egy magas hegynek a tetejére...

Mohón vágtam a szavába:

- Emlékszem-e? De nagyon emlékszem. Hogy is felejtettem volna el, mikor az volt a legkedvesebb mesém. Hadd mondok csak tovább... fölmászott egy magas hegynek a tetejére, mivel azt hitte, hogy az a legmagasabb hegy a világon. Csakhogy nem az volt ám a világ legmagasabb hegye, mert mögötte még nála is magasabb hegyek álltak. Mikor a kisfiú ezt meglátta, sírva fakadt haragjában és azt mondta, hogyha majd nagy lesz, csak azért is fölkapaszkodik a világ legmagasabb hegyére.

És mókásan sunyorgatva néztem Lala néném szemébe. Az a szem már akkor nem nevetett, kitágultan, ijedten nézett vissza reám. De én azután is csak nevettem és folytattam a mesét:

- A kisfiúból azóta nagyfiú lett. Sok hegyet megmászott, egyik magasabb volt a másiknál. Még nem talált el a világ legmagasabb hegyéig, de ne félj, Lala néném, eljut még oda is. Még nem hagyta abba a mászást, még birkózik a hegyekkel, még fölkapaszkodik a legmagasabbikra...

Sokáig tudtam volna még mondani a mesét, de Lala néném gyöngye két kezével lehúzta a fejemet magához, halkán csergedező beteg szívéhez, és akkor végre meghallottam a nevetését, csukló, fölfelé szívott fuldokló kacagását, ami csak egyik módja volt a sírásának.

SÁMI ELLA.

I.

Ezen az emlékemen is sok esztendő pihen. Ha alájuk nézek, már sem alakot, sem arcot nem látok ott, csak sápadt derengést. De mintha némely emberi életnek ennyi volna az egész tartalma: az ilyen visszafelé világító derengések, az ilyen feledségben elmerült emlékek.

Gyerek voltam, diáklegény s a vakációt vendégül töltöttem az apám öcscsénél, egy kicsiny faluban a Királyhágón túl. Nagybátyám leánykáitól - négy napon pirult, levegőn érett üde, jókedvű kis fruskától - hallottam először Sági Ella nevét. Tőlük tudtam meg róla egyet-mást: hogy az Istenben boldogult kántortanítónak legnagyobbik leánya; hogy a harmadik vármegyében, annak is egy szurtos oláh falujában tanítja betűre a gyermekeket immár egy esztendeje, amióta megszerezte az oklevelét; s hogy vakációban beteges édes anyjuk helyett ő a gondviselője neveletlen testvérekének.

Engem betűfelejteni, vérszaporítani küldtek szüleim a falura, de úgy éltem ott, mint a murmutér, magamba zárkózva, idegenkedve és fenhéjázva. Az unokahugaimnak ezzel sem tudtam imponálni. Nem tisztelték azok semmimet: sem a pesti voltomat, sem a komolykodó ábrázatomat, sem a könyveimet. A gyöngéimet is egy-kettőre kitapogatták és mulattak rajtok. Összesúgtak-búgtak köröttem, az »ideálom« iránt érdeklődtek, tüntetően emlegették a maguk »ideálját«, csak úgy ropogtatták foguk között a »szerelem« szót, azt a nagyszerű és félelmetes ígét, amelyet jómagam a szájamra sem mertem venni, amelyre csak gondolni is áhítattal és elvörösödvé szoktam. Évődtek, kötekedtek velem és össze-összenevettek elpirulásaimon, a zavaromon, tehetetlen boszankodásaimon. És örökké az Ellájukkal példálództak, a Sági Ellával, hogy:

- Megállj csak, attól még a te vízestapló-szíved is tüzet fog majd.

Mert hogy az Ellába mindenkinek belé kell szeretnie, olyan okos, olyan kedves, olyan tréfás teremtés, még mindenkinek túljárt az eszén és éppen nekem is való, mert annak ugyan hiába mutogatom a pesti nagy ábrázatomat, több annak a tudománya minden könyvnél és annak az embernek is még csak ezután kell majd megszületnie, aki kifogjon rajta.

Nagyon szerették Sági Ellát és igen sokat beszéltek róla. Esténként szoktak véle találkozni, vacsora után, amikor a nap lement és a nagymeleg megenyhült már. Olyankor az egész frekvencia fölkerelkedett és lesétált a falu végére. Ott laktak Ságiék, egy roskatag kis házban.

Én jó ideig hallani sem akartam arról, hogy velök menjek. Csak azért sem. Sajgott a hiúságom, gondolatban nagyon neheztem a »híres« Sági Ellára, akibe mindenkinek belé kell szeretnie. De ami leginkább távol tartott tőle, az a félelem volt. Félttem a nagy bizonytalantól, aminek sejtelve úgy jár a fájdalom előtt, mint a vihar előtt a porszag.

A köröttem sündörgő lányok huzakodásomnak igazi okát is előbb tudták, mint én. A bátorságomat vonták kétségbe és ezt már el nem tűrhettem. Ahogy addig daczból nem akartam, most éppen daczból határoztam el, hogy szeme közé nézek az ellenségnek.

Egy csillagatlan sötét estén indultunk el. A faluban már minden világ kialudott, csak Ságiék alvégi házikójának világított még az egyik ablaka. Sági Ella félúton elébünk jött. Semmit sem láthattam az arcából, az alakjából a nagy sötétben. Találomra fogtam meg a kezét s elcsudálkoztam rajta, hogy milyen pici, igazi madárkéz, csupa finom, vékony csontízecske, az én kamaszi markomban szinte elvesző. És mégis milyen férfiasan tudja vele az ember kezét

megszorítani. Kedvesen kérdezett egyet és mást. Hogy mikor jöttem, meddig maradok, hogy tetszik-e a falu, hogy hallotta a híremet, kíváncsi volt már reám nagyon, a pesti diákra a falusi liba. És halkan csilingelt hozzá a kacagásával. Csilingelt valami vékony, tiszta ezüsthangon, aminőt én addig sohase hallottam.

Zavartan felelgettem, mert más fogadtatásra készültem volt és azzal jöttem, hogy nem hagyom magamat, hogy gúnyos és csípős leszek. De így mennél szívesebben beszélt Ella, annál elfogódottabban válaszoltam. Végre egyáltalán elhallgattam, egy szót se tudtam mondani.

Közben kijutottunk a faluból s a poros országútján mentünk lassacskán. A lányok, akik hangosan trécselve jöttek addig mögöttünk, most előbbre kerültek, belefogództak Ellába és vitték magukkal. Én egymagamra maradtam, de észre sem vettem a nagy árvaságot, inkább úgy éreztem, hogy sokadmagammal vagyok, hogy mindenfelé ismerőst, jóbarátot látok.

Egy darabon rétek nyúltak el az országút mentén, rajtok túl végeérhetetlen tarlóföldek. Az érett szalma szaga érzett a langyos levegőben. Titkos palotájukban, fűszálak, bokrok tövében megszólaltak a láthatatlan tücskök; és megszólalt a csöndes éjszaka bujtogatására minden, aminek csak hangja volt: fa, bokor, patak, és dudorászva halkán megszólaltak a leányok is. Négyen összefogózva körbe álltak az út közepén, közrefogták Ellát, és zümmögve, tunnyogva, az orrukon keresztül halkán nótázva, neki-nekidobbanva, neki-nekicsosszanva körül-táncolták. Egyszer csak egy finom tiszta kis hangocska hetykén, csúfondárosan, kötekedően rákezdett egy tréfás nótára:

Gyer keblemre táncolni,
Táncolehatenám

Furcsa volt nagyon, ahogy a vékony hangocska eltorzította a jól ismert szöveget s széjjel-szedte, külön elpengette minden szótagját. De csak első hallásra tetszett furesának; azután úgy rémlett, mintha az a hang is csak tücsök cirpegése volna, valami gólyalábú hosszú muzsikusé, a tücsökprímásé, aki láthatatlan palotájában, fű tövében, bokor aljában húzza csúfondárosan s hajbókolva jön közben előbbre, egyre közelebb.

A nótázó leányok visszafelé kezdtek keringeni és egyszerre csak előttem termettek. Mindjárt belém is kötöttek egy csúfolódó nótával. A sorok végét megnyújtva, gajdolvá fűjták, hogy:

Pesten jártam iskolába, ó!
Pesten jártam iskolában:
Térdig jártam a rózsában, ó!
Répa, murok, petrezselyem, ó!
Répa, murok, petrezselyem...
Boldog a tiszta szerelem, ó!

Általános össze-visszakacagásba fulladt a nóta. De utána feltünhetett a némaságom, mert Ella odasúgott a lányoknak. Mindjárt azután mellém is került és kérdezgetni kezdett ugyanazon a csöndes, szíves módján, ahogy az előbb. Megkérdezte, hogy Pesten mi mostanában a divatos nóta. Kapva kaptam az alkalmon és belepróbáltam egy csomó új dalba. De az elejükön sem jutottam túl, már elfogta az énekemet Ella és ott folytatta, ahol bennem elakadt. Mind tudta a legújabb pesti nótát, még jobban is, mint én. Nagy csúfság volt. Az unokahugaim gonoszul nevettek neki. Én mélységesen szégyeltem magamat és beláttam, hogy semmit se tudok, mert

amiben nekem kellene otthonabb lennem, abban is túlesz rajtam egy falusi lány, egy félreeső oláh falu tanítónője. Elszontyolodva bandukoltam visszafelé a társasággal.

Sámiék háza előtt bucsúzkodtunk. Ella megint azzal a hirtelen szorítással fogta meg a kezemet, és meginvitált, hogy jöjsek el másszor is.

Egész úton hazafelé csipdesett, szurkált, döfölt a négy kis mihaszna. De álltam méltóságosan a kötődésüket. Otthon, a szobámban megpróbáltam magam elé idézni Sámi Ellát. Csak a hangja jelent meg hívásomra, a hangja nyomán egy ezüstösen csillogó zöld tücsök, egy hegedülő, csosszanva táncoló tücsök, amely ciripelő hangján oly tréfásan zümmögte, hogy:

Tánecolehatenám...

Tánecolehatenám...

II.

Az esteli sétákon a négy ellenséggel szemben hova-tovább Ella lett a pártfogóm. Valami szelíden tréfás módja volt arra, hogy elhallgattassa támadóimat és egyben engem is megvigasztaljon. Oly kedvesen, oly természetesen tette, hogy önérzetem föl nem ágaskodhatott ellene. Állandóan foglalkozott velem, el-elvált barátnőitől, mellém szegődött és valósággal kihúzott konok hallgatásomból. Megszólaltatott, beszédessé tett. Oly figyelmesen tudta hallgatni az embert, hogy a legszükszavúbb is fecsegő kedvű lett mellette. Minden érdekelte, a legapróbb bajaim is, az iskola, tanárain, diáktrefáink. Ő is bizalmas volt hozzám s ami különösen jól esett, úgy beszélt velem, mint egy kész férfival.

Többnyire komoly dolgokról beszéltünk. Nehéz volt szegénynek az élet nagyon és titkos bánat is rágódhatott rajta. Néha kiszaladt belőle egy-egy rosszul lefojtott sóhajtás, amelyről sohase tudtam, hogy honnan kelt. A szinpadról álmódzott, azt hitte, hogy nagy énekesnő válhatnék belőle. Azután a fővárosba vágyakozott, ki a sáros faluból, a bundaszagú parasztok közül. Még nagyon fiatal volt, de már nagyon csüggedt és reményefogyott. Sokszor elszorult a szívem, amíg hallgattam.

- Ella kisasszony! - kértem meg egyszer - beszéljünk már vígabb dolgokról. Nekem azt beszéltek, hogy Ella kisasszony nagyon szereti a tréfát, a nótát, meg a táncot. Nem igaz?

Nem mindjárt felelt a kérdésekre, nyilván a maga számára is kereste reá a választ.

- De igen - mondta azután - csakhogy, amikor valakiben megérezem a szomorúságot, akkor szomorú leszek én is. Olyan a természetem, hogyha még úgy rejtegetik is, kiérezem az emberekből a bánatukat.

- Azt gondolja tán, hogy én... - és hirtelen nem tudtam, hogyan fejezzem be a mondatot.

- Érzem.

- Azért, hogy keveset beszélek?...

- Az az éppen. Aki hallgat, abban - maga se tudja - fáj a szó. Abban készülődik az eljövendő szomorúság. Higyje meg... Mire szokott gondolni, amikor olyan szótlanul lépeget itt melletttem?

- Én? Hát semmire. Igazán semmire. Néha arra, hogy Ella kisasszony most olyan nehezet sóhajtott.

- Óh, hát maga nem szokott sóhajtani? Mindenki sóhajt, akiben szív van. A tüdejével lélezkik, a szívével sóhajtozik az ember.

Nem tudtam, mit feleljek erre. De Ella nem hagyta annyiban.

- Maga tán nem szokott sóhajtani? Hiszen még sohasem hallottam úgy nevetni, ahogyan a korához illenék. Sohase láttam ugrálni, se táncolni, se kergetőzni. Mit tudja azt maga, hogy mikor mi sóhajt a lelkében. Én hallom, én jól hallom. Hiába oly fiatal, hiába nem fáj még soha semmije. Majd rájön egyszer, hogy jól éreztem. Majd igazat ad még nekem.

A szavam elakadt, azon az estén egyet se tudtam többé szólni.

Ilyesféléről beszélgettünk csöndesen. Ella barátnői nem is sejtették, hogy miről folyik közöttünk a szó. Ők vidáman csörölve-pörölve örültek a langyos, békés estének, a fű harmatos szagának, az egészségüknek, a fiatalságuknak, az életüknek, és azt hitték, hogy Ella ugyanúgy örül neki. Csak én tudtam róla az igazat. És büszkén is, boldogan is gondoltam el magamban, hogy a barátja vagyok. Ahogy a csöndes, sötét esteiken mellette lépkedtem, beszélni se kellett, hogy a szavát halljam. Nappalaim azzal múltak, hogy reagondoltam. Egészen elzárkóztam magamba. Hiában évődtek velem a lányok, szavamat nem vették. Alig vártam az estét és boldog voltam, hogy a hold oly későn jelenik meg az égen, hogy az ég oly felhős és hogy az esték olyan sötétek. Úgy tetszett, hogy a sötétség jóbarátunk, betakar, idegenek elől elrejt kettőnket. A sötétség bátrabbá tett, nyugodtan mertem úgy abba az arcba nézni, amelyből csak a két szemet láttam, a két nedves csillogású fényességet. Tudtam, hogy Ella is szereti a sötétséget. Hiszen, ha egy-egy percre kibújt a hold a felhők közül, félrefordította előle az arcát. És amikor visszakisért bennünket, soha el nem jött velünk odáig, ahol a falu utolsó lámpása világított.

Egy gyilkosan forró nap után jó későn mentünk le Sámiékhoz. A falu házikói bágyadtan terpszkedtek a fülledt sötétben. A falun túl a fölkhavart pornak finom szaga érzett a levegőben. A távoli oláh havasok felől olykor-olykor hűvös szellő lehell az arcunkba és mi lelkendezve, nyitott szájjal szívtuk magunkba. Nagy néha messziről kelt, erejefogyott kiáltás rezgett meg a levegőben, de különben nagy volt a csöndesség, még a tücskök is lankadtan pihentek menedékükben. Minden tunyán, félájultan nyúlt el, csak az égen volt nagy az elevenség. Százával nyüzsögtek rajta az apró csillagocskák föl-fölpislanva, el-elhúnyva; olykor mintha széjjel-fröcscsent volna egyikük-egyikük, azután eltűnt; szinte a sercegését hallotta az ember.

Hallgatag mentünk egy sorban mind a hatan. De az egyik lány egyszer csak elkiáltotta magát:

- Nini, hogy kivilágosodik arra az ég!

Jó messze, északkelet felé nagy darabon vörös lett az ég. Egyre jobban széjjelterült, egyre haragosabb színű lett rajta a vörösség.

- Tűz! Tűz! - kiáltották a lányok mind, és egyszerre megelevenedtek.

Már akkor messziről hangzott a harangszó és csakhamar jöttek a falu felől az első szekerek a gatyás tűzoltókkal és a vizesrocskákkal.

- De jó volna megnézni a tüzet! - mondták a lányok és már meg is szólították az első szekeresgazdát. Fölkéredzkedtek hozzá és Ellát, meg engemet is hívtak. Ellának nem volt kedve hozzá, nekem se; a szekérnek sietős volt az útja, egykettőre eltűnt a porfelhőben és mi egymagunkra maradtunk az Isten nagy ege alatt, a csöndben, a csillagderengéses sötétben. Messze előttünk félelmesen vereslett az ég alja.

- Borzasztó lehet az a tűz, - mondtam, csakhogy szóba fojtsam a remegésemet.

- Borzasztó - felelte halkan Ella. - Egyszer a mi falunk is így égett. Egy parasztleány gyűjtötte föl vad haragjában... A Márton Pista - nem hallotta hírét? - ...vad haragjában... Szerette

egy módos gazda leányát, de nem kellett neki, az apjának sem, azt se tudom már, miért nem. Arra meggyújtotta a leány apjának, minden atyafiának házáat, még a templom tetejére is tűzcsóvát dobott. Mindent el akart pusztítani. A fél falu elégett... Kicsi gyermek voltam, de jól emlékszem, az ég akkor is ilyen vörös volt, mint most.

Elhallgatott, hogy épp oly csöndesen és nyugodtan rám ijesszen egy váratlan kérdéssel.

- Maga, úgy-e, sohase volt még szerelmes, Pál?

- Nem - mondtam oly halkán, hogy talán meg sem hallotta. De nem is várt a kérdésre választ, úgy folytatta, olyan csöndes, szenvedélytelen hangon, ahogyan elkezdte:

- Jobb így. Ne is legyen soha. Órízze meg tőle a jó Isten.

A hídhöz értünk, mely alatt a félig kiszáradt erecske csordogált. Ella háttal nekitámaszkodott a híd fakorlátjának és föl nézett az égre. Abban a pillanatban szaladt le onnan egy csillag. Ella gyöngén megrázkodott.

- Most hullott le az én csillagom - mondta szomorúan. - Ma még vagyok: lesz-e holnap is?... Maga nemsokára elutazik: amire visszajön ide, hol leszek én már akkorra! Hol leszek...

- Ella kisasszony - kérleltem szinte könyörögve.

- Az én csillagom volt. Tudom... Lehullott. Értem.

- Mennyi csillag! - sóhajtott. - Milyen szép! Milyen szép!...

És zokogni kezdett oly szívetfájdítóan, oly keservesen, oly elállíthatatlanul, mint egy beteg gyermek, akiben egész jövőendő életének fájdalma ébred föl.

- Ellácska, Ellácska! - könyörögtem neki tehetetlenül, és a keze után nyúltam. Mint elfogott kismadár repesett összecukott tenyeremben az élete.

- Ellácska, Ellácska! - csillapítottam kétségbeesetten. És magam felé fordítottam az arcát, a csillagok világosságába.

A szeme le volt hűnyva, de pillái alól sűrűn buggyantak elő a könnyecseppek. Egyszerre meg-ingott, azt hittem hátrahanyatlik. Elkaptam a derekát és remegve szorítottam magamhoz. Ekkor a feje, mint egy csüggedt madárkáé, a vállamra csuklott. Arcába hajoltam és megcsókoltam a szemét és mint az illatos harmatot ittam fel róla a könnyeket.

Ettől felérezett. A szeme kinyílt, ráammeredt ijedten, halálos félelemmel, azután újra becsukódott. A következő pillanatban kirántotta magát karomból, futásnak eredt, de csak néhányat lépett és akkor tétován megállott és leült az út szélén a fűbe. Arcát a tenyerébe hajtotta és nem mozdult, nem szólt egyet sem.

Nem mertem hozzája menni, messziről kérleltem:

- Haragszik, Ellácska? - mondtam.

Nem felelt sem erre a kérdésemre, sem a többire. De néha megrázkodott, mintha föl zokogna, néha halkán, gyöngén köhintett egyet s olyankor loppal szája elé kapta zsebkendőjét. Sok, sok időbe telt, mire megszólalt. A hangja majdnem ünnepélyes volt:

- Jöjjön közelebb, - mondta.

Le nem vettem róla a szememet, amiközben feléje indultam. Ő még akkor is eltakart arccal ült a fűben.

- Most látott, most meglátta az arcomat, most ígérje meg, hogy soha többé nem keresi velem a találkozást.

Nem tudtam felelni. Hallgattam.

- Igerje meg - ismételte Ella. - Maholnap úgy is elmegy innen, mily kár, hogy jobb emléket nem vihet. Kivánom, hogy elfelejtsen, hogy soha többé eszébe se jusson az, akinek az arcába látott az imént. Isten vele, Pál.

De én bucsúzás helyett letérdeltem eléje. Szótlanul térdeltem a porban, s ő bár nem láthatott, megérezte, hogy egy gyermeknek csordultig tele szíve dobog előtte, mert kinyújtotta a karját, magához húzta a fejemet és megcsókolta a homlokomat. Ennyi volt a bucsúzásunk, és soha többé nem láttam azóta, soha a hírét sem hallottam, mert úgy tetszett, hogy szentségtörés lenne, ha egy szóval is tudakozódnám róla, ha két kezét, amely mögé elrejtőzött, bár gondolatban is lehúzni próbálnám arcáról.

AZ ÁRNYÉK.

Egy idős úr sétált a Városligetben. Kicsit megszártotta alakját a kora, az arcán végigfolyt szürkébe vegyülő szakálla és szelíden kiegyengette rajta az orcák hepe-hupáit s a keserűség barázdáját, amely mint egy-egy mély árok, az orrcimpáitól kétfelől lehúzódott a szája szögletéig. Aprókat lépkedett, mintha lépteivel is, akár a tüdejével, a szívével, a szép őszeleji napot, a zsongó csendet, a fűnek, lombnak hervadt illatát élvezné.

Már jókora ideje sétált, a nap is melegen sütött, kellemes lankadtság fogta el, hűvösségre vágyott. A közelében kínálkozott egy dúslombú juharfa, alatta árnyékos pad, arra leült, megtörülgette a szemüvegét és lapozgatni kezdett egy ócska bőrkötésű kicsi könyvben. Horatiust olvasta.

Sétáló emberek haladtak el közelében, tanuló diákok, kocsit toló dajkák, napernyős dámák, katonatisztek. Fel-felnézett rájuk, utána is tekintett egyiknek-másiknak, elmosolyodott olykor, azután folytatta az olvasást. Közben a sárga nap mind följebb haladt a pályáján, a juharfa árnyéka egyre odébb vonult a padon s az idős úr öntudatlanul utána huzódott. Egyszer csak ölébe tette a könyvet és elgondolkozva nézett maga elé.

- Hajh, Postumus, Postumus - sóhajtotta könnyen - bizony röptén szállnak az évek! Hiába jámbor szándék, attól a ránc, az öregkor, a hatalmas halál nem jön rád később.

A nap ezenközben a pad mögé került és a rajta ülő embernek megrövidült árnyéka rávetődött rézsút a földre. Az öregúr tekintete, ahogy békésen járt-kelt kavicson, bogáron, egyszer csak megállt az árnyékán. Jó darabig érdeklődve nézegette a szürkés-barnás foltot a fényes földön s tréfásan megcsóválta a fejét.

- Ejnye - mondta - de kicsi lett az árnyékom; hogy összezsugorodott. És milyen áttetsző. Megvékonyodhattam, kiszáradtam nagyon... maholnap keresztül süt rajtam a nap.

- De jó ez így - gondolta hozzá mindjárt - soha nem éreztem ennyire, soha nem is szerettem ennyire a nap melegét.

Bólintott egyet, azzal megint a kis könyv felé nyúlt. Kezébe fogta és olvasgatott belőle lassan, figyelmesen.

Éppen akkor rohant el a padja előtt egy fiúcska; a karikáját kergette nagy szilajon, hangos nyerítéssel. Ahogy szaladt, szaporázó kicsi lábát a napsütéstől ragyogó homokon egy utána nyuladozó sötét folt követte fáradhatatlanul: az árnyéka.

Az öreg úr elnézte a távolodó árnyékot és ahogy nézte régesrég elfeledett gyermekkori emlékei jutottak eszébe.

- Furcsa, mennyire féltem én kicsi gyerekkoromban az árnyékomtól! Hogy megrémültem tőle, ha egyszer csak magam előtt láttam, vagy mögöttem, mint valami ólalkodó ellenséget, amely lesben áll s akkor bukkan elő, amikor nem várják. Fényes nappal megfordultam láttára és futásnak eredtem, meg akartam szökni az árnyékom elől. Este, a holdvilágos udvaron behúnyt szemmel siettem végig, hogy meg ne kelljen látnom az árnyékomat.

- Hogy az olyan csöppség, az olyan készülő emberke mennyire tele van láthatatlan okú rémülettel. Minden új tapasztalatának, minden új ismeretének megborzás az ára. Micsoda sejtelemtől horkan meg a gyermek, amikor először pillantja meg azt a megszólaltathatatlan emberalakú foltot, amely akármerre lép, eléje nyúl s amelytől menekülni nem tud?

Az idős úr elmélázva nézte az árnyékát, amely lassan, észrevenni alig lehetett, nyúlt, hosszabodott.

- Szerencsére a rémülettel is összebarátkozik az ember. És egyszer csak nem fél az árnyékától.

Fölnézett és lapozgatni kezdett a könyvében. Azt hitte, hogy a gondolataival most már végzett s hogy folytathatja az olvasást. De megbolygatott emlékei nem hagyták nyugton. Képek, jelenetek, történetek elevedtek meg emlékezetében. Csodálkozva vette észre, hogy ő, aki nem szokott múltjának apró esetein rágódni, most olyan közelségben látja őket, mintha csak tegnap történtek volna meg vele. Végiglátott azon az egész nagy vándorúton, amelyen mint apró-cseprő emberke indult el valamikor, amin megöregedett. És lába nyomában ott látta mindenütt az árnyékát.

- Hm, - gondolta - csakugyan velem volt mindig, valahova mentem, valahova bújtam - elől-hátul, valahol ott láttam őt is. Pedig volt idő, emlékszem, hogy terhemre esett és szabadulni akartam tőle. Mert voltam én is valamikor kevély lovag. Micsoda nagy mézszárlást csaptam én akkoriban. Lekaszaboltam magam körül testvért, jóbarátot. Egymagamra akartam lenni ezen a világon, mint a bús bika a pusztában. Senkivel sem barátkoztam, minden embert elkerültem és akit legvadabbul kerültem, az én magam voltam. De nappal is, éjjel is, ha kisütött a nap, ha rámvilágított a hold, felbukkant honnan? micsoda ismeretlenből? Felbukkant egy sötét folt, egy elnyúló emberi alak, akiben elkeseredve ismertem magamra. Nem volt előle menekülés. Ekkor elhatároztam, hogy véget vetek neki, hogy belegázolok, hogy elnyeetem magamat vele. De ahogy belé akartam lépni, nyulékony teste kibújt a lábam alól. Ha hirtelen nagyot léptem, ha nekiugrottam, ha utána iramodtam, ő ugyanúgy tett. Évekig kergettem s ő egy embernyi hosszal, se többel, se kevesebbel, mindig előttem járt. Hiába volt minden, nem bírtam utólélni, megállítani, rátaposni. Végre elfáradtam a hajszolásban s beletörődtem abba a gondolatba, hogy az ember soha nem lehet egymagára, mert vele van mindig az árnyéka. És tehetetlenül láttam be, hogy hívó szóra, kérlelésre, vad haragra meg nem áll az árnyék. Se közelébe nem bocsátja az embert, se maga közelebb nem jön. Lassanként összeszoktam az árnyékkal, még meghittjeivé is lettünk egymásnak. Már el se tudok lenni nélküle s furcsa csak elgondolnom is, hogy valamikor félttem tőle és hogy valamikor gyűlöltem.

Az öregúr szinte szeretettel nézett le az árnyékára.

- Derék öregem - dünnyögte megindultan - amikor mindenki cserben hagyott, te akkor is velem maradtál. Attól fogva sohasem éreztem, hogy egyedül vagyok, mert a közelemben tudtalak téged. Derék, becsületes napórám te, aki hűségesen mutatod az idő járását! Megvénültünk ugy-e, mi ketten? A vén csont meg az árnyéka... Ugyan hányadán vagyunk? Meddig számlálom még nyomodban a napokat? Azt hiszed, bajtárs, nem tudom tán, hogy fogyóban vagy? Maholnap keresztül kukkan rajtam a nap s akkor mivé leszel, szegény öreg? Milyen vézna vagy már most is, milyen sápadt, milyen áttetsző. Nini!...

Az öregúr jobban szemügyre vette az árnyékát, lehajolt hozzá, figyelmesen nekiszögezte a szemét.

- Mi ez? - kérdezte meglepetten. - Hisz ez már nem is árnyék. Hisz akár a tükörben, úgy látom benne ennenmagamat. Magamat? Én volnék ez? Ez a vigyorgó csontváz? Az én csontjaim volnának ezek: az enyém ez a vékony lábszárcsont... ezek a bordacsíkok... ezek a csigolyák... ez a koponya... Már ennyire volnék...

Az öregúr elhallgatott és szívére szorította a kezét. Valami nyugtalanul ketyegett odabenn. Nehány percig nagyon neheze égett a gondolkodás, de aztán egy mély sóhajtás megkönnyítette a szívét. Nemsokára már mosolygott is.

- Hej, Postumus, Postumus - skandálta földerülten - bizony röptén szállnak az évek. Hiába jámbor szándék, attól ugyan a ránc, az öregkor, a hatalmas halál nem jön rád később.

Lehajlott az árnyéka fölébe és csöndesen kérlelte:

- Ne haragudj, bajtárs, hogy majd megijedtem tőled, akárcsak hajdan, pendelyes koromban. Értem a szavadat jól. Utólérlek lassan, azt mondod, mi? Maholnap mégis csak rád lépek és akkor majd ketten leszünk egy árnyék s ketten együtt sem vetünk többé árnyékot.

Múltak az órák és az öregúr még egyre ült a padján.

A szomszédos fasorból két vitakozó férfi fordult ki és tartott feléje. Kettőt léptek, akkor megálltak, össze-vissza beszéltek, ide-oda hadonáztak, azután megint előbbre kerültek s mindegyre közeledtek. Most már az öregúr padja előtt álltak.

- De uraim, - szólt rájuk váratlanul egy méltatlankodó hang - ne zavarják az árnyékomat!

A két veszekedő meglepetten nézett körül, az öregúrra, egymásra.

- Hol van itt árnyék? - mondta végre neheztelően az egyik. - Micsoda árnyékról beszél? Nincsen is erre árnyék.

Csakugyan nem látszott árnyék semerre. A nap már messze járt, a fák, a padok, az emberek már nem vetettek árnyékot.